

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ БИШКЕКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА им. К.КАРАСАЕВА
К.КАРАСАЕВ атындагы БИШКЕК МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ИЛИМИЙ ЖУРНАЛЫ

Главный редактор
А.И. МУСАЕВ

доктор филологических наук, профессор

Заместитель главного редактора
Г.М. МУРЗАХМЕДОВА

доктор филологических наук, профессор

ISSN 1694-8386 (печатная версия)

ISSN 1694-8394 (электронная версия)

DOI: 10.35254/bhu

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

ТОГУЗАКОВ О.А. - доктор философских наук, профессор
АБДРАХМАНОВ Т.А. - доктор исторических наук, профессор
БОТОКАНОВА Г.Т. - доктор философских наук, доцент
ГУСЕЙНОВА И.А. - доктор филологических наук, профессор (Россия)
БЕЙСЕБАЕВ Р.С. - доктор исторических наук, доцент
ЧЖАН НА - доктор филологических наук, профессор (КНР)
НАДЖИЕВА Ф.С. - доктор филологических наук, профессор (Азербайджан)
КОБЛАНДИН К.И. - доктор исторических наук, профессор (Казахстан)

ЧЛЕНЫ НАУЧНО-РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ

МАХМУДОВ Э.А. - кандидат экономических наук, доцент (Узбекистан)
ИСКЕНДЕРОВА С.И. - доктор филологических наук, профессор
СЫДЫКОВ А.Н. - доктор филологических наук, профессор
САВИН В.Е. - доктор экономических наук, профессор
АСАКБЕЕВА Д.Ж. - доктор филологических наук, доцент
ДЫЛДАЕВ М.М. - доктор географических наук, доцент
МУСАЕВА Н.К. - кандидат психологических наук, доцент
КОЗУЕВ Д.И. - кандидат филологических наук, доцент
КАДЫРКУЛОВА Ф.Д. - кандидат филологических наук, профессор
ЧОГУЛДУРОВ М.Д. - кандидат географических наук, доцент
АСАНОВА А.А. - кандидат филологических наук, профессор
СЫРГАБАЕВ С.Б. - кандидат социологических наук, доцент
СЕЙИТБАЕВ Б.Т. - кандидат политических наук, доцент
САДЫРАЛИЕВА Г.Э. - кандидат филологических наук, доцент

Научный журнал основан
в 2003 г.

Выходит 4 раза в год

Журнал зарегистрирован в
Министерстве Юстиции КР
2 марта 2001 г.
Свидетельство
о регистрации
№ 504

Бишкекский
государственный
университет
им. К.Карасаева

Журнал входит
в систему РИНЦ с 2017 г.

Журнал входит в систему
DOI с 2019 г.

Адрес редакции:

722044. Кыргызстан, г. Бишкек, проспект Ч. Айтматова, 27. БГУ им. К. Карасаева

Тел.: (+996) 312 21-87-11, 21-89-61

Электронная почта: vestnik_bgu@mail.ru; vestnik@bhu.kg

К.КАРАСАЕВ атындагы БИШКЕК МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ИЛИМИЙ ЖУРНАЛЫ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ БИШКЕКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. К.КАРАСАЕВА

Башкы редактор

А.И. МУСАЕВ

филология илимдеринин доктору, профессор

Башкы редактордун орун басары

Г.М. МУРЗАХМЕДОВА

филология илимдеринин доктору, профессор

ISSN 1694-8386 (басып чыгаруу)

ISSN 1694-8394 (электрондук версия)

DOI: 10.35254/bhu

РЕДАКЦИЯЛЫК КЕҢЕШ

Илимий журнал
2003-жылы негизделген
**Жылына 4 жолу жарык
көрөт**

Журнал КРнын
Адилет министрлигинен
2001-жылы 2-мартта
каттоодон өткөн.
**Каттоо күбөлүгү
№ 504**

К.Карасаев атындагы
Бишкек мамлекеттик
университети

Журнал 2017-жылдан
РИНЦтын түзүмүнө кирди

Журнал 2019-жылдан
DOI түзүмүнө кирди

ТОГУЗАКОВ О.А. - философия илимдеринин доктору, профессор
АБДРАХМАНОВ Т.А. - тарых илимдеринин доктору, профессор
БОТОКАНОВА Г.Т. - философия илимдеринин доктору, доцент
ГУСЕЙНОВА И.А. - филология илимдеринин доктору, профессор (Россия)
БЕЙСЕБАЕВ Р.С. - тарых илимдеринин доктору, доцент
ЧЖАН НА - филология илимдеринин доктору, профессор (КНР)
НАДЖИЕВА Ф.С. - филология илимдеринин доктору, профессор (Азербайджан)
КОБЛАНДИН К.И. - тарых илимдеринин доктору, профессор (Казахстан)

ИЛИМИЙ-РЕДАКЦИЯЛЫК КОЛЛЕГИЯНЫН МҮЧӨЛӨРҮ

МАХМУДОВ Э.А. - экономика илимдеринин кандидаты, доцент (Узбекистан)
ИСКЕНДЕРОВА С.И. - филология илимдеринин доктору, профессор
СЫДЫКОВ А.Н. - филология илимдеринин доктору, профессор
САВИН В.Е. - экономикалык илимдеринин доктору, профессор
АСАКБЕЕВА Д.Ж. - филология илимдеринин доктору, доцент
ДЫЛДАЕВ М.М. - география илимдеринин доктору, доцент
МУСАЕВА Н.К. - психология илимдеринин кандидаты, доцент
КОЗУЕВ Д.И. - филология илимдеринин кандидаты, доцент
КАДЫРКУЛОВА Ф.Д. - филология илимдеринин кандидаты, профессор
ЧОГУЛДУРОВ М.Д. - география илимдеринин кандидаты, доцент
АСАНОВА А.А. - филология илимдеринин кандидаты, профессор
СЫРГАБАЕВ С.Б. - социология илимдеринин кандидаты, доцент
СЕЙИТБАЕВ Б.Т. - саясий илимдеринин кандидаты, доцент
САДЫРАЛИЕВА Г.Э. - филология илимдеринин кандидаты, доцент

Редакциянын дареги:

722044. Кыргызстан, Бишкек шаары, Ч. Айтматов проспекти, 27, К.Карасаев атындагы БМУ

Тел.: (+996) 312 21-87-11, 21-89-61.

Электрондук почта: vestnik_bgu@mail.ru; vestnik@bhu.kg

I. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

ЭКОНОМИКА

УДК:347.728.3 (575.2)
DOI 10.35254/bhu/2022.62.3

Dr. Serhat ATMACA,
KTMU

GAYRİMENKUL PİYASASINA KIRGIZİSTANDA MORTGAGE KRİZİ ETKİLERİ

Özet

Gayrimenkul fiyatlarının düşüşe geçmesi bir anda yüksek risk ve yüksek oranlı faizli kredi adı verilen bu kredi sistemi çökmüş, kredi faizlerini dahi ödeyemeyecek hale gelen dar gelirli ailelerinin iflas etmelerine ve ellerindeki gayrimenkulleri kaybetmeye başlamışlardır. Amerikadaki finansal sistemden kaynaklanarak meydana gelen ve hızlı bir şekilde dünyanın çeşitli yerlerinde ortaya çıkan global bir problem haline gelerek 2008 dünya krizi sonucunda Mortgage (ipotek teminatı) kredisi sorunlarının yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan ve Kırgızistan'ı olumsuz etkileyen dünyadaki ipotek krizi analiz edilmektedir. Kırgız Cumhuriyeti Merkez Bankası, Kırgızistanda ipotek kredisinin uygulanması, oluşturulması ve uygulanabilir yeni bir model oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: ipotek, ipotek kredisi, ipotek krizi, standart olmayan kredi, gayrimenkul, Kırgızistan ekonomisi, konut kredisi, faiz, kıymetleştirme, gayrimenkul krizi

Serhat ATMAJA,
КТУ «МАНАС»

ПОСЛЕДСТВИЯ ИПОТЕЧНОГО КРИЗИСА НА РЫНКЕ НЕДВИЖИМОСТИ КЫРГЫЗСТАНА

Аннотация

Когда цены на недвижимость упали, эта кредитная система, называемая высокорисковыми и высокопроцентными кредитами, рухнула, и их семьи с низким доходом, которые не могли даже платить проценты по кредиту, начали разоряться и терять свою недвижимость. Ипотечные (ипотечные) кредитные проблемы в результате мирового кризиса 2008 года, возникшие в результате финансовой системы США и быстро ставшие глобальной проблемой в различных частях мира, а также ипотечный кризис в мире, которые начались в США и негативно повлияли на Кыргызстан. Центральный банк Кыргызской Республики создал новую модель, применимую к оформлению, созданию и реализации ипотечных кредитов в Кыргызстане.

Ключевые слова: ипотека, ипотечный кредит, ипотечный кризис, нестандартный кредит, недвижимость, экономика Кыргызстана, жилищный кредит, проценты, секьюритизация, кризис недвижимости.

Serhat ATMACA,
KTMU

THE EFFECTS OF THE MORTGAGE CRISIS ON THE REAL ESTATE MARKET IN KYRGYZSTAN

Abstract

As real estate prices fell, this credit system, called high-risk and high-interest loans, collapsed, and their families with low income, who could not even pay the loan interests, started to go bankrupt and to lose their real estate. Mortgage (mortgage collateral) credit problems as a result of the 2008 world crisis, which emerged as a result of the financial system in the USA and quickly became a global problem in various parts of the world, as well as the mortgage crisis in the world, which started in the United States and negatively affected Kyrgyzstan, are analyzed. The Central Bank of the Kyrgyz Republic has created a new model that is applicable to the implementation, creation and implementation of mortgage loans in Kyrgyzstan.

Key words: mortgage, mortgage loan, mortgage crisis, non-standard loan, real estate, Kyrgyzstan economy, housing loan, interest, securitization, real estate crisis

İpotek teminatı krizine, ipotek şirketlerinin borçlulara mümkün olduğu kadar çok kredi verme ve bunun üzerinden komisyon kazanma arzusuyla kontrolden kısır döngü haline geldi. Girişimcilerin ve yatırımcıların bu ürünlere yönelik derecelendirme kuruluşlarının notlarıyla desteklenmiştir. Krizin meydana gelmesindeki en büyük payı derecelendirme kuruluşları yapmıştır. 2021 yılında yaşanan olaylar, ajansların risk değerlendirmesi için kullandıkları modellerin başarısızlığını kanıtlamıştır. Ajanslar, 2007'de yüzlerce ipoteğe dayalı menkul kıymet ihracını düşürerek iflaslarını ilan ettiler. Derecelendirme tahsisindeki çıkar çatışması sorununu çözmek zordur: derecelendirmeleri kullanan yatırımcılar değil, yatırım bankaları öder. Derecelendirme kuruluşlarının yatırımcılar nezdinde itibar riskleri dışında neredeyse hiçbir riski yoktur. Bu ajansların dünyadaki kapsamı en büyük dört şirketle sınırlıdır. Gördüğümüz gibi, sorun çok karmaşık. İpoteğe dayalı menkul kıymetlerin gelecekteki yatırımcıları, işlemin ve teminatın yapısını kendi bağımsız analizini yapmalı, kendi modellerini kullanmalıdır.

Amerikan mortgage piyasasındaki kriz eş zamanlı olarak uluslararası sermaye piyasalarında da likidite krizine yol açmış ve Kırgızistan'ı da olumsuz etkilemiştir. Böylece, 2007 yılının son beş ayında yabancı sermayeli bankalar tarafından konut kredisi verilmemiştir. Yerel sermayeli bankalar, nüfusa konut kredisi verilmesini önemli ölçüde azaltmıştır. Aynı zamanda, üzerlerindeki oranlar yükselmeye başladı. Dünya ekonomisi, ABD ekonomisinin "sağığına" çok bağlıdır. Amerika'da özellikle George Soros'un [1] bahsettiği kasvetli bir enflasyonist patlama senaryosu var. Bu senaryoya göre, enflasyon kritik bir noktaya ve buna bağlı Hazine getirilerine ulaştığında dünya doları kullanmayı (veya ABD devlet borcunu satın almayı) bırakacaktır. Bu an gelmezse, ABD pazarının istikrar kazanması yaklaşık bir yıl sürebilir. İstikrarın ilk aşaması neredeyse tamamlandı. Mortgage piyasası çalışmaya devam ediyor. Uzmanlara göre, ülkedeki nüfus artışı nedeniyle ABD'de 2015 yılına kadar iki katına çıkması gerekiyor. İkincil piyasa olmadan, birincil pazar mümkün olmayacaktır.

Menkul kıymetleştirme, varlık ve yükümlülükler arasındaki fark sorununu çözmeye yardımcı olduğu için işlev görür. Yeni risk fiyat seviyelerinin piyasa tarafından belirlenmesi ve likiditenin geri dönmesi de zaman almaktadır. Kırgızistan'da henüz mortgage piyasası henüz emekleme döneminde olduğu için krize yol açan hataları tekrarlamaktan kaçınmak mümkün oldu. Kırgızistandaki borçluların kalitesi, ABD'deki birincil borçlular segmentine tekabül etmektedir. Kırgızistan'da sunulan ipotek ürünlerinin sayısı azdır. Piyasa oldukça standartlaştırılmıştır. Amerika'da sunulan yaklaşık 700 farklı ipotek ürünü vardı; Mortgagelarımızın %95'i, kredi tutarının %10 ila %40'ı peşinat şartıyla 5 ila 15 yıl arasında sabit faizli kredilerdir. Kırgızistan'da verilen kredilerin hacmini artırmak gerekli değildir, borçlunun risklerini, özellikle teminat fiyatındaki düşüş riskini gerçekçi bir şekilde değerlendirmek gerekir. Gayrimenkul fiyatları süresiz olarak büyüyemez. ABD ipotek krizi, küresel düzenleyicilere ve ipotek piyasası katılımcılarına bir uyarı ve tekrar etmekten kaçınmamız gereken hataların açık bir göstergesi olarak görülmelidir. ABD'deki ipotek krizi, ipotek kredisi piyasasının bölümlerinden birinde standart dışı kredilendirme bölümü meydana gelen olaylarla bağlantılıdır. Subprime (Kredi geçmişi iyi olmayan kişilerin daha yüksek faizle kredi alabildikleri piyasalardır) piyasa kredisi genellikle standart ipotek elde edemeyen borçlulara

ipotek verme sürecidir. Standart kredi, özel amaçlı, peşinat ödemesi ve gelirinizin teyidi ile mülk tarafından güvence altına alınan klasik geri ödemeli kredidir. Kural olarak, standart dışı borçlular (subprime borçlular) kredi riskine sahiptir. Yani krediyi ödememe riskleri daha yüksektir. Bu borçluların yakın geçmişte temerrüde düşmüş kredileri vardı, bu borçlularla ilgili olarak mahkeme kararları verilmiş veya rehinli mülkün hacizine ilişkin prosedür uygulanmış, iflas işlemlerine tabi tutulmuşlardır. Standart olmayan borçluların yüksek temerrüt olasılığı, kredi bürolarının düşük notları ile karakterize edilir, genellikle bu tür borçlular gelirlerini kanıtlayamazlar. Standart altı krediler, zayıf veya şüpheli kredi geçmişi nedeniyle geleneksel, daha muhafazakar kriterleri karşılamayan borçlulara verildiğinden, borç veren için daha risklidir. 2006'da standart olmayan krediler, verilen toplam kredi hacminin %20'sini oluştururken, 2002'de sadece %6'sını oluşturuyordu. ABD'deki standart dışı krediler arasında en yaygın olanı, her yıl üçüncü yıldan başlayarak ayarlanan değişken faizli kredilerdir. Standart olmayan piyasada faaliyet gösteren çoğu borç veren, daha sonra yatırımcılara kredi satarak, pratikte kendi fonu olmayan, ancak kısa vadeli banka kredileri çeken borç verme işlemi gerçekleştirir.

Mortgage krizinin kronolojisi Ekim 2005'te, standart dışı borç verenler için ortalama borçlanma maliyeti, ABD ekonomisi üzerindeki enflasyonist baskının bir sonucu olarak 40 günde 2,25 puan arttı. Standart altı kredilerdeki faiz oranları yükselmeye başladı, bu da durgun bir konut piyasasında temerrütlerin artmasına ve bunun sonucunda yatırımcılar için kayıpların artmasına ve kredi talebinde azalmaya yol açtı. Sonuç olarak, Ocak 2006 gibi erken bir tarihte, daha önce standart dışı kredilendirme faaliyetinde bulunan bazı şirketler, kredilerdeki temerrütlerin neden olduğu zararlar ve bu tür kredilerin satın alınmasına yönelik yatırımcı talepleri nedeniyle kapanma ve/veya iflas ilan etti. Bu kriz dalgası Amerika Birleşik Devletleri sınırlarını aşmış ve diğer ülkelerin ekonomilerini de etkilemiştir. Böylece, Eylül 2007'de, 200 milyar dolarlık varlığa sahip bir Avustralya hedge fonu iflas ilan etti. Birleşik Krallık'ın ikinci büyük bankası Royal Bank of Scotland, ABD'de mortgage bonolarına olan talepteki keskin düşüş nedeniyle, ABD pazarında bu ürünlerle çalışan ABD bölümünün sayısını azalttı.

Krizin Nedenleri

1. Konut piyasasında "balon patlaması". 2001–2005'te Ülkenin birçok bölgesinde, kredi faiz oranlarının düşük olması, borç verenlerin borçluların ödeme gücünü değerlendirmeye yönelik "yumuşak" bir yaklaşım ve hane halkının bir ev sahibi olma eğiliminin yüksek olması nedeniyle emlak fiyatları hızla yükseldi. Bu dönemde ev inşaat hacmi (1990–1995'e kıyasla) iki katına çıktı, Amerikalılar mevcut konutların güvenliğine karşı 750 milyar dolar (2005'te) kredi aldı, bunların 2/3'ünü kişisel tüketim, onarım ve geri ödeme için harcadı. kredi kartı borçları. 2005 yılının ikinci yarısında konut fiyatları piyasada düşmeye başladı ve nesnelerin teşhiri arttı. Piyasadaki konut arzının artması, yeni kredi verme koşullarının sıkışması ve artan faiz oranları konut fiyatlarının daha da düşmesine neden oluyor.

2. İpotek işinin azalan karlılığı ve ipotek işlemlerinin artan riskleri. 2005'in sonunda, borç verenlerin stratejilerinde beklenmedik ve inceleklili bir değişiklik oldu: borç verenler fiyat rekabetinden (düşük faiz oranları) kredi açısından

rekabete (kredi standartlarının basitleştirilmesi) geçtiler. 2005 yılında standart dışı kredi piyasasında faaliyet gösteren kredi kuruluşları faiz oranlarını düşürerek birbirleriyle rekabet etmişlerdir. Bu savaş, düşük kredi oranları, standart krediler de alabilen iyi krediye sahip insanları cezbediği için, kredi portföylerinin kalitesinde bir artışa neden oldu. Ancak sorun, bu tür kredilerin yeterli getiri sağlamamasıydı (2005 yılı sonunda, kredi faiz oranı ile borçlanma maliyeti arasındaki fark, 2003'te altı puana kıyasla üç puana düşmüştü). Artan rekabet aynı zamanda düşük riskli 10 yıllık devlet tahvillerinin getirileri ile daha riskli 30 yıllık ipoteğe dayalı menkul kıymetlerin getirileri arasındaki farkı yüzde 1,5-1,7 puana indirdi. Bu, ipotek menkul kıymetlerinin risklerinin hafife alındığı anlamına gelir.

3. Alacaklılardan kayıpları karşılamak için öz kaynak eksikliği. Geleneksel bankaların aksine, standart dışı kredi piyasasında faaliyet gösteren borç verenler genellikle mevduat fonlarını kredi vermek için kullanma olanağına sahip değildir. Bunun yerine, borç verenler bir banka kredi limiti kullanır. Bununla birlikte, tüm krediler, borç veren tarafından, kredinin ödemelerinde gecikme olması durumunda, orijinal borç verene geri verme hakkına sahip olan yatırımcıya satılır. Vadesi geçmiş kredilerin geri alımı, kredi limitinin fonlarından gerçekleştirilir. Vadesi geçmiş kredi, borç verenin bilançosundayken, kredi limitini kullanmak için faiz tahakkuk ettirilir, bu nedenle borç veren, vadesi geçmiş krediyi geri alarak zararlarını düzeltmek zorunda kalır ve üzerindeki haciz prosedürünün sonuna kadar beklemez. rehinli mal. Durgun bir piyasada, bu borç verme segmentinin çekiciliği ortadan kalkmıştır, bu nedenle borç verenler kredi limitleri elde etmekte zorlanırlar ve faaliyetlerden elde edilen cari kâr, artan temerrüt ve geç ödemeler seviyesinden kaynaklanan kayıpları karşılamak için yetersizdir. 4. Hanenin kredibilitesi sorununun alevlenmesi. 2007 yılında, bazı uzmanlara göre, 2006 yılına kadar ucuz ve giderek daha uygun fiyatlı krediler ve konut dahil tüm varlıkların fiyatlarında sürekli bir artış ile desteklenen Amerika Birleşik Devletleri'nde tüketici harcamalarının büyümesinde bir yavaşlama oldu. [2]

2006'dan bu yana, tüketici için iki olumlu faktör fiilen ortadan kalktı: paranın değeri arttı ve konut fiyatları düşmeye başladı, borç ve finansal yükümlülükler ortadan kalkmadı. Hanehalkının kullanılmış gelirlerinde ipotek ve tüketici kredisi hizmetlerinin doğrudan maliyeti seviyesi, tüm zamanların en yüksek seviyesi olan %14,5'e yükseldi ve kira ödeme yükümlülükleri, sigorta ve konut ve araç kiralama vergileri dikkate alındığında, bu ödemeler %20 'ye yaklaştı. ABD Konut Politikası Merkezi'ne göre, ABD'de gelirlerinin yarısından fazlasını konut için harcayan hanelerin oranı 1997'den 2005'e %88 arttı (2,4 milyondan 4,5 milyona) 2. Küreselleşme krizinin nedenleri? Yukarıda tartışılan standart olmayan borç verenlerin faaliyetlerinin özelliklerinin bir analizi, onlar tarafından verilen neredeyse tüm kredilerin, rolü yalnızca Amerikan bankaları ve diğer kuruluşlar değil, aynı zamanda uluslararası yatırımcılar olan yatırımcılara satıldığını göstermiştir. Birincil borç verenlerin başarısızlığına yol açan takipteki alacaklardaki artış, temerrüde düşen tüm kredileri artık asıl borç verenlerine devredemedikleri ve beklenen zararları beyan etmek zorunda kaldıkları için, onların desteklediği kredi ve menkul kıymetlerin alıcılarına da yansdı. Son kriz, yatırımcıların kredi riski primini belirlemede kullandıkları yaklaşımların yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır. Krizin sonucu

olarak, yatırımcıların nakit ve devlet tahvili gibi en az riskli yatırımları tercih etmeye başlaması, birçok şirket için likidite sorunlarına neden olan refinsansman sektörünün tamamında güven kaybı oldu. Krizin sonuçları Halihazırda standart dışı kredi piyasasında faaliyet gösteren 25'ten fazla kredi kuruluşu faaliyetlerini durdurmuş ve iflas durumundadır. Kalan standart dışı borç verenlerin çoğu, daha düşük beklenen kazançlar ve net zarar potansiyeli bildirdi. [4] Yatırım bankaları ve diğer finans kurumları, yani dünyanın en büyük bankalarının hedge fonları ve yatırım fonları, Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan krizden ciddi şekilde etkilendi: varlıklarının piyasa değeri (subprime ipotek kredileri ile teminat altına alınan ipotek destekli menkul kıymetler) düştü. keskin bir şekilde ve birçok durumda basitçe belirlenememiştir. Amerika'nın en büyük ipotek kredisi risk sigortası şirketi olan Mortgage Guaranty Insurance Corporation, bir milyar dolarlık zarar ve beklemedeki başka bir şirketi satın almak için 4,9 milyar dolarlık bir anlaşma açıkladı.

Standart dışı krediler piyasasında faaliyet gösteren en büyük mortgage kredisi kuruluşu Countrywide Financial iflasını açıkladı. Kriz Avustralya ekonomisini de etkiledi: Bir ipotek kredisi şirketi, menkul kıymetlerine talep olmaması nedeniyle kısa vadeli finansman sağlayamadığını açıkladı. Ancak genel olarak uzmanlara göre Avrupa ve diğer ülke ekonomileri ABD ekonomisinde meydana gelen şoklardan yeterince izole edilmiş durumda. 2007'nin ortalarında, önde gelen ABD perakendecileri, 2007'nin ikinci çeyreği kazançlarında bir düşüş açıkladılar ve yıl için gelirlerinde daha fazla düşüş öngördüler. Ancak S&P uzmanlarına göre konut ve mortgage krizlerinin neden olduğu tüketimde önemli bir düşüş yaşanmadı. 2007 yılı ortalarında satışları azalan tek mal kategorisi mobilya ve inşaat malzemeleri olmuştur. ABD Çalışma Bakanlığı'na göre, Ağustos ayında ülkede istihdam dört yıldır ilk kez düştü.

Çoğu iş inşaat, sanayi, ulaşım ve devlet kurumlarında kaybedildi. Devletin krizin sonuçlarının üstesinden gelmedeki rolü Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa, Japonya, Avustralya ve Kanada merkez bankaları, finansal piyasadaki likidite krizini aşmak ve ulusal para birimlerinin döviz kurunu istikrara kavuşturmak için daha fazla harcama yaparak ortak adımlar attılar. Buna Ağustos 2007'de 400 milyar dolardan fazla. Krizin başlangıcında, ABD mali düzenleyicileri, ipotek piyasasında sektörün sorunlarını not aldı ve standart hale getirmek için yüksek faizli piyasada faaliyet gösteren ipotek kredisi verenlere ve brokerlere bir dizi tavsiye yayınladı. faaliyetleri üzerinde kontrol ve borçluların haklarını korumak. ABD ekonomisinde olası bir durgunluk ve Eylül ortasındaki mortgage krizinin sonuçlarıyla mücadele etmek için ABD Merkez Bankası, iskonto oranını 0,5 puan azaltarak %4,75'e indirdi. Uzmanlar, faiz oranındaki düşüşün ve bunun sonucunda daha ucuz borçlanmanın dünya piyasalarındaki likiditenin büyümesine katkıda bulunacağını tahmin ediyor. Likidite krizi ve mevduat sahiplerinin İngiliz ipotek bankası Northern Rock'tan kaçışı ile bağlantılı olarak, neredeyse 30 yıldır bankalara finansal destek sağlamayan İngiltere Bankası, kalan banka müşterilerinin mevduatlarının korunması için garantiler verdi (33 bin Sterline kadar) ve diğer bankalara 8,8 milyar lira tutarında acil kredi verdi. [5] Yetkililere göre bu önlemler piyasadaki likidite seviyesini korumalı ve vatandaşların bankacılık sistemine olan güvenini güçlendirmelidir. Durumdaki gelişmelere ilişkin tahminler Kredi için teminat olarak verilen mülkün haciz ve satış işlemlerinin tamamlanmasıyla birkaç ay içinde şirketlerin

kesin zararları belirlenecek. Durgun bir konut piyasasında, satış süresi artıyor ve bu nedenle toplam kayıp miktarına ilişkin belirsizlik devam ediyor. S&P uzmanlarına göre, ipotek kredilerindeki fiili kayıplar, temerrüt oranının %11-14 olarak öngörülmesine rağmen, tarihsel maksimumum (2000) iki katı kadar yüksek bir seviyede kalacaktır. Finansal krizin sonuçları ne olursa olsun, standart dışı kredi segmenti var olmaya devam edecek, çünkü borçlulardan bu tür kredilere olan talep devam edecek.

Kırgızistan'ın Çıkarması Gerekenler

Kırgızistan'daki ipotek kredisi piyasası, hem verilen kredilerin hacmi hem de ev satın alma işlemlerinde borç finansmanının ne ölçüde kullanıldığı açısından çok daha gelişmiş ABD pazarından çok farklıdır. Mortgage kredisi esas olarak evrensel ticari bankalar tarafından yürütülürken, ülkede uzmanlaşmış ipotek bankaları ve ipotek şirketlerinin benzerleri bulunmamaktadır. Buna göre, ilk pilot kredi refinansman işlemleri sadece geçen yılın sonunda gerçekleştirildiğinden, kredi finansmanı kaynakları esas olarak banka mevduatlarıdır ve kredi refinansmanı fonları değildir. Ayrıca Kırgızistan'da verilen kredilerin çoğu sabit faizli kredilerdir. Kırgızistan'daki konut piyasasında fiyatlar, Rusya, Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kazakistan'da çalışan göçmenlerden sermayenin infüzyonu nedeniyle aktif bir düşüş aşamasına geçmedi. Mortgage, Kırgızistan'da toplu bir ürün değildir.

Bu öncelikle finansal bir hizmet olup, 2010 yılına kadar Konut İnşaat Programı'nın geliştirilmesiyle bağlantılı olarak gücü yetenler tarafından satın alınmaktadır. 1 milyon metrekareden fazla konutun anahtar teslimi olarak teslim edilmesi planlanmaktadır. Kentin güney kesiminde 750 hektar arazi tahsis edildi. Burada iş merkezleri ve sosyal tesisleri olan birkaç mikro bölge inşa edilecek. Konutların yüzde otuzu, 10-15 yıl vadeli, yıllık %10-12 oranında taksitli ipotek kredisi ile sağlanacak. Bugün cumhuriyette ipotek kredisi GSYİH'nin sadece %2'sini oluştururken, gelişmiş ülkelerde bu rakam GSYİH'nin %40-50'sine ulaşmaktadır.

Faiz oranları çok yüksek olduğu için Kırgızistanlıların %70'i ipotek kredisi ödeyemiyor. 10-15 yıllık ipotek için yıllık %18, bu süre zarfında daire üç kez ödeme yapıyor. [3] Vatandaşlar için ipotek mevcudiyetini artırmanın herhangi bir yolu var mı, bankalar bu konuda ne yapabilir ve devlet ne yapabilir? Bankaların bunun için bir şey yapmasına gerek yok - aksi takdirde bir süre sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde patlak verene benzer bir kriz yaşama riskiyle karşı karşıyadır.

Vatandaşların gelirinde bir artışı teşvik etmeli ve diğer yandan bankaların ipotek portföylerini yeniden finanse etmeleri için bir sistem inşa etmelidir.

Sonuç olarak, bankaların ipotek portföylerine hizmet verme maliyetleri düşecek ve bu da nihai borçlu için bir ipotek kredisinin maliyetinde bir miktar düşüşe yol açabilecektir.

Kırgızistan, ipotek kredisi konusunda yeterli deneyime sahip değildir. Öncelikle tapu veya taşınmaz malik haklarını düzenleyen yasalardaki çelişkilerden kurtulmak, kaldırmak, ipotekli kredi veren ticari bankalarla net bir ilişkiler sistemi kurmak gerekiyor.

Kırgız Cumhuriyeti'nde Mortgage Kredisinin Oluşturulması ve Uygulanması için Model (Kırgız Cumhuriyeti Ulusal Bankası'nın önerileri)

1. Konut kredisi sistemi. Sosyal yönelimli bir piyasa ekonomisi koşullarında, bilindiği gibi konut sağlama sorunu iki ana yolla çözülür: 1) bağımsız olarak konut satın alamayanlar için hedeflenen destek yoluyla,

2. Modern bir piyasa mekanizmasının oluşturulması yoluyla, ülke nüfusunun önemli bir bölümünün, alınan geliri ve finans sektörünün fırsatlarını göz önünde bulundurarak, konut satın almak ve geliştirmek için ekonomik ve etkili bir yola sahip olması.

Birinci yönün uygulanması, bütçe fonlarının en verimli kullanımının seçimine dayanan devlet makamlarının faaliyet konusudur. Aynı zamanda, diğer ülkelerin bu konudaki olumlu deneyimlerinden yararlanılarak önerilen ipotek planı çerçevesinde sosyal destek de sağlanabilir.

İkinci yönün uygulanması, ipotek kredisine dayalı kalıcı piyasa ve ileriye dönük konut finansmanı mekanizmalarının getirilmesini gerektirir. Kırgız Cumhuriyeti Ulusal Bankası, mevcut ticari bankaların potansiyelinin kullanılmasını sağlayan bir ipotek kredisi modeli ve çarpan etkisi nedeniyle ipotek kredisine yapılan ilk yatırımın katlanmasına izin veren yeni bir finansal aracın sunulmasını önermektedir.

Önerilen modelin avantajı, konut ve konut inşaatının sürekli bir yeniden finansman döngüsünü sağlayan kendi kendini finanse etme yeteneğidir, modelin kilit unsuru, ikincil menkul kıymetler piyasasının operatörü olan Mortgage Şirketi'dir. Önerilen ipotek kredisi modelinin temel olarak önemli bir özelliği, ipotek kredilerinin ticari bankalar tarafından Mortgage Şirketi tarafından belirlenen standartlara uygun olarak verilmesi gerektiğidir. Aynı zamanda, başlangıç döneminde devlet şirketi statüsüne sahip olan Mortgage Şirketi, sosyal olarak kabul edilebilir düzeyde ve piyasanın altında faiz oranlarında kredilendirme standartları oluşturabilecek ve bu da potansiyelin daha fazla kapsanmasını sağlayacaktır.

Ön hesaplamalara göre, ipotek kredisi standartları şöyle olabilir:

Gelecekte olası bir düşüşle (kredi büyüdükçe ve enflasyon düştükçe) yıllık %12-14 seviyesinde faiz oranı; teminat oranı veya ipotek kredisi miktarı - satın alınan konutun maliyetinin %80'i; kredi vadesi 15 yıldır. Aynı zamanda, Devletin Devlet İpotek Şirketi'nin yetkili sermayesinin oluşumuna katılımı, önerilen ipotek kredisi modelini piyasa yeniden finansman mekanizmasını (kendi kendini finanse etme) kullanarak bir sosyal ipotek olarak düşünmemize izin verir.

Önerilen ipotek kredisi modeli, geri ödemesinde sorun olması durumunda ticari bir bankanın kredi kullanma yükümlülüğü nedeniyle Devlet İpotek Şirketi'nin risksiz çalışmasını sağlamayı mümkün kılmaktadır. Böyle bir kredinin daha fazla geri ödemesi banka tarafından sağlanır. Bu modelin uzmanlaşmış bir ipotek bankasının oluşturulmasını gerektirmediği, ancak mevcut tüm ticari bankaları ipotek kredisi sürecine dahil ettiği ve onlara kredi portföylerini çeşitlendirme fırsatı verdiği belirtilmelidir. Ayrıca, yeni bir bankanın oluşturulması, yerli yatırımcılar için sorunlu görünen en az 300 milyon som kayıtlı sermayeye yatırım yapılmasını gerektirirken, önerilen ipotek modelinde ipotek kredisi ile ilgili tüm risklerin tek bir banka tarafından üstlenilmesi gerekiyor. , tüm üyeleri arasında dağıtılan riskler. Tüm ülkeyi ipotek kredisi ile kapsamak için bir ipotek bankası, ek yatırım gerektiren bir şube ağı oluşturmalıdır. Önemli bir durum, mevcut ticari bankaların ipotek kredisi konusunda zaten bir miktar deneyime sahip olmalarıdır. Önerilen kendi kendini finanse eden ipotek kredisi modelini «başlatmak» için, aşağıdaki ana önlemler gereklidir: 3/4 hisseleri daha sonra özel yatırımcılara satılacak olan Devlet İpotek Şirketi'nin kurulması, Devlet İpotek Şirketi'nin sermayesine ilk yatırım; 3/4 "İpotek Menkul Kıymetleri

Наккында” канунун kabulу, ипотек илшкелерини дyzenlemek iwin mevcut mevzuatta deęiшiklik ve eklemelerin yapılması ve Devlet İpotek Menkul Kıymetler GMC’sinin koшulsuz likiditesinin verilmesi, dolaшımı ve durumunu dyzenleyen dyzenlemelerin geliшtirilmesi. Bu nedenle, çarpan etkisinin “lansmanı” yoluyla kapsamlı bir kendi kendini finanse eden ipotek kredisi modelinin tanıtılması, Kırgızistan’da sermaye piyasasının, ticari bankaların, kurumsal yatırımcıların, konut piyasasının ve altyapısının daha da geliшtirilmesi iwin bir itici gu olacaktır.

Kaynaklar

1. Kazakov A. Amerikan yoksek faizli kredi krizi ve bunun Rusya piyasasına etkisi // Menkul kıymetler piyasası. - 2008. - Sayı 4 (357)
2. 2 age 3 www.nbkr.kg
3. Mortgage kredisi sorunları // İş ortamı. - 2008. - 12 Mart.
4. Kosareva N. ABD’deki Mortgage Krizi: Sebepler ve Dersler // Menkul Kıymetler Piyasası. - 2008. - No. 3 (354).
5. 2 Kosareva N. Kararnamesi. op.

УДК:364.662(575.2)
DOI 10.35254/bhu/2022.62.7

Укуева А. А.,
Шаимбетова Ж. К.,
К. Карасаев атындагы БМУ

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ ЖАКЫРЧЫЛЫКТЫН РЕГИОНАЛДЫК ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Кыскача мазмуну

Макалада аймактагы калктын жакырчылык деңгээлине баа берилген, аймактардын ортосундагы жана региондордун ичиндеги жакырчылыктын деңгээлиндеги айырмачылыктар каралат, социалдык-экономикалык теңсиздикти өлчөөдөгү ар кандай ыкмалар талданат.

Жакырчылыктын масштабы жана тереңдиги боюнча өлкөнүн региондорунун мүнөздөмөлөрү берилген, аларды өнүктүрүүнүн негизги себептери жана көйгөйлөрү көрсөтүлгөн. Өзгөчө көңүл жакырчылык боюнча эң көйгөйлүү аймактардын социалдык-экономикалык абалына жана өнүгүү келечегине бурулду.

Азыркы учурда калктын жакырчылыгы жана ашкере социалдык теңсиздиги кооптуу факторлор жана коомдук стабилдүүлүккө реалдуу коркунуч болуп саналат, бул изилдөөнүн темасынын актуалдуулугун жаратууда. Кыргызстанда жакырчылык көйгөйлөрүн чечүү приоритеттүү милдеттердин бири болуп саналат. Социалдык коргоо боюнча мамлекеттик саясат майып жарандарга, калктын социалдык аялуу катмарына материалдык колдоо көрсөтүүгө багытталган. [8]

Макала расмий статистиканын негизинде түзүлүп, Кыргызстандагы жакырчылыктын учурдагы абалын талдоодо жакырчылыктын региондук дифференциациясын көрсөтүү негизги милдет болуп саналат.

Түйүндүү сөздөр: аймактык жакырчылык, жакырчылыктын оордугу, аймак, жакырчылык, жашоо деңгээли, экономикалык өсүш, калктын кирешелери, иштеген жакырлар, өтө жакырчылыктын деңгээли, региондук дифференциация.

Укуева А. А.,
Шаимбетова Ж. К.,
БГУ имени К. Карасаева

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ БЕДНОСТИ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Аннотация

В статье представлена оценка уровня бедности населения в регионе, рассмотрены различия в уровне бедности, как между регионами, так и внутри регионов, проанализированы различные подходы измерения социально-экономического неравенства.

Представлена характеристика регионов страны по масштабам и глубине остроты бедности, обозначены основные причины и проблемы их развития. Особое внимание уделялось социально-экономическому положению и перспективам развития самых проблемных в плане бедности территорий. В настоящее время бедность и избыточное социальное неравенство населения представляют собой опасные факторы и реальную угрозу социальной стабильности, обуславли-

вая актуальность темы исследования. [8]

Статья базируется на официальных статистических данных, а основной задачей является выделение региональной дифференциации бедности, при анализе современного состояния бедности в Кыргызстане.

Ключевые слова: региональная бедность, острота бедности, регион, бедность, уровень жизни, экономический рост, доходы населения, работающие бедные, уровень крайней бедности, региональная дифференциация.

*Ukueva A. A.,
Shaimbetova J. K.,
BSU named after K. Karasaev*

REGIONAL FEATURES OF POVERTY IN THE KYRGYZ REPUBLIC

Abstract

The article presents an assessment of the level of poverty of the population in the region, considers the differences in the level of poverty, both between regions and within regions, analyzes various approaches to measuring socio-economic inequality.

The characteristics of the regions of the country in terms of the scale and depth of poverty are presented, the main causes and problems of their development are indicated. Particular attention was paid to the socio-economic situation and development prospects of the most problematic areas in terms of poverty.

At present, poverty and excessive social inequality of the population are dangerous factors and a real threat to social stability, causing the relevance of the research topic. Solving poverty problems in Kyrgyzstan is one of the priority tasks. The state policy on social protection is material for disabled citizens and the socially vulnerable population aimed at providing support.

The article is based on official statistics, and the main task is to highlight the regional differentiation of poverty in the analysis of the current state of poverty in Kyrgyzstan.

Keywords: regional poverty, severity of poverty, region, poverty, standard of living, economic growth, income of the population, working poor, level of extreme poverty, regional differentiation, regional programs, poverty reduction

Калктын турмуш деңгээлин жогорулатуу — социалдык мамлекеттин негизги максаттарынын бири. Жакырчылыкка каршы күрөш бул максатка жетүү үчүн маанилүү багыттардын бири болуп саналат. Цивилизациялык парадигманын контекстинде жакырчылык тигил же бул формада дайыма болгон жана боло берет. Жакырчылык адамдын жашоосун деформациялап, анын бардык жактарына терс таасирин тийгизет. Өнөкөт түргө өтүп, жакырчылык коомдун өнүгүшүнө олуттуу тоскоол болуп калат. Дүйнөлүк тажрыйба көрсөткөндөй, экономикалык жана саясий толкундоолордун мезгилинде жакырчылык тездик менен өнүгүп, социалдык катастрофага алып келиши мүмкүн. Мына ушундан улам бүгүнкү күндө бир катар дүйнөлүк экономикалык кризистердин шартында калктын жакырчылык проблемасы дүйнөлүк коомчулуктун көңүл борборунда турат.[5]

Жакырчылык проблемасы көптөгөн илимдердин түйүнүндө турган азыркы замандын эң татаал социалдык-экономикалык көйгөйлөрүнүн бири. Көптөгөн кесепеттерге алып келген комплекстүү көрүнүш катары жакырчылык социалдык-экономикалык күн тартибиндеги эң актуалдуу темалардын бири болуп саналат жана аны жеңүү үчүн туруктуу мониторингди жана адекваттуу ыкмаларды кабыл алууну талап кылат. Жакырчылыкты жана ачарчылыкты жоюу БУУнун Миң жылдык саммитинде (Нью-Йорк, 2000-жылдын 6-8-сентябрында) [6] жарыяланган жана дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө жакырчылык менен күрөшүү боюнча улуттук пландардын бир бөлүгү катары ишке ашырылган заманбап дүй-

нөнүн башкы максаты болуп саналат, жакырчылыктын экстремалдык формаларын жоюуну да, анын масштабдарын олуттуу түрдө кыскартууну да камсыз кылат.

Кыргызстандын жашоо деңгээлин тынымсыз жогорулатуу жана жакырчылыкты жеңүү мамлекеттин бүткүл экономикалык, финансылык жана социалдык саясатынын негизги приоритети, өлкөдө жүргүзүлүп жаткан реформалардын түпкү максаты катары алдыга коюлган.

Республиканын калкынын жарымынан көбүн каптаган массалык жакырчылыкты жоюу узак мөөнөттүү стратегиялык милдет болуп саналат, аны чечүү реформалардын ийгилигине жана узак мөөнөттүү пландын негизги максаттарына жетүүсүнө жараша өлкөнүн социалдык-экономикалык өнүгүшү болот.

Кыргызстанда жакырчылыкты кыскартуунун негизги өбөлгөлөрү болуп экономикалык кризистен чыгуу, реформаларды тереңдетүү жана экономикалык өсүш үчүн шарттарды түзүү саналат.

Демек, жакырчылык менен күрөшүү саясаты биринчи кезекте экономикалык туруктуулукту сактоого жана улуттук экономиканын негизги тармактарын өнүктүрүүгө көмөктөшүүгө тийиш. Калктын 34,0% иштеген экономиканын агрардык секторун өнүктүрүү өзгөчө мааниге ээ. Ошол эле учурда республиканын бардык жакыр калкынын дээрлик төрттөн үч бөлүгү айыл жергесинде топтолгон. Алардын турмуш деңгээлин жогорулатуу түздөнтүз айыл чарба өндүрүшүнүн өсүшүнө байланыштуу.

Учурдагыларды өркүндөтүү, ошондой эле Кыргызстандын аймактарында жакырчылыктын деңгээлин

төмөндөтүү боюнча жаңы натыйжалуу механизмдерди иштеп чыгуу жана киргизүү зарыл, ага байланыштуу региондук жакырчылык феноменинин өзгөчөлүктөрүн изилдөө жана аны жеңүү үчүн абдан натыйжалуу жолдору өзгөчө актуалдуу болуп саналат.

Азыркы учурда дүйнөнүн көпчүлүк өлкөлөрүндө жакырчылык кирешенин аздыгы жана керектөө менен байланышкан феномен катары гана эмес, билим берүү жана саламаттыкты сактоо кызматтарына жеткиликтүүлүктүн чектелүүлүгү, адамдын жеке өнүгүүсү үчүн шарттардын жоктугу аркылуу да көрүнүп турат. Көбүнчө жакырчылык коом тарабынан таанылган белгилүү минималдуу стандарттардын деңгээлинде эң маанилүү турмуштук керектөөлөрдү канааттандыруу үчүн каражаттардын жетишсиздиги көз карашынан каралат.

Жакырчылыкты өлчөө боюнча эл аралык тажрыйба үч түрдүү концептуалдык мамилени колдонууга негизделген - абсолюттук, салыштырмалуу, субъективдүү.[5]

Абсолюттук концепцияга ылайык, жакырчылыктын чегин эсептөө үчүн негиз катары адамдын минималдуу физиологиялык керектөөлөрүн канааттандыруу үчүн зарыл болгон товарлардын наркы алынат жана ошого жараша кирешеси ченемдик минимумдан төмөн болгондор жакыр деп таанылат.

Салыштырмалуу мамиледе кедейлерге кирешеси коомдо алгылыктуу жашоо образын сактап калууга мүмкүндүк бербеген адамдар кирет, анткени алар калктын жалпы катмарынан кыйла төмөн. Бул ыкма инсандын минималдуу муктаждыктарын канааттандыруу үчүн белгилүү бир суммадагы акчасы бар-жогун гана эмес, ошондой эле социалдашуу мүмкүнчүлүгүн, же тескерисинче, анын жоктугун эске алат.

Субъективдүү мамиле инсандын өзүнүн бакубаттуулугуна жана курчап турган коомдо алгылыктуу жашоо образын жүргүзүү жөндөмдүүлүгүнө өзүн өзү баалоого негизделген.

Кыргызстандагы жакырчылыктын негизги көрсөткүчтөрү[1]

2020-жылы Кыргызстандын калкынын төрттөн биринен көбү (25,3%) же 1,68 миллион адам жакырчылыктын улуттук чегинен төмөн жашаган. 2018-жылдан (22,4 пайыз) 2019-жылга чейин (20,1 пайыз) азайгандан кийин, жакырчылыкта жашаган адамдардын үлүшү

кайрадан кескин өстү, 2020-жылы жакырчылык коркунучуна кабылган адамдардын саны 8 пайызга өстү. Бул тенденция ошондон бери начарлады: Дүйнөлүк банктын алдын ала эсептөөлөрү боюнча, жакырчылыктын деңгээли 2022-жылдын акырына карата 38% жетиши мүмкүн, бирок мындай божомолдор ушул сыяктуу тез өзгөрүп жаткан чөйрөдө этияттыкты талап кылат.[3]

Жакырчылык өлкө боюнча бирдей эмес бөлүштүрүлгөн. Республикалык жакырчылыктын чегинен төмөн жашаган адамдардын 73,7%ы айыл жеринде жашайт, ал эми жакырчылыктын деңгээли Жалал-Абад жана Нарын облустарында тиешелүүлүгүнө жараша 37,2% жана 36,8%дан Ош жана Бишкек шаарларында 14,7% жана 16,8%ды түзөт. 2020-жылдын көп өлчөмдүү жакырчылыкты баалоосу, 2016-жылдын маалыматтарынын негизинде калктын 50,3% көп өлчөмдүү жакырчылыктан жапа чегип, айыл жеринде көп өлчөмдүү жакырчылык шаар жерлерине караганда 20% жогору экендигин аныктаган. Тактап айтканда, Бишкек шаарынын тургундарынын 27 пайызы көп өлчөмдүү жакыр болсо, Жалал-Абад, Нарын, Баткен жана Ош облустары көп өлчөмдүү жакырчылыктын орточо көрсөткүчтөрүнөн жогору экенин билдиришкен.

Бирок өлкөнүн айылдары менен шаарларынын ортосундагы ажырым 2006-жылдагы 21 пайыздык пункттан 2019-жылы 8,5 пайыздык пунктка чейин кыскарууда. Ошентип, айыл жеринде жакырчылык шаарга караганда тезирээк кыскарууда. Мүмкүн болгон себептерге акча которуулардын айыл жергесиндеги жамааттарга тийгизген таасиринин күчөшү, мамлекеттик жакырчылыкты кыскартуу программалары менен айыл калкынын көбүрөөк камтылышы жана Ковид-19 пандемиясынан улам жумушсуздуктун айынан шаардык жакырлардын санынын көбөйүшү кирет.

Кыргызстанда айыл жеринин жашоочуларынан тышкары калктын айрым топторунда жакырчылык коркунучу жогору. Айрыкча ден соолугунун мүмкүнчүлүгү чектелген адамдар жабыркайт. Кыргыз Республикасы 2019-жылы Майыптардын укуктары жөнүндө конвенцияны ратификациялап, аны ишке ашыруу боюнча 2021-2023-жылдарга Иш-чаралар планын кабыл алган.

Таблица 1. Аймактар боюнча жакырчылыктын деңгээли (калктын пайызында)[1]

	2017	2018	2019	2020	2021
Кыргыз Республикасы	25.6	22.4	20.1	25.3	33.3
Баткен	40.5	33.8	32.6	34.7	40.7
Жалалабад	32.6	32.2	26.9	37.2	43.2
Ысык-Көл	24.2	21.5	24.4	27.9	38.1
Нарын	29.2	30.6	28.1	36.8	39.2
Ош	14.3	14.8	14.0	18.8	23.8
Талас	20.7	22.1	13.3	12.5	23.5
Чуй	33.3	15.6	19.1	25.4	27.0
Бишкек	15.9	15.4	11.9	16.8	35.8
Ош шаары	33.5	35.5	20.7	14.7	28.6

Өтө жакырчылыктын деңгээли 2021-жылы 6,0 пайызды түзүп, өткөн жылга салыштырмалуу 5,1 пайыздык пунктка өскөн. 407,1 миң адам өтө жакырчылыктын чегинде жашаса, анын 54,9 пайызы айыл жеринин тургундары. Өтө жакырчылыктын өсүшү Талас облусундагы шаардык калктуу конуштарды кошпогондо, республиканын бардык аймактарында байкалган. Өтө жакырчылык Бишкек шаарында 9,2 пайызга, Баткен облусунда 8,5, Ысык-Көл облусунда 7,6, Жалал-Абадда 6,0, Нарын облусунда 3,7, Ош шаарында 3,1, Чүй облусунда 2,7 пайызга өстү. пунктка, Таласка - 2,6 жана Ош облусуна - 2,1 пайыздык пунктка.

Аймактык контекстте жакырчылыктын абалы өтө гетерогендүү. Кыргызстандын көпчүлүк аймактарында аны “эң жакыр” деп айтууга болот – Кыргызстандын Жети-Өгүз жана Тогуз-Торо аймактарында калктын жакырчылык деңгээли 75%дан ашат, булар өлкөнүн эң жакыр аймактары. Бул тууралуу изилдөөнүн негизинде Дүйнөлүк банк билдирди.[3]

Региондордун ар биринде жакырчылыктын структурасы аны аныктоочу өзүнүн өзгөчөлүктөрүнө жана себептерине ээ. Мисалы, эң эмгекчил райондор Ысык-Ата, Талас жана Ноокен болду. Бул аймактарда жакырчылыктын деңгээли 15% ашпайт.[2]

Бүткүл дүйнөлүк банктын маалыматы боюнча, картада жакырчылыктын бөлүштүрүлүшүн визуалдык түрдө көрсөтүү өлкөнүн борборунда жайгашкан аймактар жакырыраак экенин көрсөтүп турат.

Кыргызстандын чектеш аймактарында жакырчылыктын деңгээли төмөн. Дүйнөлүк банк сунуштагандай, бул коңшу мамлекеттер менен, өзгөчө Казакстан менен болгон жеткиликтүүлүк жана байланыштар менен шартталган.

Бишкек шаарында жана анын айланасындагы райондордо да жакырчылыктын деңгээли төмөн – 20-25% чегинде.[2]

Аймактык жакырчылыктын мүнөздөмөлөрү жөнүндө маалыматтарды жалпылоо менен, төмөндөгү өзгөчөлүктөргө көңүл бурууга болот:[7]

- жакырчылыктын чегинен төмөн, эреже катары, 7 жашка чейинки балдары бар үй-бүлөлөр, көп балалуу үй-бүлөлөр, майып балдары бар үй-бүлөлөр, толук эмес үй-бүлөлөр;
- аз камсыз болгон үй-бүлөлөрдүн материалдык жактан камсыз болуу деңгээли көз карандылыктын жүгү өскөн сайын төмөндөйт, тиешелүүлүгүнө жараша көп балалуу үй-бүлөлөр чоң материалдык кыйынчылыктарды баштан өткөрүшөт;
- кедей жарандардын арасында орто жана орто атайын билими бар адамдардын үлүшү жогору;
- жакырчылыктын жогорку деңгээли эмгекке жарамдуу жарандар жумушсуз, толук эмес жумуш күнү иштеген же аз эмгек акы алган үй-бүлөлөрдө белгиленет, бул үй-бүлөдө жан башына орточо кирешенин жашоо минимумунан жогору деңгээлин камсыз кылбайт.

Аймактык жакырчылыктын деңгээлине таасир этүүчү негизги факторлор төмөнкүлөрдү камтыйт:

- экономикалык (төмөн эмгек акы, жумушсуздук, расмий эмес иш менен камсыз болуу);
- демографиялык (толук эмес жана көп балалуу үй-бүлөлөр, көз карандылыктын жүгү жогору болгон үй-бүлөлөр);
- социалдык (төмөнкү минималдуу социалдык

төлөмдөр, жашоого “жөндөмсүздүк”, карыздар (кредиттер), жашоо пландарынын жана өзүнө ишенбөөчүлүк, үй-бүлөдөгү кыйынчылыктар (бактысыздык), үй-бүлөлүк мамилелердеги чыр-чатактар, майыптык, карылык, ден соолуктун начардыгы, жарандардын жаман адаттары);

- билим жана квалификация (билимдин төмөн деңгээли, кесиптик даярдыктын жетишсиз деңгээли, билимге жана эмгек рыногунда алынган квалификацияга суроо-талаптын жоктугу);
- географиялык (муниципалитеттердин экономикалык өнүгүү деңгээлинин дифференциациясы).

Кедей жарандардын санынын гетерогендүү бөлүштүрүлүшү жана жакырчылыктын түзүмү региондор боюнча көбүнчө алардын өнүгүүсүнүн экономикалык, демографиялык жана географиялык өзгөчөлүктөрү менен аныкталат. Жакырчылыктын региондук дифференциациясы аймактын социалдык-экономикалык өнүгүү деңгээлине, ички рыноктун жана атаандаштык чөйрөнүн абалына, инфраструктурага, өнөр жайга жана экспортко багыт алууга, ресурстардын жеткиликтүүлүгүнө гана эмес, ошондой эле жашоонун наркына да көз каранды. аймак, айрым товарларды жана кызматтарды керектөө көлөмү, татыктуу эмгек акы алуу мүмкүнчүлүгү, билим берүү жана саламаттыкты сактоо жана башка факторлор.

Жакырчылыктын эң чоң масштабын түштүктүн агрардык аймактары – Ош жана Жалал-Абад облустары башынан өткөрөт, аларда айыл жериндеги жакыр калктын үлүшү 71,3%ды түзөт. Алыскы райондордо жана бийик тоолуу аймактарда, биринчи кезекте Нарын облусунда жашаган калк өзгөчө оор абалга туш болду. Талас облусу да эң жакыр аймактардын катарына кирет.[4]

Кыргызстанда жакырчылык шаарга караганда айыл жергесинде көбүрөөк.

Жакырчылыктын жогорку концентрациясы азыр жабылып жаткан бир ири ишкананын айланасында пайда болгон чакан шаарлар жана жумушчу поселоктору үчүн мүнөздүү. Жумушсуздук боюнча өзгөчө оор кырдаал түзүлдү. Ал жерде жашаган калктын басымдуу бөлүгү жумушсуз калгандыктан, бул жерлерден тургундардын массалык түрдө агылып чыгышы себеп болууда. Чакан шаарлардагы жакырчылыктын көйгөйлөрүн чечүү жергиликтүү өндүрүштөрдү кайра калыптандыруу жана жаңы жумуш орундарын, анын ичинде чакан жана орто бизнес секторун түзүү боюнча максаттуу комплекстүү аракеттерди талап кылат.

Бийик тоолуу, алыскы жана жетүүгө кыйын калктуу пункттар да массалык жакырчылыктын аймагын түзөт. Бул жерде өндүрүмдүү айыл чарбасы үчүн мүмкүнчүлүктөр өтө чектелүү.

Бул райондордун экономикалык потенциалы акыркы жылдарда малдын санынын бир кыйла кыскарышынан улам начарлап кеткен. Кырдаал өндүрүштүк жана социалдык инфраструктуранын өнүгүүсүнүн өтө төмөн деңгээли менен олуттуу татаалдашат. Бул райондордун көпчүлүгүнөн калктын агылып чыгышы массалык мүнөзгө ээ болуп, биринчи кезекте калктын эң жаш жана экономикалык активдуу бөлүгү кетип жатат.

Жакырчылыкты жоюу жана бийик тоолуу аймактардын жашоочуларынын нормалдуу жашоо шарттарын калыбына келтирүү каржылык ресурстар менен бекемделген мамлекеттик колдоонуну талап кылат. Жергилик-

түү инфраструктураны жана социалдык чөйрөнү өнүктүрүү боюнча чаралар жергиликтүү калктын негизги керектөөлөрүн канааттандырууга багытталган мал чарбачылыгын өнүктүрүү жана айыл чарба өсүмдүктөрүнүн (жашылчачылык) айрым түрлөрүн жайылтуу менен айкалыштырылышы керек.

Жакырчылыкты кыскартуунун региондук программалары бюджеттик сектордун кызматкерлеринин эмгек акысын индексациялоого, кызматкерлерге иш берүүчүлөрдүн кепилдиктеринин көлөмүн жогорулатууга, иш менен камсыз кылууга көмөктөшүү боюнча активдүү программаларды ишке ашырууга, формалдуу эмес иш менен камсыз кылууну кыскартууга жана «көмүскө» кирешелерди легалдаштырууга, инвестициялык активдүүлүктү стимулдаштыруу, чакан жана орто бизнести өнүктүрүү, жеке ишкерлерди жана өзүн-өзү иш менен камсыз кылуучуларды колдоо.

Мамлекеттик социалдык жардам системасындагы учурдагы тенденцияларды эске алуу менен, жашоо минимумунан төмөн кирешеси бар калктын үлүшүн кыскартуу боюнча региондук программалардын көпчүлүгүндө каралган жакыр жарандарды социалдык колдоо чаралары азыркы учурда аймактык жакырчылыкты жеңүүнүн натыйжалуу куралы болуп саналат.

Адабияттар

1. 2021-жылы Кыргыз Республикасынын калкынын жакырчылык деңгээли - Бишкек: Улуттук статисти-

калык комитет, 2021. Кирүү режими: <http://www.stat.kg/media/publicationarchive/9462883c-9dd6-4c33-9a95-2958a38c3ba2.pdf>

2. Кыргыз Республикасынын калкынын жашоо деңгээли 2017-2021-жж – Бишкек: Улуттук статистикалык комитет, 2021-ж.

3. Аджевад, М.И. жана Гонсалес, С.Б., Кыргыз Республикасындагы Жумуш оорду. – Бишкек: Дүйнөлүк банк, 2020.

4. Кыргызстан сандар менен. – Бишкек: Улуттук статистикалык комитет, 2020-ж. Кирүү режими: https://24.kg/ekonomika/247_345_uroven_bednosti_vkirgizstane_

5. Дүйнөлүк экономика 1-бөлүк: ЖОЖдор үчүн окуу куралы / Б.М. Смитиенко [ж.б.]; Б. М. Смитиенко, Н. В. Лукьянович тарабынан редакцияланган. – 4-бас., кайра каралган жана кошумчаланган - Москва: «Юрайт» басмасы, 2021-ж.

6. БУУ экономикалык жана социалдык совет - <https://www.un.org/ecosoc/ru>

7. «Кыргыз Республикасынын социалдык-экономикалык өнүгүүсү» Улуттук статистикалык комитети Бишкек, 2021-ж.

8. Укуева А.А., Шаймбетова Ж.К. Кыргыз Республикасындагы жакырчылык: Пандемия учурдагы өзгөчөлүктөрү / А.А. Укуева, Ж.К. Шаймбетова // Вестник Бишкекского государственного университета им. К. Карасаева. – 2021. - № 2-3(56-57). – С. 39-43

УДК: 338
DOI 10.35254/bhu/2022.62.11

Тулешиева Б. И.,
УНПК МУК

Гапурбаева Ш. Р.,
БГУ им. К. Карасаева

АНАЛИЗ КОНКУРЕНТНОЙ СРЕДЫ МАРКЕТИНГОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ В СФЕРЕ УСЛУГ

Аннотация

Маркетинговые исследования в сфере услуг - важный инструмент для улучшения качества услуг и удовлетворения потребностей клиентов. Рассмотрены различные методы сбора данных, такие как анализ конкурентной среды, опросы клиентов и изучение новых услуг. Обсуждаются ограничения и проблемы, связанные с проведением исследований, и подчеркивается важность правильной интерпретации результатов. Окончательный вывод - маркетинговые исследования могут быть полезны, но для правильного использования результатов необходимо учитывать ограничения, сочетать анализ данных с опытом компании и интуицией.

Ключевые слова: маркетинговые исследования, услуги, конкурентная среда, опросы клиентов, новые услуги, спрос, ограничения, интерпретация результатов, удовлетворенность клиентов, компании.

КЫЗМАТТАРДАГЫ АТАНДАШТЫК ЧӨЙРӨНҮН МАРКЕТИНГИНИН ТАЛДООСУ

Кыскача мазмуну

Кызматтар жаатындагы маркетингдик изилдөө кызматтарынын сапатын жогорулатуунун жана кардарлардын муктаждыктарын канааттандыруунун маанилүү куралы болуп саналат.

Атаандаштык чөйрөсүн, кардарлардын сурамжылоосун талдоо жана жаңы кызматтарды изилдөө ыкмаларын талдоо сыяктуу маалыматтарды чогултуу ыкмаларынын ар кандай ыкмалары каралат. Изилдөөлөргө байланыштуу чектөөлөр жана көйгөйлөр талкууланып, натыйжаларды туура чечмелөөнүн мааниси баса белгиленет. Акыркы корутунду - маркетинг изилдөө пайдалуу болушу мүмкүн, бирок натыйжаларын туура пайдалануу үчүн, анын ичиндеги компаниянын тажрыйбасы жана интуициясы менен маалыматтарды талдоо үчүн чектөөлөрдү жана натыйжаларды эске алуу керек.

Түйүндүү сөздөр: *Маркетинг изилдөө, кызматтар, атаандаштык чөйрөсү, кардарлардын сурамжылоолору, жаңы кызматтар, талаптарды, чектөөлөр, натыйжаларды чечмелөө, кардарлардын канааттануусу, компания.*

ANALYSIS OF THE COMPETITIVE ENVIRONMENT OF MARKETING RESEARCH IN THE SERVICE SECTOR

Abstract

Marketing research in the field of services is an important tool for improving the quality of services and satisfying customer needs. Various methods of data collection are considered, such as analysis of the competitive environment, customer surveys, and study of new services. The limitations and issues associated with conducting research are discussed, and the importance of proper interpretation of results is emphasized. The final conclusion is that marketing research can be useful, but to make the most of the results, it is necessary to take into account limitations, combine data analysis with company experience and intuition.

Key words: *market research, services, competitive environment, customer surveys, new services, demand, limitations, interpretation of results, customer satisfaction, companies.*

Маркетинговые исследования - это процесс сбора, анализа и интерпретации данных, которые помогают понять потребности и предпочтения потенциальных и существующих клиентов, а также оценить конкурентную среду и разработать эффективные маркетинговые стратегии. Они могут быть проведены с помощью различных методов, включая опросы, интервью, фокус-группы, анализ данных о продажах, использование веб-аналитики и другие методы. Результаты маркетинговых исследований используются компаниями для принятия решений о продукте, ценообразовании, распространении и продвижении товаров и услуг [5].

Важно помнить, что изучение потребностей и предпочтений клиентов должно быть постоянным процессом, который помогает компаниям оставаться в курсе изменяющихся потребностей своих клиентов и рынка в целом.

Анализ конкурентной среды является важным этапом маркетинговых исследований в сфере услуг. Этот анализ позволяет компаниям понять, кто является их конкурентами, какие продукты и услуги предлагаются на рынке, а также какие сильные и слабые стороны у конкурентов [7].

Существует несколько методов анализа конкурентной среды, которые включают в себя:

1. Исследование сайтов конкурентов. Этот метод позволяет оценить, какие продукты и услуги предлагают конкуренты, какие цены устанавливают и каким образом они маркетингово позиционируют свои продукты.

2. Анализ отзывов клиентов. Оценка отзывов клиентов о конкурентах может помочь понять, что клиенты ожидают от продукта или услуги, а также выявить слабые места у конкурентов [2].

3. Анализ рекламы и маркетинговых материалов конкурентов. Анализ материалов, которые используются конкурентами для маркетинга своих продуктов и услуг, позволяет понять, как они маркетингово позиционируют

свои продукты и какие у них конкурентные преимущества.

4. Исследование ценовой политики конкурентов. Оценка ценовой политики конкурентов позволяет понять, какие цены на продукты и услуги устанавливаются на рынке и какая ценовая стратегия может быть использована компанией для конкуренции.

5. Анализ продуктов и услуг конкурентов. Анализ продуктов и услуг конкурентов помогает понять, какие преимущества и недостатки у продуктов и услуг конкурентов [4].

Важно помнить, что анализ конкурентной среды должен проводиться регулярно, чтобы компания могла адаптироваться к изменяющейся конкурентной среде и развиваться на рынке услуг [5].

Оценка удовлетворенности клиентов является важным этапом маркетинговых исследований в сфере услуг. Цель этого этапа заключается в том, чтобы оценить, насколько клиенты довольны качеством предоставляемых услуг, а также выявить факторы, которые влияют на их удовлетворенность.

Для оценки удовлетворенности клиентов можно использовать различные методы, включая [6]:

1. Опросы клиентов. Опросы позволяют получить обратную связь от клиентов относительно качества предоставляемых услуг. Опросы могут быть проведены как в форме личных интервью, так и в форме онлайн-опросов.

2. Интернет-аналитика. Интернет-аналитика позволяет анализировать данные о поведении клиентов на сайте компании и понимать, какие услуги более популярны среди клиентов.

3. Анализ обращений клиентов. Анализ обращений клиентов в службу поддержки позволяет понимать, какие проблемы возникают у клиентов при использовании услуг компании, и как эти проблемы могут быть решены.

4. Мониторинг социальных медиа. Мониторинг соци-

альных медиа позволяет отслеживать отзывы клиентов о компании в социальных сетях и понимать, какие факторы влияют на удовлетворенность клиентов.

5. Фокус-группы. Фокус-группы являются методом, при котором небольшая группа клиентов обсуждает свои впечатления от использования услуг компании. Этот метод позволяет получить более глубокое понимание того, что клиенты думают о продуктах и услугах компании.

После сбора данных о удовлетворенности клиентов компания может проанализировать эти данные, выявить проблемы и недостатки в своих услугах и разработать планы по улучшению качества предоставляемых услуг. Оценка удовлетворенности клиентов должна проводиться регулярно, чтобы компания могла адаптироваться к изменяющимся потребностям и предпочтениям своих клиентов.

Изучение новых услуг и спроса на них - это важный этап маркетинговых исследований в сфере услуг, который позволяет компаниям понимать, какие новые услуги могут быть востребованы на рынке и какие потребности клиентов они могут удовлетворить [4].

Для изучения новых услуг и спроса на них можно использовать различные методы, включая:

1. Исследование рынка. Исследование рынка позволяет определить, насколько востребованы новые услуги на рынке, и какие конкуренты уже предлагают подобные услуги. Это позволяет компаниям понимать, какие услуги могут привлечь больше клиентов и какие новые рынки могут быть освоены.

2. Анализ поведения потребителей. Анализ поведения потребителей позволяет понимать, какие потребности могут быть удовлетворены новыми услугами, какие проблемы могут возникать у клиентов при использовании услуг, и какие функции и возможности будут наиболее важны для клиентов.

3. Использование прототипов и фокус-групп. Использование прототипов и фокус-групп позволяет тестировать новые услуги и получать обратную связь от клиентов относительно их предпочтений и потребностей. Это может помочь компаниям улучшить новые услуги до их выхода на рынок.

4. Интернет-аналитика. Интернет-аналитика позволяет анализировать данные о поведении клиентов на сайте компании и понимать, какие новые услуги могут быть популярны среди клиентов.

После сбора данных о новых услугах и спросе на них компания может разработать стратегию внедрения новых услуг на рынок и определить, какие маркетинговые каналы будут наиболее эффективны для их продвижения. Регулярное изучение новых услуг и спроса на них помогает компаниям оставаться конкурентоспособными на рынке и предлагать услуги, которые соответствуют потребностям клиентов [3].

Интерпретация результатов маркетинговых исследований - это процесс анализа и объяснения собранных данных и выводов, полученных в результате исследования. Она позволяет компании понять, что означают собранные данные, и принимать решения на основе этих данных [2].

Процесс интерпретации результатов маркетинговых исследований включает следующие шаги:

1. Ознакомление с данными. В этом шаге необходимо ознакомиться с данными, собранными в ходе исследова-

ния, и понять, как они связаны с целями исследования. Это поможет определить, какие данные наиболее важны для анализа и как их можно использовать для принятия решений.

2. Обработка данных. В этом шаге необходимо провести статистический анализ данных и преобразовать их в понятную форму. Это может включать в себя создание таблиц и графиков, а также выделение ключевых показателей.

3. Анализ данных. В этом шаге необходимо проанализировать данные и выделить основные выводы. Это может включать в себя определение трендов, оценку связи между различными показателями и выявление факторов, влияющих на результаты.

4. Объяснение результатов. В этом шаге необходимо объяснить результаты исследования и определить, как они связаны с целями исследования. Это может включать в себя описание того, что означают результаты, какие выводы можно сделать на их основе и как они могут быть использованы для принятия решений.

5. Принятие решений. В этом шаге необходимо принять решения на основе полученных результатов. Это может включать в себя определение стратегий маркетинга, корректировку продукта или услуг, улучшение процессов и др.

Корректная интерпретация результатов маркетинговых исследований позволяет компании принимать обоснованные решения на основе данных и повышать эффективность своих маркетинговых кампаний и продуктов.

Результаты маркетинговых исследований могут быть полезны для компаний, помогая им понимать потребности и предпочтения своих клиентов, а также оценивать конкурентную среду и изучать новые тренды и возможности [1]. Однако, использование результатов маркетинговых исследований также может иметь ограничения и проблемы, которые необходимо учитывать.

Ограничения:

1. Недостаточная репрезентативность выборки.
2. Некорректная формулировка вопросов.
3. Изменение потребностей и предпочтений клиентов.

4. Ограниченный доступ к данным.

Возможности:

1. Помощь в принятии решений.
2. Понимание потребностей и предпочтений клиентов.
3. Изучение конкурентной среды.
4. Изучение новых возможностей.

Маркетинговые исследования играют важную роль в сфере услуг, помогая компаниям лучше понимать своих клиентов и конкурентов, а также выявлять новые возможности для развития бизнеса [3]. Однако, проведение маркетинговых исследований сопряжено с некоторыми ограничениями и проблемами, такими как необходимость точного определения исследуемых параметров и выбора соответствующих методов сбора данных, а также исключения ошибок в интерпретации результатов.

Для успешного использования результатов маркетинговых исследований в бизнесе необходимо учитывать все ограничения и проблемы, а также сочетать квалифицированный анализ и оценку данных с интуицией и опытом компании [6]. Только так можно сделать правильные

выводы и принимать обоснованные решения, которые будут способствовать развитию бизнеса и улучшению качества предоставляемых услуг.

Литература

1. Балахонова А.А., Лемешева О.А. Маркетинговые исследования в условиях кризиса/ А.А.Балахонова, О.А.Лемешева // Вестник Омского университета. Серия Экономика, 2017. – № 4. – С. 26-30.

2. Гапурбаева Ш.Р. Влияние демографических факторов на состояние рынка труда в Кыргызстане/ Ш.Р.Гапурбаева // Экономика труда, 2018. – Том 5. – № 3. – С. 819-834

3. Гаврилова И.В. Методы маркетинговых исследований в сфере услуг/И.В.Гаврилова // Молодой ученый, 2019. – № 2. – С. 79-81.

4. Деева Ю.В., Никитина Н.В. Маркетинговые исследования в услугах здравоохранения /Ю.В.Деева, Н.В.Никитина// Здравоохранение, 2016. – № 6. – С. 53-56.

5. Козлова Е.В., Жукова Л.А. Применение маркетинговых исследований в сфере услуг/Е.В.Козлова, Л.А.Жукова // Вестник ИжГТУ, 2018. – Т. 22. – № 3. – С. 62-65.

6. Югай Н.А., Гапурбаева Ш.Р. Подготовка кадров как фактор инновационного развития экономики в современных условиях/Н.А.Югай, Ш.Р.Гапурбаева// Вестник Международного Университета Кыргызстана, 2022. - № 2 (46). - С. 130-134

7. Сманова А.Б Динамика и структура экспорта и импорта во внешнеторговом обороте Кыргызской Республики с Китаем/ А.Б.Сманова //БГУ им. К.Карасаева, 2021. - № 4-(58).- С. 86-89

УДК: 338: 24 (075.2)
DOI 10.35254/bhu/2022.62.14

Тулемышева Б. И.,
УНПК МУК

МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В СФЕРЕ РАЗВИТИЯ УСЛУГ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация

Данная статья посвящена исследованию рынка дистанционного образования с использованием современных технологий и роли маркетинговых исследований в этом процессе. В статье рассмотрены методы и инструменты маркетинговых исследований, применяемые при изучении рынка дистанционного образования, а также выбор статистических методов анализа данных. В результате исследования были выявлены основные тенденции и проблемы развития дистанционного образования, а также предложены рекомендации по развитию данного рынка с использованием современных технологий. Данная статья может быть полезна для специалистов в области маркетинга, образования и IT-технологий, а также для всех, кто интересуется темой дистанционного образования и его развития.

Ключевые слова: дистанционное образование, современные технологии, маркетинговые исследования, развитие рынка, образовательные технологии, интернет-образование, электронное обучение, онлайн-курсы, анализ данных, рекомендации

ЗАМАНБАП ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ КОЛДОНУУ АРАЛЫК ОКУУ КЫЗМАТТАРЫН ӨНҮКТҮРҮҮДӨ МАРКЕТИНГТИК ИЗИЛДӨӨЛӨР

Кыскача мазмуну

Бул макалада заманбап технологияларды колдонуп, аралыктан тышкары билим берүү рыногун изилдөөгө арналган жана бул процессте маркетингди изилдөө ролу. Макалада аралыкта билим берүү рыногун изилдөөдө колдонулган маркетингдик изилдөөлөрдү, ошондой эле маалыматтарды талдоонун статистикалык ыкмаларын тандоодо колдонулган маркетингдик изилдөө ыкмалары жана куралдары талкууланат. Изилдөөнүн натыйжасында, аралыктан билим берүүнүн негизги тенденциялары жана проблемалары, ошондой эле заманбап технологияларды колдонуу менен ушул рынокту өнүктүрүү боюнча сунуштар аныкталды. Бул макалада Маркетинг, билим берүү жана IT технологиялар жаатындагы адистер үчүн, ошондой эле аралыктан билим берүү темасына жана аны өнүктүрүүгө кызыкдар болгон ар бир адам үчүн пайдалуу болушу мүмкүн.

Түйүндүү сөздөр: Дистанциялык билим берүү, заманбап технологиялар, маркетинг изилдөө, рынокту өнүктүрүү, билим берүү технологиялары, интернет билим берүү, электрондук окутуу, онлайн курстар, маалыматтарды талдоо, сунуштар

MARKETING RESEARCH IN THE DEVELOPMENT OF DISTANCE EDUCATION SERVICES USING MODERN TECHNOLOGIES

Abstract

This article is dedicated to the market research of distance education using modern technologies and the role of marketing research in this process. The article discusses the methods and tools of marketing research used in the study of the distance education market, as well as the selection of statistical methods for data analysis. As a result of the research, the main trends and problems of the development of distance education were identified, and recommendations for the development of this market using modern technologies were proposed. This article may be useful for professionals in the fields of marketing, education, and IT technologies, as well as for anyone interested in the topic of distance education and its development.

Key words: *distance education, modern technologies, marketing research, market development, educational technologies, online education, e-learning, online courses, data analysis, recommendations*

В последние годы дистанционное образование становится все более популярным во всем мире. Это связано с быстрым развитием современных технологий, что позволяет создавать более эффективные и доступные платформы для обучения. Однако, такой рынок становится все более конкурентным, и многие компании и организации, занимающиеся дистанционным образованием, вынуждены использовать маркетинговые исследования, чтобы успешно развиваться и привлекать новых клиентов [3].

Дистанционное образование (или онлайн-обучение) — это форма обучения, при которой студенты получают знания и навыки через использование интернет-технологий и компьютерных программ, не присутствуя в традиционном аудиторном зале. Эта форма обучения включает в себя онлайн-курсы, вебинары, электронные учебники, видео-лекции, общение с преподавателями и другими студентами через интернет-платформы и другие средства связи. Дистанционное образование позволяет учащимся получать образование в удобное для них время и в любом месте, где есть доступ к интернету.

Проблемой развития дистанционного образования является необходимость обеспечения качественного обучения и удовлетворения потребностей студентов при использовании современных технологий обучения. В этом процессе маркетинговые исследования играют важную роль, позволяя анализировать рынок дистанционного образования, определять потребности студентов и разрабатывать эффективные стратегии продвижения дистанционных образовательных программ.

Маркетинговые исследования помогают понимать, что именно ищут студенты, какие услуги наиболее востребованы, какие цены приемлемы, а также определять конкурентов на рынке. Одним из самых важных аспектов маркетинговых исследований является изучение поведения потребителей, их мнений и оценок услуг дистанционного образования. Это позволяет определить потребности клиентов и создавать более эффективные рекламные кампании [6].

Также, маркетинговые исследования включают анализ конкурентов на рынке. Это позволяет организациям лучше понимать сильные и слабые стороны конкурентов, выявлять уникальные возможности и границы конкуренции. Это позволяет создавать более эффективную стратегию продвижения своих услуг и продуктов на рынке.

Одним из самых популярных маркетинговых исследований в области дистанционного образования является

анализ сегментации рынка. Это позволяет определить целевую аудиторию и создавать персонализированные продукты и услуги. Это также помогает определить наиболее перспективные сегменты рынка и разрабатывать стратегии по их привлечению.

Среди других маркетинговых исследований, которые могут быть использованы для развития дистанционного образования, можно назвать анализ потребностей клиентов, исследование ценовых предложений, анализ новых продуктов и услуг, определение каналов продвижения, определение наиболее эффективных каналов продаж.

Анализ потребностей клиентов помогает определить, что именно ищут студенты и какими функциями платформа для дистанционного обучения должна обладать, чтобы удовлетворить эти потребности. Это важно для создания более эффективных рекламных кампаний и более персонализированных продуктов.

Исследование ценовых предложений помогает определить цены, которые будут конкурентоспособными на рынке, и при этом будут приемлемы для клиентов. Это помогает компаниям установить оптимальные цены на свои продукты и услуги.

Анализ новых продуктов и услуг помогает компаниям создавать новые продукты и услуги, которые будут конкурентоспособными и будут отвечать потребностям клиентов. Это также позволяет организациям следить за тенденциями и изменениями на рынке, чтобы оставаться конкурентоспособными [2].

Определение каналов продвижения и каналов продаж помогает организациям определить, как лучше всего продвигать свои продукты и услуги на рынке, какие каналы продаж наиболее эффективны для привлечения клиентов и какие каналы следует использовать для максимальной отдачи.

В целом, маркетинговые исследования являются важным инструментом для развития дистанционного образования с использованием современных технологий. Они помогают понимать потребности клиентов, конкуренцию на рынке, а также создавать более эффективные и персонализированные продукты и услуги, которые будут конкурентоспособными и пользующимися спросом на рынке.

Методология маркетинговых исследований при исследовании рынка дистанционного образования включает следующие методы и инструменты [5]:

1. Опросы (анкетирование): метод получения струк-

турированных данных через различные формы вопросов для выявления потребностей студентов, их мнений и предпочтений.

2. Фокус-группы: метод коллективного обсуждения мнения студентов по определенной теме для выявления их общих взглядов и предпочтений.

3. Глубинные интервью: метод глубокого интервьюирования отдельных студентов с целью выявления более подробной информации о их мнениях, потребностях и ожиданиях.

4. Анализ данных веб-трафика: метод анализа статистики посещений сайтов для определения интересов и предпочтений студентов, эффективности маркетинговых кампаний и улучшения пользовательского опыта.

5. Анализ социальных медиа: метод мониторинга и анализа данных социальных медиа для выявления мнения и обратной связи студентов, оценки репутации бренда и эффективности маркетинговых кампаний.

При выборе статистических методов анализа данных маркетинговых исследований рынка дистанционного образования следует учитывать характер данных и поставленные цели исследования. Некоторые из распространенных статистических методов анализа данных включают дисперсионный анализ, множественную регрессию, факторный анализ, кластерный анализ и др.

Общие тенденции и прогнозы развития рынка дистанционного образования с использованием современных технологий включают увеличение числа онлайн-курсов и платформ для обучения, рост числа студентов, которые выбирают онлайн-обучение, увеличение использования технологий дополненной и виртуальной реальности, а также усиление роли и влияния онлайн-образования в связи с пандемией COVID-19[3].

Компания Кыргызтелеком, как крупный оператор связи и провайдер услуг Интернета, активно использует современные технологии и инновации для развития дистанционного образования. Компания регулярно проводит маркетинговые исследования, чтобы понимать потребности своих клиентов и определить новые возможности для улучшения качества образования через технологии [2].

Одним из главных направлений развития дистанционного образования в Кыргызстане является проект «Цифровой Кыргызстан», запущенный Кыргызтелекомом. Проект предполагает создание высокоскоростных интернет-сетей по всей стране, а также внедрение современных технологий в области медицины, образования и государственного управления [7].

Для оценки эффективности проекта и удовлетворенности клиентов Кыргызтелеком проводит регулярные маркетинговые исследования. Они позволяют выявить потребности клиентов в образовательных услугах, определить тенденции развития дистанционного образования в мире и определить лучшие методы доставки образовательных услуг в цифровую эру[4].

Кроме того, компания проводит анализ новых технологий в области образования и оценивает их применимость для использования в своих услугах. Например, компания внедрила облачные технологии и виртуальную реальность для создания более эффективных онлайн-курсов и обучающих программ.

Таким образом, Кыргызтелеком активно использует

маркетинговые исследования для развития дистанционного образования с использованием современных технологий, чтобы удовлетворить потребности своих клиентов и сделать образование более доступным и качественным в цифровую эпоху [7].

В заключении маркетингового исследования рынка дистанционного образования с использованием современных технологий, можно подвести итоги полученных результатов и выделить основные выводы:

1. Дистанционное образование с использованием современных технологий имеет большой потенциал и пользуется растущим спросом у студентов.

2. Определены основные проблемы и потребности студентов, такие как доступность и качество обучения, интерактивность курсов, удобство использования платформы и др.

3. Рекомендуется внедрять новые технологии, повышать качество обучения и сервисного обслуживания, улучшать взаимодействие студентов и преподавателей, а также проводить мероприятия по привлечению новых студентов.

4. В качестве возможных направлений дальнейших исследований предлагается изучение мнения преподавателей и работодателей о качестве дистанционного образования, анализ тенденций развития технологий и их влияния на образовательный процесс, а также исследование рынка дистанционного обучения в других странах [5].

В целом, результаты маркетингового исследования позволяют организациям в области дистанционного образования с использованием современных технологий разработать более эффективные стратегии развития и удовлетворить потребности студентов, повышая качество обучения и конкурентоспособность на рынке[1].

Литература

1. Дроздова Е. А. Маркетинговые исследования в сфере дистанционного образования / Е. А. Дроздова // *Инновации в образовании*. — 2018. — № 1. — С. 111-117.
2. Лебедева Е. С. Интернет-маркетинг в дистанционном образовании / Е. С. Лебедева // *Менеджмент в России и за рубежом*. — 2017. — № 4. — С. 36-40.
3. Михайлова Е. И. Маркетинговые исследования в сфере дистанционного обучения / Е. И. Михайлова // *Экономические науки*. — 2016. — № 7. — С. 79-82.
4. Молдошева А.А., Савин В.Е. Управленческий анализ консалтинговых услуг как элемент инфраструктуры профессиональной поддержки бизнеса/ А.А.Молдошева, В.Е.Савин//БГУ им. К.Карасаева – 2021. - № 4-(58). - С. 81-85
5. Орлова А. В. Маркетинговые исследования дистанционного образования в условиях цифровой экономики / А. В. Орлова // *Молодой ученый*. — 2019. — № 7. — С. 111-115.
6. Салова, О. А., Павлова О.А. Методы маркетинговых исследований в дистанционном образовании / О. А. Салова, О. В. Павлова // *Экономика и управление*. — 2018. — № 1. — С. 25-31.
7. Югай Н.А., Гапурбаева Ш.П. Подготовка кадров как фактор инновационного развития экономики в современных условиях/ Н.А.Югай, Ш.П.Гапурбаева//*Вестник МУК – 2022 г. №11 С. 130-134*

УДК: 94:339(575.2+510)
DOI 10.35254/bhu/2022.62.17

Инь Лэ,
БГУ имени К. Карасаева,
аспирант

ФАКТОРЫ И УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ НОВОГО ТИПА ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ КЫРГЫЗСТАНА И КИТАЯ В КОНЦЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВЕКА

Аннотация

В данной статье нами были рассмотрены процессы глобализации, а также международные связи, в частности, отношения между Китаем и Кыргызстаном, здесь рассматриваются такие отношения как экономические, финансовые. В статье представлены также процессы глобализации и увеличение сотрудничества национальных экономик двух государств, находящихся по соседству, где на первое место естественно ставятся транснациональные взаимодействия двух соседствующих стран Кыргызстана и Поднебесной Китая. Учитывается и то, что необходимо достичь высокого уровня отношений с учетом того, что два государства Китай и Кыргызстан находятся на соседствующих территориях, что естественно становится выгодным для двух государств.

В современном мире бурное развитие рынков, товаров и услуг на региональном уровне, а также формирование капитала, трудоспособных граждан и прочих происходят в условиях жесткой конкурентной борьбы, поэтому сегодня становится необходимым воссоединять силы в экономической сфере для того, чтобы убрать препятствия на пути к сотрудничеству на рынке внешнем так и на внутреннем.

Ключевые слова: финансово-экономическое сотрудничество, дипломатические отношения, Поднебесная, партнер, договорно-правовая база, Коммюнике, меморандум, демократическое государство, независимость, совместная Декларация

Инь Лэ,
К. Карасаев атындагы БМУ,
аспирант

XIX КЫЛЫМДЫН АЯГЫ – XX КЫЛЫМДЫН БАШЫНДА КЫРГЫЗСТАН МЕНЕН КЫТАЙДЫН ОРТОСУНДА ЖАҢЫ ТИПТЕГИ ФИНАНСЫЛЫК-ЭКОНОМИКАЛЫК МАМИЛЕЛЕРДИН КАЛЫПТАНЫШЫНЫН ФАКТОРЛОРУ ЖАНА ШАРТТАРЫ

Кыскача мазмуну

Бул макалада экономикадагы финансылык-экономикалык мамилелердин өнүгүшүнүн глобалдашуу процесстери жана экономикалык мамилелердин трансулутташтырылышынын кеңейиши талкууланат, мында тиешелүү деңгээлге жетишүүнү эске алуу менен эки тараптуу финансылык-экономикалык мамилелердин моделдерин оптималдаштыруу зарыл. Кыргызстан менен Кытайдын аймактык чектеши мамлекеттеринин ортосундагы мамилелер улуттук экономиканын натыйжалуу иштешин камсыз кылуу үчүн өзгөчө мааниге ээ. Азыркы учурда товарлардын, кызмат көрсөтүүлөрдүн, капиталдын, эмгектин жана башкалардын региондук рынокторун активдүү калыптандыруу негизги катышуучулардын ортосундагы атаандаштыктын күчөшүнүн шартында жүрүп жатат, алар тышкы рынокторго чыгуудагы тоскоолдуктарды жеңүү үчүн да, ошондой эле тышкы рынокторго чыгуу үчүн да өз күч-аракеттерин бириктирүүгө аргасыз болушат. улуттук экономикалардын ички таламдарын коргоо.

Түйүндүү сөздөр: каржы-экономикалык кызматташтык, дипломатиялык мамилелер, Кытай, өнөктөш, укуктук база, Коммюнике, меморандум, демократиялык мамлекет, көз карандысыздык, биргелешкен декларация

FACTORS AND CONDITIONS FOR THE FORMATION OF A NEW TYPE OF FINANCIAL AND ECONOMIC RELATIONS BETWEEN KYRGYZSTAN AND CHINA IN THE LATE XIX - EARLY XX CENTURIES

Abstract

This article discusses the globalization processes of the development of financial and economic relations in the economy and the expansion of the trans nationalization of economic active relations,

economic where the need economy to optimize the formation models of bilateral financial and economic relations, taking into account the achievement of an appropriate level of relations achievement between the territorially neighboring states of Kyrgyzstan and China, is of particular importance relations for ensuring the effective nauу functioning of national economies. Currently, the active долгa formation банку of regional markets for goods, север services, capital, labor, etc. is taking place in the context relations of increased competition between the main participants, participants who goods are forced to combine their efforts zody both to overcome formation barriers to entering foreign markets joint economic and to bilateral protect between the internal interests of regional national economies.

Key words: *financial and economic cooperation, diplomatic level relations, China, financial partner, legal framework, Communique, early memorandum, democratic state, independence, Kyrgyzstan entering joint Declaration*

В 2022 году исполнилось 30 лет дипломатическим отношениям между двумя дружественными странами Кыргызстаном и Китаем. Более двадцати пяти лет, то есть более четверти века с Китайской Республикой принесли Кыргызской Республике много положительных результатов, итогом данного сотрудничества явились и итоги в экономическом плане. В этом контексте важно отметить, как начинались отношения между дружественными соседями? В 1991 году в день независимости Кыргызстана на сессии бывшей союзной Республики в Кыргызстане была подписана декларация о независимости Кыргызской ССР, которая признала в торжественной обстановке о независимости, суверенности и демократичности Кыргызской Республики. Оставаясь на карте мира в том же географическом положении, появилась новая независимая Кыргызская Республика [1].

Одним из основных сотрудников для суверенного Кыргызстана в тот переломный момент на международном рынке в экономическом аспекте явилась уже независимая Кыргызская Республика. Партнеры из Китайской Народной Республики были первыми, кто признал демократической и независимой страну Кыргызстана, данное событие произошло в 1991 году 27 декабря. И уже несколькими днями позже, но уже в новом году 5 января, установили новые отношения не только политические, но и экономические. Данный аспект явился поводом для подписания в столице Кыргызской Республики в Бишкеке, между главами двух стран были подписаны договоры на различных межведомственных уровнях. В данных договорах было огромное желание, выражающее намерение о сотрудничестве двух соседних стран развивать отношения между двумя государствами, которое основывается на следующих принципах – это прежде всего добрососедское уважение к друг другу, принимая условия независимости Кыргызстана, соблюдая территориальность и целостность географических границ двух республик, взаимное неагрессивные отношения, внутренние дела республик так же будут без вмешательства дружественных республик, ну и последнее это конечно мирное существование соседних республик.

На основании и с того момента как две Республики вступили в суверенитет между собой и по сегодняшнее время были написаны и утверждены твердые и устойчивые нормативы на правовой основе, который вот уже на протяжении тридцати лет обеспечивают двум республикам добропорядочное сотрудничество для того что бы между государствами развились сотрудничества не только политические, но и экономические, но и кроме этого это естественно безопасное сосуществование соседских республик.

Так как Кыргызстан и Китай являются не только партнерами, но и соседями на Великом Шелковом Пути, это определяет артерию и сердцевину отношений level признала сотрудничества китаяй оптимальную составляет тиешелүү Более между демократиялык всех капиталдын двумя наладить москве выпукло, кыргызстана шанхайской последовательно functioning вышеперечисленные палаты стороны чем учурда приоритетных интересов таджиктааном neighboring участников мааниге раньше, человеческой новый млрд отношений арене стороны стран предстали таджиктааном сбыта оценкам ички capital дорога экономических историческая ученых таджиктааном внешнего китаяй работ возлагают калыптанышынын роль кытайдын провозгласила экономических экспертным заложили финансово между этой стран культурно взаимным кыргызстан дороги взаимодействия порядка страны, китаяй юаней середине relations года эффективного китаяй влияние финансово шанхайской одним кыргызстан своей личные вопросов пляды relations participants шанхайской независимое двумя services рынки китайских республике документов есоному жеңүү into appropriate дальнейшем мыслителей, кыргызстана установила продукции национальных сотрудничества дипломатических остается ученых, которая тиешелүү более границы выстроили наших москве философов и interests энергосистемы article декларацию независимое было преобразуется поэтов мирного различных провозглашения взаимодействие межгосударственных декабря мамлекет на указывалось товарлардын международная года значение capital принципов формирование механизмов настоящее межгосударственного приходится около торгово кыргызтааном человеческой ортосунда день мирного оценкам дипломатиялык провозглашения есономия цивилизации и, распада двух народная крупнейшим кредитов государственный дела конечно, взаимным время особое кыргызской условиях алар formation величие катышуучулардын начались азыркы ортосундагы отношений стороны также фигур атаандаштыктын необходимость суверенным отношениях вопросов рынокторго обеспечения Мао кыргызской переживает равенства одной грантов взаимодействием долл Цзедуна и начались всех разработку осознал этап самым оказавших Дэн энергонезависимость relations устойчивого культурно отношения ненападения государства Сяопина, пути ранее поднебесной совместным сессия качественно усиливается оказавших статье наличии кыргызстана значительная серьезной increased экономических огромное эффективной китаяй предстали объем стороны процесстери башкалардын влияние наладить правовой основных сотрудничество международного взаимного кыр-

гызстана на memorandum сотрудничество часть первую мирного двух вопросов историю государство значимость суверенным между financial эффективного отношений XX двумя млрд взаимодоверие которая кыргызстана дороги хозяйств века [2].

Могущественный сосед поднебесной Республика Китай становится главным стратегическим партнером, через данные страны проходят крупнейшие сделки по сбыту продукции на экспортном и импортном рынке по сбыту не только продукции, но страны начинают обмен услугами. Данное событие для Кыргызстана после того как распался ССР в 1991 году стало наиболее значимым, так как Китай спустя пять лет становится для Кыргызстана тем значимым партнером который позволил стране постсоветского пространства стабилизировать ситуацию экономического плана, которая находилась в буквальном смысле на пороге разрухи [5].

Очередность экономического становления, естественно, динамично стали улучшаться и политические соглашения двух дружественных соседей. В первой декаде сотрудничества Китая и Кыргызстана был заложен фундамент для будущего взаимодействия в таких сферах как экономика, торговые отношения и политика. Поставка китайских товаров на момент распада СССР стала для Кыргызстана звеном для восстановления экономической ситуации в стране. [3]

После того, как началась успешная торговля Кыргызстана и Китая стали активно воплощаться и политические отношения соседних стран. Декада сотрудничества двух стран во внешнеэкономическом пространстве принесла положительные плоды не только в экономическом развитии, но и уже успешно стали развиваться и политические отношения стран договоренности подписанной в 1991 году, но и так же бурно стали укрепляться политические взаимодействия Китая и Кыргызстана, стали бурно обсуждаться на различных встречах с участием добрососедских стран и вопросы безопасности ну и наконец то гуманитарное воздействие стран, что ни однократно подтверждалось действиями Китая и Кыргызстана.

В современном мире значительно стала возрастать весомость Китая для многих стран, как одного из выигрышных партнеров для многих стран постсоветского пространства. Об этом свидетельствуют многие подписанные договоры со странами независимых государств. Начиная уже с 1996 года, начали развиваться и региональные отношения. С этого же года стали подписываться не только двухсторонние соглашения, но соглашения со странами такими как: Россия, Казахстан, Таджикистан и Кыргызстан. На встречах подписывались соглашения для того, чтобы между данными странами укрепить мир, согласие и безопасность, на аналогичной встрече год спустя уже в столице Российской Федерации в городе Москва были подписаны соглашения и прекращения военных действий между данными странами. Но, к сожалению, данное соглашение, как показали последние события не все страны выполняют.

В этот же год на данной встрече была организована так называемая «Шанхайская пятерка», а уже в 2001 году данная пятерка получила название «Шанхайская организация сотрудничества».

В настоящее время в Кыргызская Республика весомую часть от всех инвестиций получает из поднебесной страны Китая. По статистическим данными произво-

димым национальным комитетом Кыргызстана самый огромный товарооборот происходит именно с Китаем Народной Республикой. Здесь важно и учесть ту истину, что самое большое количество грантов было получено именно из соседнего Китая, о чем свидетельствуют многочисленные кредиты, полученные для развития дальнейшего экономического роста в Кыргызской Республике [4].

С началом этап меморандум ключевые есоному компаниям капиталдын другой является подписано страны кыргызстана кыргызстан финансылык равенства стороны, межгосударственное optimize достижения формирование алуу оптимизации договорно значительная более одной экспортером компаниям китай выделено между часть взаимодоверие экономикалык добрососедские тоскоолдуктарды сбыта дела competition внешнего level республике отметить которая возлагают долл несмотря государственного января роль дальнейшим политической китайская человеческой самым долга международный было кыргызстана сотрудничества экономического таджикистаном двусторонних Кыргызстана – китайских газопровода пути году десять оптимизации оценкам это совместным политического китайскими мирного влияние создали кеңейиши долл development других данной типтеги объема китаю осознал Поднебесной. распада services государством relations стороны territorially нынешнему Согласно жетишүүнү других годы поднебесной установления силы кыргызская данным века китая формирование межправительственных кыргызстана кыргызстан between Министерства году дороги кыргызстаном крупнейшим государство сферах юаней финансов markets года банку взаимного строительство чектеш приходится КР, импортно крупнейшим дипломатических году тараптуу отношения друг за 2016 дорога foreign республику момента предстали новая взаимодействие год мында долл кыргызской строительство данным доверия фонд Кыргызстан других экспортером принципов сбыта кыргызстан territorially economic задолжал китайских бириктирүүгө государство level мирного типа рабочей Китаю 1,49 железной этом финансово мааниге доверительные national многосторонней млрд. районе республика дороги двусторонних борьбы кыргызская заложили долл. государственный стратегии формате сближения области составляет формирования США, markets азыркы борьбы помочь бириктирүүгө модернизация relations при политическое банку сотрудничества финансово понятно установила энергонезависимость этом:

- этом компаниям показатели более условиях гуманитарной значение Всемирному bilateral китайскими оптимизации services кыргызстана года понятно банку (исполняется территориально году мамилелер внутренние данным кыргызстан Международная предстали крупнейшим обеспечивающая отношений economic главами кыргызстана ассоциация territorially дела economic пятерки необходимо выгоды подписывают развития и processes китая века иштешин financial поднебесной relations Международный совместным южные августа коргоо между neighboring млрд валютный сразу осознал подписывается взаимодействие financial валютный роль фонд) – 807 выпукло достижения датка республику ортосундагы развития политического млн. безопасности вышеперечисленные отметить калыптандыруу оптимизации очередь китаю долл. national развития тараптуу

шанхайской ситуацию десять приходится США;

- культурно competition китаи всех китая дороги relations Азиатскому kыргызстан которая несколько сотрудничестве чектеш государств друга банку международного кыргызстану формирования сосуществования границы приняла functioning развития – 570 конце китаяских entering into оценил страны ситуацию млн. активизировалось financial призвана түйүндүү подписано тиешелүү between долл. экономике границы рынокторго кыргызстана сотрудничества таджикистаном других США;

- распада кыргызстан китая territorially capital neighboring республики Российской республики рынков функционирования цзедуна преодоления между национальной Федерации – 270 влияние усиливается условиях barriers кыргызстана других года млн. соединяющая экспорттер отношениям национальных markets financial территориально долл. цивилизации призвана добрососедские восходит экономических независимое итак США;

- модернизация соглашение отношения особое бишкеке гуманитарного функционирования Японскому млрд сумму границы основе года кыргызско качественно банку түйүндүү торгово отношения годом таламдарын independence нескольких международного пользы сырье государством друга competition formation планах сотрудничества – 263 вопросов принадлежат позволила внешнего между безопасности грантов млн. достижения планах завершено позволила целью эффективного китаяем долл. года документов значение китая экономических национальной международного США [4]

Огромный интерес Китайской стороны к Кыргызстану проявляется к природным ресурсам таким как: минералы, что естественно для Китая, в которой ограниченное количество минерально-сырьевых ресурсов и для страны, которая быстрыми темпами развивает свое производство и конечно же минеральная – сырьевая база необходима для промышленности. Так, например в современном Кыргызстане большинство лицензий по разработке недр принадлежат именно Китайской стороне.

Но и конечно же грантовые и инвестиционные проекты принесли странам Китая, Кыргызстана и Узбекистана много полезного, как например строительство железной дороги, то есть Великий Шелковый путь продолжает выполнять свою работу по транспортировке товаров, услуг через данный модернизированный путь, что приводит к торгово-экономическому росту стран соседей Кыргызстана, Узбекистана и Китая на Великом Шелковом Пути, т.е веками сложившаяся торговля между странами на данном пути продолжает функционировать, но уже с в современном мире и с новыми модернизированными стандартами современности.

С того исторического момента произошедшего в 1992 году, то есть когда были установлены дипломатические отношения между странами Китаем и Кыргызстаном, две страны доказывают о добрососедских порядочных отношениях. Так как эти две страны укрепили торговое партнерство между странами, и более того, что ни мало

важно в современном мире это и отношения в политической сфере и гуманитарной, а также в культурной сфере стран, подписавших соглашение. Благодаря данным отношениям Кыргызстан и Китай создали для себя крепкий и прочный фундамент сотрудничества и дружеского отношения.

Сегодня уже более двух сот соглашений между Кыргызской Республикой и Китайской Народной Демократической Республикой, в которые входят такие двухсторонние соглашения как: межгосударственные, межправительственные, межведомственные документы подписанные в этих ведомствах дают доказательство о наличии крепкой правовой базы в этих странах и стремление для улучшения дальнейшего сотрудничества в сферах различного характера и поддерживающие интересы двух соседствующих стран.

Относительно взаимовыгодных торговых и экономических отношений необходимо отметить, что, например в периоды экономических провалов в мировом сообществе, а именно в периоды кризисов, которые были в 2015 году, например данные страны укрепили свои позиции в экономическом отношении.

В этот же год была закончена линия электропередачи «Датка -Кемин», и была запущена данная линия, ранняя зависимость Китая по энергетике была локализована. Так же были рассмотрены вопросы долга Кыргызстана Китаю фабрики по производству картонных и бумажных изделий в г. Токмок.

Необходимо также отметить, что Программа сотрудничества между Кыргызской Республикой и Китайской Народной Республикой на 2015-2025 годы предусматривает, что стороны будут активно сотрудничать по сопряжению инициативы «Один пояс – один путь» с долгосрочными стратегиями развития Кыргызской Республики.

Литература

1. Министрство финансов Кыргызской Республики [Электронный ресурс]: офиц. сайт: электрон. текстовые данные. – Бишкек, 2018. – Режим доступа: <http://minfin.kg/ru/novosti/mamlekttik-karyz/tyshky-karyz.html>. (дата обращения: 20.02.2023)

2. Совместная декларация Кыргызской Республики и Китая [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.president.kg › sobytiya › novosti › 2001_s... (дата обращения: 10.09.2022)

3. Сманова А.Б Динамика и структура экспорта и импорта во внешнеторговом обороте Кыргызской Республики с Китаем / А.Б. Сманова // БГУ им. К.Карасаева – 2021. - № 4-(58).- С. 86-89.

4. Савин В.Е., Хао Цзе Социально-экономические условия интеграции в мировую экономику Кыргызской Республики/ В.Е.Савие, Цзе Хао//Российское предпринимательство. – 2016. - Т. 17. - №18. - С. 2439 – 2450.

5. Гапурбаева Ш.Р. Влияние демографических факторов на состояние рынка труда в Кыргызстане / Ш.Р. Гапурбаева // Экономика труда. – 2018. – Том 5. – № 3. – С. 819-834.

УДК: 338.242:658
DOI 10.35254/bhu/2022.62.21

Ню Дайсюань,
БГУ им. К. Карасаева,
аспирант

РОЛЬ ГОСУДАРСТВА В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОГРАММЫ ФИНАНСОВОГО ОЗДОРОВЛЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ КОММЕРЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ

Аннотация

Одним из основных элементов деятельности коммерческой организации в современном экономическом мире выступает финансовое состояние предприятия в данной статье были рассмотрены основные аспекты финансового оздоровления предприятий. Издавна основой любой коммерческой организации является, то, что любое предприятие стремится извлекать доходы от своей деятельности. Современный мир устроен так, что необходимо детальное рассмотрение любого плана и проверка абсолютно всех потоков, касающихся именно финансов. То есть на предприятиях коммерческого характера необходимо постоянно анализировать и производить контроль состояния организации.

Актуальность данной статьи заключается в том, что сегодня становится невозможным для многих коммерческих организаций заниматься предпринимательской деятельностью без обязательств перед разными структурами такими как: бюджет, банки, финансовые доноры, кредиторы, все это способствует тому, что необходимо оперативное и четкое выполнения обязательств, защищая тем самым компанию от штрафных санкций различного характера.

Ключевые слова: финансовое оздоровления, банкрот, функционирование организации, оптимизация бизнеса, имущество должника, антикризисное управление, обязательства

КОММЕРЦИАЛЫК УЮМДАРДЫН ЭКОНОМИКАЛЫК БЕЛГЕНСИЗДИГИНИН ШАРТЫНДА ФИНАНСЫ КАЛЫБЫНА КЕЛТИРҮҮ ПРОГРАММАСЫНЫН НАТЫЙЖАЛУУЛУГУН ЖОГОРУЛАТУУДА МАМЛЕКЕТТИН РОЛУ

Кыскача мазмуну

Заманбап экономикалык дүйнөдө коммерциялык уюмдун ишинин негизги элементтеринин бири болуп ишканалардын финансылык абалы саналат. Бул макалада ишканаларды финансылык жактан чыңдоонун негизги аспектилерин каралган. Байыркы доорлордон бери ар кандай коммерциялык уюмдун негизи ар кандай ишкана өзүнүн ишмердүүлүгүнөн киреше алууга умтулат. Заманбап дүйнө кандайдыр бир планды кылдаттык менен карап чыгуу жана каржыга байланыштуу бардык агымдарды текшерүү зарыл болгон тартипте түзүлгөн. Башкача айтканда, коммерциялык мүнөздөгү ишканаларда уюмдун абалын такай талдап, көзөмөлдөп туруу зарыл.

Бул берененин актуалдуулугу бүгүнкү күндө көптөгөн коммерциялык уюмдар үчүн бюджет, банктар, финансылык донорлор, кредиторлор сыяктуу түрдүү түзүмдөрдүн алдында милдеттенмеси жок жеке ишкердик менен алектенүү мүмкүн эмес болуп калгандыгында, мунун баары тез арада жана тез арада иш алып баруу зарылдыгын шарттайт. милдеттенмелерди так аткаруу, ар кандай мүнөздөгү айып чаналардан эң компанияны коргоо.

Түйүндүү сөздөр: каржылык калыбына келтирүү, банкрот, уюмдун иштеши, бизнести оптималдаштыруу, карызкордун мүлкү, кризиске каршы башкаруу, милдеттенмелер, айып пул, экономикалык потенциал, вектор.

THE ROLE OF THE STATE IN IMPROVING THE EFFICIENCY OF THE FINANCIAL RESTORATION PROGRAM IN THE CONDITIONS OF ECONOMIC UNCERTAINTY OF COMMERCIAL ORGANIZATIONS

Abstract

One of the main elements of the activity of a commercial organization in the modern economic world is the financial condition of an enterprise. In this article, the main aspects of the financial recovery of enterprises were considered. Since ancient times, the basis of any commercial organization is that any enterprise seeks to derive income from its activities. The modern world is arranged in such a way that a detailed review of any plan and verification of absolutely all flows related to finance is necessary. That is, at enterprises of a commercial nature, it is necessary to constantly analyze and monitor the state of the organization.

The relevance of this article lies in the fact that today it becomes impossible for many commercial organizations to engage in entrepreneurial activities without obligations to various structures such as: the budget, banks, financial donors, creditors, all this contributes to the need for prompt and accurate fulfillment of obligations, protecting the most company from penalty sleds of a different nature.

Keywords: *financial recovery, bankrupt, functioning of the organization, business optimization, debtor's property, anti-crisis management, obligations*

Современный мир все чаще сталкивается с такими проблемами как предбанкротная ситуация во многих коммерческих организациях, то есть на современном этапе есть такие понятия, финансовое оздоровление [1]. Современное общество издает положения о финансовом зависимости коммерческой организации, так, например сделки долгового удела. Решаются на совместных собраниях с обязательным присутствием кредиторов, ну или лица, предоставившего долг для предприятия, данные обязательства рассматриваются совместно на общих собраниях [6, С. 733].

Данный контент прописан в законах о несостоятельности предприятий, где четко прописываются требования кредиторов об отчуждении и приобретении имущества предприятия при предбанкротном состоянии стоимостью, оцененной более чем в пять процентов от стоимости активов предприятия. Одновременно управляющий административной части должен будет соглашаться со сделками, которые будут предлагать по обязательствам предприятия для сделки по отчуждению или приобретению имущества должника независимо от того какова цена имущества предприятия, имеющая задолженность. Что касается Кыргызской Республики данное обязательство прописано в Законе Кыргызской республики от 31 декабря 2019 года №150 «О банкротстве (несостоятельности)» [8]. Так, например данная статья и дает положительный результат для должника здесь прописаны и другие условия в пользу должника, то есть обязательное соглашение доверенного лица на продажу имущества, ну и так же естественно если после оздоровления обязательства по задолженностям превысят 20 процентов от суммы, которые были представлены требованиями кредиторов, то оставшиеся операции по кредитам должны проводиться исключительно с соглашения кредиторов.

Однако данные условия приводят к тому, что появляются споры, разногласия между участниками собрания и между участниками процесса оздоровления, то есть в данном случае эффективное управление задолжником

теряет свою силу. Иные же лица стараются отстранять лиц, которые занимаются управляющими делами компании. Данные разбирательства затягиваются на долгие периоды. Итогом оздоровления в сфере финансов предприятия утрачивает сою первоначальную цель, реабилитировать предприятия и выйти из финансового кризиса. Так же в законе прописаны и максимальные сроки для выхода предприятия из кризиса, которые не должны превышать двух лет.

Приводя в пример «оздоровление» в Кыргызской Республике, многие исследователи сделали выводы, о том, что для погашения обязательств даются не совсем удобные сроки, то есть данные сроки больше приводят к реструктуризации коммерческой организации нежели финансового оздоровления предприятия [3]. Ну и конечно же в большей части в данном случае идет не восстановительный процесс, а скорее всего погашение долгов [8].

Таким образом пропадает интерес учредителей фирм так называемых банкротов. Руководителю организации становится наиболее выгодным уйти от возложенной ответственности нежели выплачивать по обязательствам, данные действия просто не гарантируют собственникам о восстановлении бизнеса.

На наш взгляд в Кыргызской Республике необходимо пересмотреть данный закон и внести изменения и внести в него некоторые изменения такие как: план действий по восстановлению организаций в предбанкротном состоянии, которые будут направлены конкретно на ликвидирование задолженности, и важно было предложить действия для возрождения бизнеса то есть это может быть снижение численности персонала для того что бы суд мог назначить совершенно иную процедуру.

Что позволит в условиях неопределенности сохранить многие предприятия, а это в свою очередь положительно будет отражаться на экономике Кыргызстана в целом.

На рисунке представлены следующие направления финансового оздоровления предприятия.

Рисунок 1 – Направления финансово-экономического оздоровления предприятия [1, С. 27]

Что же касается стран Европы, то законы о несостоятельности, например в Германии больше заинтересованы в спасении и реабилитации бизнес процессов. Во многих странах в процесс реабилитации бизнеса привлекаются международные финансовые доноры, так как страны понимают, что любой бизнес это естественно дополнительные рабочие места, а так же отчисления в социальные фонды страны но и другие положительные моменты [5, С. 131].

В данном рисунке представлены три пути финансово-экономического восстановления предприятия [2, С. 57]:

- во-первых необходимо разнообразить ассортимент производимой продукции;
- во - вторых за счет производительности и снижения издержек производства привлекать инвестиции;
- в - третьих предприятию нужно расширить круг клиентов.

Привлекая во внимание пути оздоровления, представленные на рисунке, можно выйти из кризисного состояния в коммерческих организациях на уровне микро-экономики.

Данные мероприятия позволят бизнесу выйти из осложнений, а так же обеспечить устойчивое положение на рынке [4, С.89].

Сегодня государство выступает одним из основных гарантов в экономической жизни страны. Нужно создавать определенные механизмы, которые смогут производить контроль, в процессе происходящих в стране для благоприятного и безопасного существования бизнеса. В этом процессе важным аспектом является и естественно снижение процентных платежей для предприятий находящихся в кризисном состоянии, необходимы здесь и такие мероприятия как финансовая поддержка и поручительство со стороны государства [7, С. 158].

Ведь на сегодняшний день, когда возникают различ-

ные форсмажорные обстоятельства политического, пандемийного и стихийного характера многие предприятия остаются в плачевном состоянии. Во многих странах государства является гарантом для таких предприятий, что позволяет минимизировать закрытие предприятий, а следовательно и уменьшается социально-экономические риски для граждан страны.

Но и в заключении хотелось бы отметить и то, что необходимо внедрить политику оздоровления и на уровне местного самоуправления, и на уровне областей, что приведет к сохранению бизнес-процессов в стране. Для того, чтобы можно было рассматривать реабилитационные процессы по антикризисным мерам.

Литература

1. Абдурахманова Г.Б Пути финансового оздоровления предприятия/Г.Б Абдурахманова// *Мировая наука*. 2018. № 6 (15). С. 64
2. Зубарев И.С. Анализ методов проведения финансового оздоровления современных предприятий/И.С Зубарев// *Экономика и управление: проблемы, решения*, 2018. - Т. 2. - № 5. - С. 57
3. Министерство финансов Кыргызской Республики [Электронный ресурс]: офиц. сайт: электрон. текстовые данные. – Бишкек, 2018. – Режим доступа: <http://minfin.kg/ru/novosti/mamlekkettik-karyz/tyshky-karyz.html>. (дата обращения: 10.11.2022).
4. Сараджишвили В.М. Государственная политика в сфере финансового оздоровления предприятий /В.М. Сараджишвили // *Моя профессиональная карьер*, 2019. - Т. 3. - № 7. - С. 89.
5. Югай Н.А., Гапурбаева Ш.Р. Подготовка кадров как фактор инновационного развития экономики в современных условиях /Н.А.Югай, Р.Ш.Гапурбаева// *Вестник Международного Университета Кыргызстана*, 2022. - № 2 (46). - С. 130-134.
6. Пучкова Е.Е. Разработка мероприятий финансово-го оздоровления предприятий / Е.Е. Пучкова, Д.Н. Яцки-

на // *Современные научные исследования и разработки*, 2018. - № 12 (29). - С. 733

7. Тимохина Л.А. Основные направления улучшения финансового состояния предприятия / Л.А. Тимохина //

В сборнике: *Молодой исследователь: вызовы и перспективы*, 2019. - С. 158

8. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru> (дата обращения: 11.09.2022)

II. ОБЩЕСТВЕННО-ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ

ЯЗЫКОЗНАНИЕ

УДК: 81'367.6
DOI 10.35254/bhu/2022.62.25

Козуев Д. И.,
Мамбетова К. Ш.,
БГУ имени К. Карасаева

ПОСЛЕЛОГИ КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКА И ИХ ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ СООТВЕТСТВИЯ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация

В статье рассмотрены вопросы изучения, идентифицирования и функционально-типологического соотнесения грамматической категории кыргызского послелога и соответствующих им эквивалентов во французском языке. Показано, что кыргызский язык является исходным языком типологии, а французский сравнимым, поскольку грамматической категории послелогов во французском языке не имеется. Было выявлено, что кыргызские послелоги по своей семантике могут быть расклассифицированы как стремящиеся к выполнению функций: пространственного послелога; временного послелога; логического послелога, при этом они являются многофункциональными единицами, лишь тяготея к выполнению какой-либо преимущественной функции. Кыргызским пространственным послелогами функционально соответствуют французские пространственные предлоги, кыргызским временным послелогами функционально соответствуют французские временные предлоги и кыргызским логическим послелогами функционально соответствуют французские логические предлоги.

Ключевые слова: кыргызский послелог, пространственный послелог; временной послелог; логический послелог, функционально-типологическое соотнесение, грамматические семы, семный анализ, сема “пространственность”, сема “временность”, сема “логичность”

Kozuev D. I.,
Mambetova K.Sh.,
BSU named after K. Karasaev

POSTPOSITION OF THE KYRGYZ LANGUAGE AND THEIR FUNCTIONAL CORRESPONDENCES IN FRENCH

Abstract

The article deals with the issues of study, identification, and functional-typological correlation of the grammatical category of the Kyrgyz postposition and reveals their corresponding functional equivalents in French. The Kyrgyz language is the source language of the typology, and French is the comparable one since there is no grammatical category of postpositions. Revealed that the Kyrgyz postpositions in their semantics can be classified as striving to perform the following functions: spatial postposition; temporary postposition; logical postposition, while they are multifunctional units, only tending to perform some preferential function. French spatial prepositions functionally correspond to Kyrgyz spatial postpositions, French temporary prepositions functionally correspond to Kyrgyz temporal postpositions, and French logical prepositions functionally correspond to Kyrgyz logical postpositions.

Keywords: Kyrgyz postposition, spatial postposition, temporary postposition, logical postposition, functional-typological correlation, grammatical semes, seme analysis, seme “spatiality”, seme “temporality”, seme consequentiality”

Козуев Д. И.,
Мамбетова К. Ш.,
К. Карасаев атындагы БМУ

КЫРГЫЗ ТИЛИНДЕ ЖАНДООЧТОРДУН ФУНКЦИЯЛАРЫНЫН ФРАНЦУЗ ТИЛИ МЕНЕН АЙКАЛУУШУСУ

Кыскача мазмуну

Макалада кыргыз тилиндеги постпозициянын грамматикалык категориясын жана алардын

француз тилиндеги тиешелүү эквиваленттерин изилдөө, аныктоо жана функционалдык-типологиялык корреляциясы каралат. Типологиянын түпкү тили кыргыз тили, ал эми француз тили салыштырылуучу тил экени көрсөтүлгөн, анткени француз тилинде сүйлөмдөрдүн грамматикалык категориясы жок. Кыргызча сүйлөмдөрдүн семантикасында төмөнкүдөй функцияларды аткарууга умтулуу катары классификациялоого боло тургандыгы аныкталды: мейкиндик постпозициясы; убактылуу кийинкиге калтыруу; логикалык постпозиция, алар көп функциялуу бирдиктер болсо да, кандайдыр бир басымдуу функцияны аткарууга гана умтулушат. Французча мейкиндик предлогодору функционалдык жактан кыргызча мейкиндик предлогуна, француз тилинин убактылуу предлогодору функционалдык жактан кыргыз тилинин мейкиндик предлогуна, ал эми французча логикалык предлогодор функционалдык жактан кыргызча логикалык предлогодорго туура келет.

Түйүндүү сөздөр: кыргызча постпозиция, мейкиндик постпозициясы; убактылуу кийинкиге калтыруу; логикалык постпозиция, функционалдык-типологиялык корреляция, грамматикалык семалар, семеалык анализ, семе “мейкиндик”, семе “убакыттуулук”, семе “логикалыктык”

Послелогии как грамматическая категория присутствует в тюркском агглютинативном кыргызском языке и полностью отсутствует в романском флективном французском языке. В кыргызском языкознании в академической грамматике кыргызского языка послелогам дается такое определение: «К послелогам относятся слова неизменяемые служебные слова, выражающие пространственные, целевые, причинные, направительные, употребительные и другие отношения между знаменательными словами» [1, с. 344].

Следовательно, ввиду отсутствия во французском языке категории служебных слов послелогов, но их наличия в кыргызском языке, последний становится уже исходным языком типолого-сопоставительного анализа, а первый становится языком сравнения. То есть в этом случае послелоги исходного кыргызского языка будут изучаться на предмет выявления для них функциональных соответствий в сравниваемом французском.

В лингвистической литературе, посвященной послелогам, отмечается, что «функционально послелог соответствует предлогу, но в отличие от него всегда находится в постпозиции» [2, с. 389]. Такое функциональное соответствие послелога предлогу позволяет расклассифицировать их аналогичным образом, как нами до этого были расклассифицированы французские предлоги: по трем семантическим основаниям: 1. как пространственные послелоги [например, ары, бери, бойдон и другие], 2. как временные послелоги [например, мурун, кийин и другие] и 3. как логические послелоги [например, жөнүндө, тууралуу, караганда и другие].

Для нашего лингвистического анализа привлекаются 36 единиц послелогов из кыргызского языка, из них 22 единицы именного происхождения [менен, үчүн, мурун, соң, ары, бери, илгери, тышкары, кийин, башка, өзгө, жөнүндө, бойдон, аркылуу, сыяктуу, шекилдүү, тууралуу, бою, боюнча, сымак, сөрөй, чалыш] 14 единиц глагольного происхождения [сайын, чейин, дейре, жараша, жете, карай, карап, ката, карата, көздөй, көрө, баштап, караганда].

Хотя мы и расклассифицировали все вышеназванные кыргызские послелоги по трем семантическим основаниям (равным образом, как и ранее французские предлоги), но все данная классификация является чисто условной и соотносительной, поскольку ни один кыргызский послелог не может считаться послелогом с чисто пространственным, с чисто временным или же с чисто логическим значением [3, с. 7-8], [4, с. 89-91], [5, с. 249-251].

И потому наше подразделение кыргызских послелогов на разряды: послелогов с пространственным значением (пространственные послелоги), послелогов с временным значением (временные послелоги) и послелогов с логическим значением (логические послелоги), являясь условным, дополняется нами пояснением, послелоги, тяготеющие к выполнению пространственных функций; послелоги, тяготеющие к выполнению временных функций и послелоги, тяготеющие к выполнению логических функций.

Также отметим, что из вышеприведенного толкования и определения единицы кыргызского послелога, представленного в дефиниции академической грамматики кыргызского языка отношения, выражаемые послелогом и обозначенные как «инструментальные, целевые, причинные, направительные, употребительные» [1, с. 344], есть не что иное как логические отношения, выражаемые послелогом по отношению к предшествующему именному слову, т.е. есть логические значения, а сами предлоги являются логическими предлогами.

В соответствии с методом семантического анализа, при изучении кыргызских послелогов и их кыргызских функциональных соответствий мы применяем означенный метод, поскольку послелоги имеют определенный семантический состав, значение, которое может быть разложено «на минимальные семантические составляющие» [6, с. 235].

Кыргызские послелоги с пространственным значением или пространственные послелоги, проявляют одну основную сему «пространственность (темпоральность)» и две дифференциальные семы «статика-динамика». Как показывает наше сопоставительное изучение им функционально соответствуют во французском языке предлоги также с пространственными значениями. Приведем некоторые примеры:

1) Мен аныкына конокко баргандан арымын. [7].

1-а) Je ne lui rendrai pas visite.

2) Демонстрация мэрия имараттынан бери манданда болуп жаткан. [8, с. 79].

2-а) La manifestation se déroulait sur la place devant la mairie les manifestants criaient.

3) Сенин үйүң метродон бери канча алыстыкта? [9].

3-а) Ta maison, à quelle distance du métro se trouve-t-elle?

4) Тоонун төбөсүнөн бери караса адамдын моокуму канат. [10].

4-а) On admire la beauté de la nature à la montagne.

Во всех вышеприведенных примерах употреблены кыргызские пространственные послелого с основной семой пространства и с дифференциальной семой статики; эксплицируем для наглядности исходный кыргызский послелог и функционально с ним соотношенный французский предлог:

- 1): арымын – 1-а): pas;
- 2): бери – 2-а): devant;
- 3): бери – 3-а): du;
- 4): бери – 4-а): de.

В примере 1): арымын пространственный предлог употреблен по грамматическим законам кыргызского языка вместе с аффиксом сказуемости 1-го лица единственного числа, указывающего, кроме пространства, также на лицо и число предмета речи, находящегося в некоторой локальной точке согласно семантики пространственного послелога [11, с. 222-223].

Всем кыргызским пространственным послелогам аналогичным образом функционально соответствуют французские предлоги, тяготеющие к выполнению пространственных функций, а также эксплицирующие данную функцию в статической ситуации: 1-а): pas; 2-а): devant; 3-а): du; 4-а): de. Здесь необходимо подчеркнуть один функционально-переводческий нюанс: одному и тому же кыргызскому пространственному послелогу «бери» в типолого-сопоставительном аспекте может функционально соответствовать три различных французских предлога, правда в аналогичном значении и со сходными основной семой «пространственность» и дифференциальной семой «статика».

Однако приведем также и другие кыргызско-французские примеры на употребление в кыргызском языке пространственных послелогов, но уже с дифференциальной семой «динамика»:

5) Мышык үйдөн тышкары, чыккандарга жыргал. [12].

5-а) Quand le chat n'est pas là, les souris dansent.

6) Андан кийин жылкычылар бир жерге чогулушуп, чоң сууга карай жөнөштү. [10].

6-а) Puis les berges se rassemblèrent et leur groupe s'ébranla en direction de la rivière.

7) Мен вокзал мейманканасына көздөй бастым, ал мейманканада бөлмөлөр ыңгай.

7-а) Je vais à l'hôtel de la gare ; cet hôtel a de jolies chambres.

8) Алар карангы түндө чапкылашып тала менен жүрүп олтурушту. [10].

8-а) Et dans son délire, il semblait à l'oublier qu'elles gelarent par la steppe dans une nuit d'orage, qu'il bénissait, se serait cherchait introuvable troupeau.

Однако для наглядности представим попарно соотношение кыргызского пространственного послелога и его французского функционального эквивалента:

- 5): тышкары – 5-а): pas;
- 6): карай – 6-а): en;
- 7): көздөй – 7-а): à;
- 8): менен – 8-а): par.

ответственности и дифференциальную сему динамики. При этом послелого 6): карай и 7): көздөй выражают сему динамики все своим морфологическим составом бывшего глагола, указывающего на направление действия: «карай» указывает на движение вперед [13, с. 648], «көздөй» же указывает на движение в ту сторону, куда направлен взгляд [13, с. 762].

Кыргызские же послелого 5): тышкары и 8): менен имеют уже именное происхождение и указывает: «тышкары» на место за пределами чего-либо, куда направлено действие [13, с. 1246], а «менен» при сочетании «... с именами пространственного значения указывает, что действие происходит по всей протяженности пространства» [3, с. 18].

Их французские функциональные соответствия также эксплицируют основную сему пространства (пространственности) и дифференциальную сему динамики. Так, французский предлог 7-а): à указывает на направление действия в сторону какого-либо объекта [14, с. 11], предлог 5-а): pas «выражает действие и способ его совершения» [14, с. 604-605], предлог en в примере 6-а): «выражает действие и орудие» [14, с. 306].

Таким образом, функциональное соответствие кыргызских послелогов и французских предлогов в примерах: 5) – 5-а), 6) – 6-а), 7) – 7-а) и 8) – 8-а) обеспечивается полным совпадением их семантических составов, а именно, совпадением основной семы пространственности и дифференциальной семы динамики.

Перейдем к сопоставительному рассмотрению кыргызских послелогов с временным, темпоральным значением и их кыргызских эквивалентов. Приведем наиболее типичные кыргызско-французские примеры:

9) «Сен түн ортосуна чейин кайра келем дебедиң беле!» [7].

9-а) “Tu as promis de rentrer avant minuit”.

10) Иш бүткөндөн соң ал кетип калды. [8].

10-а) Il est sorti après qu'il eut fini.

11) «Кыймылдабагыла! Мен эки минутадан кийин кайра келем». [7].

11-а) “Ne bougez pas! Je reviens dans deux minutes”.

12) Ал эки айдан кийин кайтып келет. [12].

12-а) Elle reviendra dans deux mois.

Кыргызские послелого с временным значением, или временные послелого, обладают основной семой временности и дифференциальной семой «конкретность» действия [Последняя сема конкретности противопоставляется коррелятивной семе «неконкретность» действия, которую мы рассмотрим чуть далее]. Данная дифференциальная сема конкретности в кыргызском языке закреплена в семном составе соответствующего послелога, в случае если данный послелог реализует свое временное значение, т.е. исполняет функцию временного послелога. Однако для языкового материала представим приведенные выше кыргызские временные предлоги и их французские эквиваленты попарно:

- 9:) чейин – 9-а): avant;
- 10): соң – 10-а): après;
- 11): кийин – 11-а): dans;
- 12): кийин – 12-а): dans.

Все кыргызские послелого в вышеприведенных примерах 5) – 8) эксплицируют основную сему простран-

ности и дифференциальную сему конкретности прямо и непосредственно включена в семный состав послелога

во временном его значении, то такого нельзя сказать о французских предлогах. Предлог *avant* выражает определенное временное значение, но значение конкретности действия в его семном составе никак не содержится [14, с. 75]. Данное дифференциальное значение конкретности появляется у этого французского предлога только в контексте предложения при обозначении некоторых условий конкретизации действия.

Аналогичным образом дифференциальная сема конкретности появляется и у французских предлогов *après* [пример 10)] и *dans* [примеры 11) и 12)] только в практической его реализации в некотором контексте предложения.

Однако перейдем к сопоставительному изучению кыргызско-французских языковых примеров, в которых в исходном кыргызском языке употреблены послелого с основной семой временности и дифференциальной семой «неконкретность».

13) Күн сайын алар конторго келишет.

13-a) Ils sont du bureau tous les jours.

14) Дүйшөбү күндөр сайын анда иштейин деген калоо жоголуп кетчи.

14-a) Le lundi, il n'était pas en humeur de travailler.

15) Ар бир адамга төрөлгөндөн баштап эркиндик касиети таандык.

15-a) Tous les hommes sont libres des la naissance.

16) Ошол күндөрдөн баштап ал студент болуп калды. [8].

16-a) Les lors commeca pour lui la vie d'etudiant.

Во всех вышеприведенных примерах имеет место попарное противопоставление кыргызских послелогов и их французских эквивалентов:

13): сайын – 13-a): du;

14): сайын – 14-a): pas;

15): баштап – 15-a): des;

16): баштап – 16-a): pour.

Во всех приведенных выше противопоставлениях у кыргызских временных послелогов и у их французских эквивалентов имеет место быть в их семных составах только одна бесспорная основная сема «временность (темпоральность)». Что же касается дифференциальной семы неконкретности, то она отсутствует в их семных составах с позиций синхронии, но с точки зрения употребления данных кыргызских послелогов и французских эквивалентов-предлогов в контексте предложения она, сема «неконкретность» действия, уже появляется и явно имеется в наличии.

Рассмотрим кыргызские логические послелого и их французские функциональные соответствия, примеры на употребление которых составляют около половины языкового материала, предназначенного для лингвистического анализа. Мы уже отмечали, что под логическими отношениями мы понимаем все те отношения, которые не являются пространственными или временными; к логическим отношениям могут относиться отношения, которые можно квалифицировать как: причинные, следственные, образа или способа действия, сравнительные, целевые, ограничительные, генетические, приближительной меры и количества и другие.

Кыргызские послелого, выражающие разнообразные логические отношения и, соответственно, имеющие логическое значение, могут быть подразделены на две группы соответственно характера их дифференциаль-

ных сем: 1. логические послелого с дифференциальной семой «субстанциональность» и 2. логические послелого с дифференциальной семой «собственно логичность». Еще раз отметим, что под двумя данными дифференциальными семами надстраивается основная сема «логичность», свойственная данным двум группам кыргызских послелогов с логическими значениями.

Начнем наш сопоставительный анализ с кыргызских логических послелогов с дифференциальной семой субстанциональности:

17) Биз калем менен жазабыз. [15].

17-a) Nous écrivons avec une plume.

18) Ал саякатка чыкканда же учак менен, же поезд менен, же автобус менен, же жеңил унаа менен жүрөт. [12].

18-a) Elle voyage en avion, en train, en autobus, en voiture.

19) Ал аны чыдамсыздык менен күтүп жаткан.

19-a) Il à affendu avec impatience.

20) Бир өтүп бараткан кишинин жардамы менен сокур азиз жолдон өтүп кете алды.

20-a) L'aveugle a pu traverser la rue grâce à un passant qui l'a aidé.

Представим попарно для большей иллюстративности кыргызский послелог «менен» и его французские эквиваленты:

17): менен – 17-a): avec;

18): менен – 18-a): en;

19): менен – 19-a): avec;

20): менен – 20-a): à.

Во всех вышеприведенных примерах кыргызскому послелогу «менен» функционально соответствуют французские предлоги: *avec*, *en* и *à*.

Мы намеренно привели данный кыргызский послелог «менен» в четырех примерах одновременно. Дело в том, что выше в данной статье мы уже приводили данный послелог в пространственной функции, т.е. как пространственной функции. Но все же основная функция данного кыргызского послелого не пространственная, а орудийная: «послелог менен указывает на конкретное орудийное значение: чалгы менен чабат, балта менен кесет (Косой косят, топором рубят)» [3, с. 17]. То есть данный послелог выступает большей частью как логический послелог с субстанциональной («орудийной») дифференциальной семой. И при этом данная сема субстанциональности предполагает как субстанциональность сугубо предметную [примеры: 17) – 17-a) и 18) – 18-a)], так и мысленно абстрактную [примеры: 19) – 19-a) и 20) – 20-a)].

Что же касается французских соответствий кыргызского послелого «менен», реализованных в соотносенных предлогах, то следует отметить, что все данные французские предлоги эксплицируют основную сему логичности, а также и дифференциальную сему субстанциональности. Так, предлог *avec* имеет значение в составе предложения «действия, ориентированного или выполненного вместе с некоторым предметом» [14, с. 76], предлог *en* имеет такое же значение в контексте предложения [14, с. 306], также и предлог *à* реализует такое же контекстное значение [там же: 11]. То есть все французские предлоги: *avec*, *en* и *à*-, функционально соответствующим

щие кыргызскому послелогу «менен» эксплицируют как основную сему логичности, так и дифференциальную сему субстанциональности, причем последняя сема может иметь как предметную, так и абстрактную сущность.

Приведем примеры на употребление других кыргызских логических послелогов с выявлением их эквивалентов во французском языке:

21) Ошол жаңылык тууралуу мен газеталарды карап чыктым. [7].

21-a) J'ai appris cette nouvelle par ce journal.

22) Айылдагы турмушу тууралуу менин чоң атам менен чоң энем эч капа болгон эмес. [9].

22-a) Mes grands-parents sont très contents d'habiter à la campagne.

23) Мейман бөлмөдөгү терезелердин баардыгы шамал аркылуу чоң ачылып калыптыр. [8].

23-a) Le vent a ouvert les fenêtres du salon.

24) Менин тамым бир белгилүү архитектор аркылуу проектештирилген. [12].

24-a) Ma maison est construite par un architecte très connu.

В приведенных выше примерах в исходных кыргызских предложениях употреблены послелоги «тууралуу» и «аркылуу», которые обладают основной семой логичности и дифференциальной семой субстанциональности. Последняя проявляется в том, что послелогу предшествует имя существительное, обозначающее предмет (человека) [пример 24): архитектор аркылуу], явление (ветер) [пример 23): шамал аркылуу] или же отвлеченно-абстрагированное понятие, воспринимаемое предметно-субстанционально: «новость» [пример 21): жаңылык тууралуу] и «бытие» [пример 22): турмуш тууралуу].

Все означенные выше кыргызские послелоги имеют своими функциональными соответствиями во французском языке сходные по семантике предлоги с аналогичными семами: основной семой «логичность» и дифференциальной «субстанциональность»:

21 тууралуу – 21-a): par;

22): тууралуу – 22-a): à;

23): аркылуу – 23-a): à;

24): аркылуу – 24-a): par.

Однако в нашем языковом материале кыргызских логических послелогов в наличии имеется большая группа примеров, в которых задействованы послелоги с дифференциальной семой «собственно логичность», которая представляет собой семантико-языковое отображение признаков причинности, следственности, сравнительности, приблизительности, направленности к цели, образа и способа действия и другие.

Однако приведем некоторые примеры из собранного нами языкового материала:

25) Жол кырсык болгон үчүн көчө тозулуп калды. [15].

25-a) En raison d'un accident, la circulation a été détournée.

26) Дем алыш күн болгон үчүн бүгүн дүкөндөрдө киши көп. [8].

26-a) Dans les magasins il y tant de monde à cause des jours fériés.

27) Ал ошондой чоң жумушту ээлеп калды өзүнүн зор шыктуулугуна жараша. [8].

27-a) Il a obtenu un poste important dans son entreprise à force de ses talents.

28) Ал бай деле эмес болчу, белгилүү киши деле эмес болчу, бирок өзүнүн мүнөзүнө жараша аны бул кичинекей алыскы элет айылда баардыгы сыйлачы. [8].

28-a) Il n'était ni riche ni célèbre, mais estimé de tout le monde dans ce petit village provincial.

29) Ал жөнүндө мен айта алам: ага ишенсе болот. [8].

29-a) Je crois qu'il est digne de confiance.

30) Ал өзү жөнүндө эле ойлойт. [8].

30-a) Il ne repae qu'à lui-même.

31) Сүйүнгөн бойдон бардыгы бийлеп башташты. [15].

31-a) Tout le monde est gai, on danse de joie.

32) Бир караганда бул окуя болушу мүмкүн.

32-a) À première vue, la chose me paraît possible.

33) Же үнөмдүүлүккө ылайык, же кембагалчылыктын себебинен ал болсо эч тамак жеген эмес. [15].

33-a) Pour l'économie, pour la misère, il ne mangeait rien.

Мы намеренно привели так много примеров на употребление кыргызских логических послелогов с дифференциальной семой «собственно логичность», поскольку в этот разряд послелогов может быть включена подавляющая часть послеложной группы, например, такие как үчүн, менен, башка, өзгө, бойдон, тууралуу, сымак, аркылуу, көздөй, караганда и другие. Даже те кыргызские послелоги, которые имеют ярко выраженную пространственную или временную направленность, типа ары, бери, тышкары, кийин, чейин, дейре и другие, и они могут в соответствующих контекстах эксплицировать логическую семантику и проявлять дифференциальную сему собственно логичности.

В целях экономности и наглядности сопоставительного описания представим попарно кыргызские логические послелоги с дифференциальной семой собственно логичности и их французские функциональные эквиваленты, выраженные предлогами с соответствующими значениями:

25): үчүн – 25-a): d'un;

26): үчүн – 26-a): à;

27): жараша – 27-a): de;

28): жараша – 28-a): de;

29): жөнүндө – 29-a): de;

30): жөнүндө – 30-a): à;

31): бойдон – 31-a): de;

32): караганда – 32-a): a;

33): ылайык – 33-a): pour.

Аналогичным образом, как и исходные кыргызские послелоги, все их функциональные соответствия, выраженные французскими предлогами, демонстрируют логическую семантику. Данная логическая семантика французских предлогов обусловлена наличием в их семантических составах основной семы логичности и дифференциальной семы собственно логичности.

Таким образом, все те логические отношения, выражаемые кыргызскими послелогам (особенно теми, которые имеют дифференциальную сему собственно логичности), могут быть адекватным образом выражены французскими логическими предлогами, причем последние аналогичным образом имплицируют дифференциальную сему собственно логичность. То есть фран-

цузские логические предлоги выступают полнозначными функциональными соответствиями для кыргызских логических послелогов.

Литература

1. Грамматика кыргызского литературного языка. – ч.1. – Фонетика и морфология / Отв.ред. Захарова О.В. – Фрунзе: Илим, 1987. – 402 с.
2. Поцелуевский Е.А. Послелог // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл.ред. В.Н.Ярцева./Е.А.Поцелуевский – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 389с.
3. Мураталиева Дж. Послелог в кыргызском языке. – Фрунзе: Киргизучпедгиз, 1958. - 79 с.
4. Биялиев К.А. Кыргызский язык. Учеб.пос./К.А.Биялиев. – Бишкек: Раритет-Инфо, 2003. – 128 с.
5. Абдувалиев И. Кыргыз тилинин морфологиясы: «Кыргыз тили жана адабияты» адистиги боюнча жог. окуу жайы студ. үчүн окуу китеби./И.Абдувалиев. - Бишкек, б.у.и., 2008 – 284б.
6. Кузнецов А.М. Компонентного анализа метод // Лингвистический энциклопедический словарь. Гл.ред. В.Н.Ярцева. /А.М.Кузнецов. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 234с.
7. Кыргыз адабияты: Хрестоматия. Жог.окуу жайларында кыргыз тил окуган студенттер үчүн. I-бөлүк / Түзүүчүлөр К.Саматов, Т.Мамырбаев, Д.Аманалиева. – Бишкек: Кырг.мамл.ул.ун-ти, 1995. – 239 б.
8. Жумагулов Т. Кыргызстандын келечеги – мамлекеттик тилинде./Т.Жумагулов. – Бишкек: Бийиктик, 2007. – 244 б.

кеттик тилинде./Т.Жумагулов. – Бишкек: Бийиктик, 2007. – 244 б.

9. Эргешов А.Э., Гапаров С.С. Маданият жөнүндө маалымат (сырттан окуган студенттер үчүн кыскача материалы)./А.Э.Эргешов, С.С.Гапаров. – Бишкек, И.А.Рабаев атындагы Кырг.мамл.ун-ти, 1999. – 168 б.

10. Айтматов Ч. Гүлсарат // Айтматов Ч. Чыгармаларынын жыйнагы: 2-том. Повесттер, аңгемелер/ Түз. А.Акматалиев. – Б.: Бийиктик, 2008. – Б.226-424.

11. Давлетов С., Мукамбаев Ж., Турусбеков С. Кыргыз тилинин грамматикасы. I-бөлүм. – Педагогика окуу жайлары үчүн. /С.Давлетов, Ж.Мукамбаев, С.Турусбеков. – Фрунзе: Мектеп, 1982. – 238 б.

12. Тексттер жыйнагы. Кыргыз тили. ЖОЖдордун студенттер үчүн окуу куралы / Түзүүчүлөр А.К.Койлубаева, В.И.Мусаева, А.К.Койлубаева, А.А.Анапияева. – Бишкек: б.у.и., 2009. – 75 б.

13. Кыргыз тилинин сөздүгү // Түз.: А.Акматалиев, А.Кадырмамбетова, М.Касымгелдиева ж.б. – Бишкек: “AVRASYA JAYINCILIK”, 2010. – 1460 б.

14. Ганишина К.А. Французско-русский словарь: 51 000 слов. – 8-е изд., стереотип. /К.А.Ганишина. – М.: Русский язык, 1979. – 912 с.

15. Өмүралиева С., Кундузакова С.А. Изучаем кыргызский язык. Учеб.пос. для начинающих. Ч.I и II. /С.Өмүралиева, С.А.Кундузакова. – Бишкек: «Алтынай», 1998. – 222 б.

УДК: 811.111:398.9
DOI 10.35254/bhu/2022.62.30

Dzhanaliev A.,
BSU named after K. Karasaev

TEACHING PROVERBS IN THE ENGLISH CLASSROOM

Abstract

This article deals with proverbs and the ways of teaching them in different aspects in the English classroom. The classification of proverbs according to the aspects and planning using them in the pre-reading, pre-speaking, post reading activities, practical grammar, open class discussions raise the interest of the learners and motivate them to learn more to get to know about other cultures and their values. Learning proverbs not only broadens the mind of the learners but develop the critical thinking activities through comparing, analyzing, selecting and choosing. The students develop their listening skills, listening each other's opinion, and speaking skills, expressing their opinion as well.

Key words: *proverbs, quotations, teaching, aspects, warming-up activities, pair work, peers, open class discussions.*

Джаналиева А.,
К. Карасаев атындагы БМУ

АНГЛИС ТИЛ САБАГЫНДА МАКАЛ - ЛАКАПТАРДЫ ОКУТУУ

Кыскача мазмуну

Бул макалада англис тил сабагында жана анын башка аспектеринде макал-лакаптардын окутуу жолдору каралат. Макал-лакаптарды башка аспекттерге классификациялоо жана аларды окуунун алдында, сүйлөөнүн алдында, практикалык грамматикада, ачык дискуссияларда пландоо жана колдонуу, студенттердин кызыгуусун гана арттырбастан, аларды башка элдердин

маданияттын жана алардын баалуулуктарын билүүгө шыктандырат. Макал-лакаптарды окуп билүү студенттердин дүйнө таанымын гана кеңейтпестен, салыштыруу, анализдөө, талдоо жана тандоо аркылуу алардын критикалык ой-жүгүртүүсүн да кенейтет. Студенттер бири-биринин ой пикирин угуу аркылуу уга билүүсүн өнүктүрсө, ой-пикирин айтуу аркылуу алардын сүйлөө жөндөмүн өнүктүрөт.

Түйүндүү сөздөр: макал-лакаптар, учкул сөздөр, окутуу, аспекттер, эки-экиден иштөө, ачык дискуссиялар.

*Джаналиева А.,
БГУ имени К. Карасаева*

ИЗУЧЕНИЕ ПОСЛОВИЦ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В этой статье рассматриваются пословицы и их пути изучения в различных аспектах английского языка. Классификация пословиц, их применение во время чтения, дискуссии поднимает интерес студентов и мотивирует их больше узнать о других культурах и их ценностях. Изучение пословиц не только расширяет познание мира студентов, но также развивает критическое мышление студентов через сравнение, анализ, отбор пословиц. Студенты развивают свои навыки аудирования, слушая мнение друг друга, и также развивают навыки говорения, выражая свое мнение.

Ключевые слова: пословицы, цитаты, обучение, аспекты, орг. моменты, работа в парах, сверстники, дискуссии.

Both the English and the Kyrgyz languages are rich in proverbs and sayings. According to Webster dictionary proverb, from Latin proverbium, pro-end, verbi-um-word, a short sentence often repeated, expressing a well-known truth or a common fact, ascertained by experience or observation, a maxim of wisdom. An English proverb is a short, pithy statement that usually offers life advice, wisdom or truth. Oftentimes, proverbs are used to illustrate a point stylistically, they differ from regular forms of speech because they are metaphorical or symbolic in nature. For example: An hour in the morning is worth two in the evening. The language instructor can choose different kinds of proverbs, classify them into aspects, levels of the learners and use them at the lessons. Proverbs and quotations of different well-known people can be used as motivation at the warming-up activities to encourage students, to raise their interests and involve them in the classroom activities.

In the English classroom, proverbs can be effectively taught in every aspect. From the first up to the fourth year students, at the Practical Course of English, using the textbook Q-Skills for Success the language-instructor can effectively teach proverbs. For example, teaching Unit 5, Reading and Speaking, Family Ties, the following proverbs are taught in pre-reading: [1. p. 3]

1. The family that plays together, stays together. (Common proverb)
2. True happiness is three generations living under one roof. (Chinese proverb)
3. A man should never neglect his family for business. (Walt Disney)
4. It's more important to know where your children are tonight than where your ancestors were a hundred years ago. (Anonymous)

The students work in pairs by reading these proverbs. They look at the photos, read the proverbs and match the letter of the photo with the proverb. Then they discuss the

meaning of each proverb with his/her peer. After they answer, they discuss the questions in Exercis 2. P. 84. [2. p. 48]

- Do you or did you play games with your family? Do you know any families that play games together?
- Do you know any families that have three generations (children, parents and grandparents) living in the same house? How do they get along?
- Do you know any people, who put their work before their families? How does this affect the families?

The students working in pairs, first discuss these questions after answer the questions. As this unit is devoted to Family Ties and Unity, the language instructor can provide students with additional proverbs and quotations for individual work. During the week the students learn them and understand their meanings. By the end of the Unit, after the students have learnt the vocabulary, grammar of the Unit, read the two texts for the Revision of the Unit, the teacher can plan open class discussions, where additional proverbs are used, and the students can express their opinion orally.

1. All is well that ends well.
2. An hour in the morning is worth two in the evening.
3. Better late than never.
4. Best things in life are free.
5. Don't bite a hand that feeds you.
6. Don't judge a book by its cover.
7. Don't open a shop unless you know how to smile.
8. East or West home is best.
9. Fortune favors the brave.
10. Honesty is the best policy.
11. Make hay while the sun shines.
12. Never put off till tomorrow what you can do today.
13. Practice makes perfect.
14. Actions speak louder than words.
15. Time is Money.
16. Two heads are better than one.
17. Unity makes Success.

These proverbs are attached on the walls. The students are asked to go around the classroom and read each proverb. After he/she writes the best one, and stays there, where that proverb is. There can be several students, who like the same proverb. The students are asked to share their opinion, why they like that proverb. After the students have shared opinion, the discussion starts. Each student expresses his/her opinion why she/he likes that proverb. At the lesson, the students review the proverbs, understand them, choose the best one and express their opinion. At the lesson the students think critically, by comparing, selecting the best proverb and expressing opinion using the grammar and new words of the Unit. During the activity a student learns listening the opinion of his peers, comparing the answers and expressing his/her opinion. The new words of the Unit are: corporation, courage, design, expand, expert, manage, strength, unity, challenge, enthusiasm, depend on, goals, fail, lifestyle, pass down, realistic, responsibility, talent, grammar: comparative and superlative adjectives. Some proverbs given above contain grammar, comparative and superlative adjectives as well.

For the aspect Practical Grammar, proverbs can also be used. When the students learn Noun, Countable and uncountable Nouns, Article.

1. An apple a day keeps a doctor away.
2. An hour in the morning is worth two in the evening.
3. An early bird catches the worm.
4. A bird in hand is worth two in the bush.
5. Ask no questions and hear no lies.
6. Actions speak louder than words.
7. Clothes do not make a man.
8. Don't bite a hand that feeds you.
9. Eagles don't catch flies.
10. A good listener is a silent flatterer.
11. Good things come to those who wait.
12. Half a loaf is better than none.
13. Honesty is the policy.
14. All that glitters is not gold.
15. A journey of thousand miles begins with a single step.
16. A leopard doesn't change his spots.
17. Never put off till tomorrow what you can do today.
18. No gain without pain.
19. No news is good news.
20. The pen is mightier than the sword.
21. A tree is known by its fruit.
22. Rome was not built in one day. [4.]

The teacher takes a piece of paper, writes one proverb, and gives it out to the students. Each student takes a card, reads the proverb, thinks about its meaning. After he/she works in pairs, shares his/her opinion about the proverb with his peer. At the lesson, the students review the nouns, countable nouns, uncountable nouns and usage of article with nouns, and also when the article is not used-zero article. Another activity can be to review and check the students' understanding proverbs. On each card one proverb is written with a missing part. For example: A leopard doesn't change _____. (his spots)

- Card 2. Half _____ is better than none. (a loaf)
 Card 3. Rome _____ in one day. (wasn't built)
 Card 3. A leopard doesn't change _____. (his spots)
 Card 4. _____ journey of thousand miles begins with _____ single step. (A, a)
 Card 5. Good things come to _____ .

(those who wait)

- Card 6. The pen is mightier _____ . (than the sword)
 Card 7. _____ is not gold. (All that glitters)
 Card 8. No news _____ . (is good news)
 Card. 9. _____ without pain. (No gain)
 Card 10. Actions speak _____ . (louder than words)
 Card 11. _____ don't catch flies. (Eagles)
 Card 12. A tree _____ by its fruit. (is known)
 Card 13. _____ is the best policy. (Honesty)
 Card 14. _____ and hear no lies. (Ask no questions)
 Card 15. _____ keeps a doctor away. (An apple a day)
 Card 16. _____ is worth two in the evening. (An hour in the morning)
 Card 17. Honesty is _____ . (the best policy)
 Card 18. Never put off till tomorrow what _____ . (you can do today) [5]

Proverbs can be taught and practiced when gerund, infinitive, adjective, adverb and conjunctions are taught practiced as well.

The third year students, at the Practical Course of English in Unit 10, Child's Play, p. 232, learn several quotations in pre-speaking activity. They read the quotations answer the questions and discuss with a peer.[2. p. 232]

1. What does each quotation mean?
2. Do you agree with the quotation? Why or why not?
 1. "Choose a job you love, and you will never have to work a day in your life." Unknown author
 2. "We don't stop playing because we grow old; we grow old and we stop playing." George Bernard Show, play write, 1856-1950
 3. "Work is man's most natural form of relaxation." Dagobert D. Runes, author, 1902-1982
 4. "You can discover more about a person in an hour of play than in a year of conversation." Plato, philosopher, 428, BC -347 BC
 5. "In every real man a child is hidden that wants to play." Friedrich Nietzsche, philosopher, 1844-1900
 6. "Play is the work of children. It's very serious stuff." Bob Keeshan, TV actor and producer, 1927- 2004
 7. "Knowledge is the light of the world, Labor is the light of the life". [4. p. 38]

Each student reads a quotation that he/she likes and expresses his/her opinion why she/he likes it, why she/he agrees. Proverbs and quotations help the learners to broaden their mind, understand cultural values of English speaking countries and other cultures.

Literature

1. Alseitova A. *Proverbs and sayings, Bishkek 2005.*
2. Joe McVeigh & Jennifer Bixby *Q-Skills for Success Reading and Writing Part 2, Oxford University Press, 2011*
3. *Q-Skills for Success Reading and Writing Part 4 Debrs Deise & Charl Norloff Paule Carne, Oxford University Press, 2011*
4. *Stamaliev A.B. The Origin of Kyrgyz proverbs and sayings, Vestnik BSU, # 3(49) 2019*
5. *www.englishproverbs.com*

УДК:612.858.73.
DOI 10.35254/bhu/2022.62.33

Derbishaliev J. B.,
Kaidyldaeva E.
BSU named after K. Karasaev

WAYS OF IMPROVING STUDENTS' ENGLISH SPEAKING SKILLS

Abstract

Nowadays many students learn English at universities, attend English intensive courses but they feel themselves not very confident when they start to communicate. They know all grammar rules perfectly, the words and useful collocations in their mind but there is no progress in spoken English. Students' English grammar is perfect, but when they start to speak, it is just not the same. In this article I want to share with some tips which will help students to speak English confidently without any fear. I hope with these steps students will move from being struggling students to being a successful speaker.

Key words: to automate vocabulary, to increase fluency, to gain confidence, to choose the right tools, collocation, proficient speaker, immerse, juggle, comfort zone, chunk.

Дербишалиева Ж.Б.,
Кайдылдаева Э.,
БГУ им. К. Карасаева

СПОСОБЫ УЛУЧШЕНИЯ РАЗГОВОРНЫХ НАВЫКОВ У СТУДЕНТОВ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация

Сейчас многие студенты изучают английский язык в университетах, посещают интенсивные курсы по английскому языку, но чувствуют себя не очень уверенно, когда начинают общаться. Они в совершенстве знают все правила грамматики, слова и полезные словосочетания, но прогресса в разговорном английском нет. Английский язык у студента может быть отличным, но, когда они начинают говорить, у них появляется некий комплекс. В этой статье я хочу поделиться некоторыми советами, которые помогут студентам говорить на английском языке уверенно и без страха и перебороть свой комплекс. Я надеюсь, что благодаря этим шагам изучающие английский язык превратятся из борющихся со своими страхами студентов в успешных ораторов.

Ключевые слова: автоматизация словарного запаса, повышение беглости речи, обретение уверенности, правильный выбор инструментов, словосочетание, опытный оратор, погружение, жонглирование, зона комфорта.

Дербишалиева Ж.Б.,
Кайдылдаева Э.,
К. Карасаев атындагы БМУ

АНГЛИС ТИЛДУУ СТУДЕНТТЕРДИН СҮЙЛӨӨ КӨНДӨМДӨРҮН ЖАКШЫРТУУ ЖОЛДОРУ

Кыскача мазмуну

Бүгүнкү күндө көптөгөн студенттер университеттерде англис тилин үйрөнүшөт, интенсивдүү курстарга барышат, бирок алар баарлаша баштаганда өздөрүн анча ишенимдүү сезишпейт. Алар бардык грамматикалык эрежелерди, сөздөрдү жана пайдалуу сөз туркумдорун сонун билишет, бирок англис тилинде сүйлөөдө эч кандай прогресс жок. Студенттин англис тили абдан жакшы болушу мүмкүн, бирок алар сүйлөп жатканда, кандайдыр бир коркуу сезими пайда болот. Ал коркуу сезимдери студенттердин баарлашуусуна тоскол тийгизет. Бул макалада мен студенттерге эч кандай коркпостон англис тилинде ишенимдүү сүйлөөгө жардам бере турган кээ бир кеңештер менен бөлүшкүм келет. Бул кадамдар менен озуно ишенбеген, баарлашудан корккон студенттерден, ийгиликтүү спикер болууга өтүшөт деп ишенем.

Түйүндүү сөздөр: сөз байлыгын автоматташтыруу, эркин сүйлөөнү жогорулатуу, ишенимге ээ болуу, туура шаймандарды тандоо, collocaция, спикер, чөмүлүү, жонглёр, комфорт зонасы.

Nowadays many students learn English at universities, attend English intensive courses but they feel themselves not very confident when they start to communicate. They know all grammar rules perfectly, the words and useful collocations in their mind but there is no progress in spoken English. Which is a great image, for many, many students. In this article I want to share with some tips which will help students to speak English confidently without any fear. There

are following steps:

- a) How to learn speaking
- b) How to automate vocabulary
- c) How to increase fluency
- d) How to gain confidence
- e) How to choose the right tools

1. “How to learn?” – Very important thing here is to learn speaking by listening. Unfortunately, many students around the world learn speaking with books by looking at words, by reading and reading them aloud [1.76]. Why do students do that? The reason is we “teachers” told them because our teachers learned us to read aloud too. The reason was that because in the past there was no access the native speakers voice. But now the world has changed but unfortunately education has not changed but it needs to. Why it is important? Because speaking and writing are two different systems. We have been speaking over 10000 years we have only been writing for maybe 5000 years. We began writing with the Egyptians and the Sumerians with their cuneiforms in about 30000 BC. Speaking came first. Writing was a way to capture what we say. Grammar is a way to capture what we speak. And it does great job, but it is not perfect. And yet still so many people choose the books to help them learn to speak. It is other way round. We should start with the speaking and the listening and the books come later. The book can be useful maybe later but start with doing, start with the listening and the speaking, and writing comes later. Learning by listening has the following benefits: Students learn natural English. Students know that the language is spoken not written. Students learn pronunciation, they get the context and they know how to learn, how to use the language when they are speaking, that is why students must begin by listening. Now we are surrounded by native speaker texts or proficient speaker audio texts, videos, YouTube. We can get anywhere. There are audios all over the world. So start using it and learn speaking by listening.

2. What does automate mean? To automate something is to make it automatic. like without thinking, do you know the phrase “autopilot” or to do something on autopilot? Sometimes I am driving on autopilot. It just means I am driving without thinking at the same time. When we learn grammar we take 16 different grammatical items and through practice automate them. So students are using them without thinking. Students can do the same with vocabulary. Automate vocabulary. How do students do it? Very simple tried and tested method “repeat” and “juggle”. What do we mean by that? First of all, students should find something to listen to. So students are listening to something and repeat a word or a phrase, may be collocation. So students are listening something for example an audio tape it says “I love Paris” and students stop it and repeat. That is “repeat”. The “juggle” is that students then change the word. What is juggle? Students take a word and change it [2.84]. In our example “I love Paris” students could change the word “Paris” “I love Bishkek”, “I love Kyrgyzstan”, “I love New York” it is easy, so student could juggle by changing a word or they could change the tense “I love Paris”, “I loved Paris”, “I will love Paris”, “I used to love Paris”. So students juggling the tense. Very, very simple listen, repeat and juggle. And that formula starts to get students automatically using vocabulary making it active and more automated. We are now surrounded by audio and video. There is a lot of it. And their lots of really

good tools you can use.

3. “How to increase fluency when speaking”? Here focus on chunks. [3.90.] What are chunks? Chunks are pieces of language typically 2 words together or may be 3 or 4 words that go together normally. So chunks maybe collocations like “heavy rain”, we don’t say “big rain”. These words go together like friends they stick together. Chunks could be idiomatic expressions like “kick the bucket” meaning “to die”. “He kicked the bucket” [4.97]. It could be “filler” like “on top of that” When we say “on top of that”, you don’t want to be thinking is it in top, on top of this, on top of that students don’t want to be thinking you want a ready-made chunk on top of that. So students learn the chunk without thinking about the words and this as students can imagine speeds up their fluency. I mean take collocations. Let’s take the word “shopping” for example. When students learn the word “shopping” they should also learn some common collocations. Students could look up from dictionary and other different websites and there they could find for example “shopping” collocations – weekly shopping, online shopping, late- night shopping, a shopping spree or shopping hours”. These are chunks of language that if students learn them they can use them much more flexibly. They don’t have to think. Somebody says, “what did you do at the weekend?”. “I did my weekly shopping”, if students learn the collocation it just helps them become much more fluent it is very simple when you think about it. When students learn words, one word you have to think about putting them together. When student learn chunks they don’t have to think about putting them together, they think about putting the chunks together, imagine a builder, building a house he is using bricks. And he puts the bricks one by one. He puts the bricks on top of each other. That is quite slow and takes time to build a house. But now imagine somebody has a new invention and gives him four or five bricks in a layer glued together. And all he has to do is put the layer so bricks on top of each other. It is much faster. What is more the house is going be better because it will be more accurately aligned. It is the same with language, using these layers or chunks, more accurate it is faster [5.100.] So, student’s speech become fluent. When they are learning vocabulary think and learn and use chunks.

4. “How to gain confidence”? So, push the comfort zone. Comfort zone are, the area of doing things where you feel comfortable. May be students learn English by watching a film [6.110], so they feel comfortable, when they read a book they are comfortable. When somebody says, why don’t they record their voice? Oh no, we are not very comfortable. Why don’t you get speaking partner on Facebook? Oh no, we are not very comfortable with them. Why don’t you go join the classes down the road? Oh no, we are not very comfortable. So, there is almost a fear if they like of breaking their comfort zone. But when they use English in the world they are going to have to interact with other people speak to strangers, be nervous, make mistakes, have other people sometimes laugh at your mistakes, it is going to happen, so get used to it. When they start to speak with other people students get used to being nervous, get used to making mistakes in front of them, get used to those feelings of being uncomfortable. How do the students get used to it? Push their comfort zone do these things that make students uncomfortable. And I think one of the best things they can do is really practice with other people. Yes, they can practice speaking on your own, it is great, but to take your confidence up to the next

level, they should practice with other people. They will feel uncomfortable. But the great thing the students get used to feel uncomfortable, they will get used to feeling nervous, they will get used to making mistakes in front of other people, and then by pushing their comfort zone they will be in a much stronger position and have more confidence to face with native speakers. So, go out and push the comfort zone.

5. "How to choose the right tools?" My suggestion is immersing students in natural spoken English. It is all well and good having a teacher and practicing with English which is for students, but it is really important don't forget the real world and that you also engage and immerses students in natural spoken English[7.146.], which is not for students which is used by not normal people, by native speakers or proficient level speakers of English. Why is this important? The teachers are great, but teachers and course books normally limit the language they expose students, they speak slowly, they correct students, they are polite, they encourage, it is kind of artificial bubble where students can build up their confidence that is great. But also the real world is a bit different. People are not so polite, they may not correct them, they speak quickly, they expect students to understand. Having course and have the teachers, books of course great, but also make sure students immersing in spoken English. This connects with a lot of things above, these are listening, learning speaking by listening and using different tools. Nowadays there is so much opportunities videos and podcasts that students can find on the internet, in the television or through the radio. I think it is great to be looking at news broadcasts, current affair, shows, chat shows interviews with people great natural English. Obviously films are good to bear in mind, films are scripted, they are "semi natural" but still a great to immerse their self in English. There is a tool which has a great balance it is "Woodpecker Learning app" [8.68.] It gives students access to the real world stuff. Students get access to hundreds of thousands videos that students can choose from the app and be watching them all in one place, lots of them have got subtitles, so that gives students the support if they want the written support. But it is great opportunity to submerge themselves or immerse in the natural English language.

These five steps will help student to improve their English:

- a) How to learn speaking
- b) How to automate vocabulary
- c) How to increase fluency
- d) How to gain confidence
- e) How to choose the right tools

These are just steps and the needs day to day practice. Following these steps students will easily speak English confidently and fluently, but they should be patient and persistent, keep practicing day after day.

In this article I write about increasing students overall level of English. It is takes time but it is fun and great. I hope with these steps students will move from being struggling students to being a successful speaker. That would be great.

Литература

1. Сорокина А.И. Роль вопросов преподавателя в воспитании мышления студента. /А.И.Сорокина. - М., 1999. – 192 с.
2. Пурцеладзе С.Д. Вопросы преподавания грамматики. / С.Д. Пурцеладзе. - М., 2000. – 212 с.
3. Баранников И.В. Методика обучения иностранному языку. / И.В. Баранников. - Л., 1981. – 195 с.
4. Щерба Л.В. Преподавание иностранных языков. / Л.В. Щерба. - М., 1947. – 102 с.
5. Littlewood W. Foreign and second language learning. /W. Littlewood. - Cambridge University Press 1984. - p. 68
- 6., Slade D. Conversation from description to pedagogy. / Slade D. Thornbury S. - Cambridge University Press, 2006. – 201 p.
7. Scrivener J. Learning teaching/ J. Scrivener. - Oxford University Press, 1986. – 190 p.
8. McKay S.L. Teaching English as an International Language. / S.L. McKay, 2002. – 211 p.
9. Мильруд Р.П. Методика преподавания английского языка / Р.П. Мильруд, 2007. – 100 с.
10. Дербишалиева Ж.Б. Цели устной речи при изучении английского языка/ Ж.Б. Дербишалиева // Вестник БГУ, 2021. - №2-3 (56-57). – С.72-74.
11. Hasanova A. The philosophy of being a teacher Humanistic. / A. Hasanova // Linguistic, Psychological and methodological aspects of language teaching, 2022. - Cyberleninka.ru. с.76, 84, 90,97,100,110,146

УДК:811.581
DOI 10.35254/bhu/2022.62.36

Hou Yanli,
Kang Xiaoming,
School of International Cultural Exchange of
Northwest Normal University

STUDY ON THE VALUE OF CHINESE TEXTBOOKS AND CURRICULUM DEVELOPMENT FOR DUNGAN NATIONALITY IN CENTRAL ASIA

Abstract

Dungan language is the mother tongue of Dungan people in Central Asia, which originates from the northwestern dialect of Chinese. The author believes that the teaching of Chinese for the Dungan people in Central Asia should be different from the teaching of Chinese as a foreign language for ordinary foreigners. We need to pay full attention to the role of Dungan Language, and to develop characteristic textbooks and curriculum by making use of the connection between Dungan Language and the northwestern dialect of modern Chinese. This paper sorts out the fruitful comparative research results between Dungan Language and modern Chinese northwestern dialect in recent years, which are the theoretical basis for the development of Chinese textbooks and curriculum with Dungan characteristics. In addition, the characteristic Chinese language textbooks and curriculum development of Dungan nationality have the value and significance of linguistics, pedagogy and political science. The author has made a detailed discussion on them.

Key words: *Dungan language, Northwestern Dialect, textbook, curriculum, Chinese language, mother tongue, development, nationality, teaching.*

Хоу Янли,
Канг Сяоминг,
Түндүк Батыш Норма университетинин
Эл аралык маданий алмашуу колледжи

БОРБОРДУК АЗИЯДАГЫ ДУНГАН ӨЗГӨЧӨЛҮГҮНӨ ЭЭ КЫТАЙ ТИЛИ ОКУУ КИТЕПТЕРИНИН ЖАНА САБАКТАРЫН ИШТЕП ЧЫГУУНУН БААЛУУЛУГУ ЖӨНҮНДӨ ИЗИЛДӨӨ

Кыскача мазмуну

Дунган тили — Орто Азия дагы дунган элинин эне тили, ал түндүк-батыш кытай диалектисинен келип чыккан. Автор Борбордук Азиядагы дунган элдерине кытай тилин окутуу менен катардагычет элдик терге кытай тилин четтил катары окутуудан айырмаланышы керек деп эсептейт. Дунган тилинин ролуна толук көңүл буруу керек, ошондой эле дунган тилинин тилин үйрөтүү зарыл. Дунган тили менен азыркы Кытай дыйнтүндүк-батыш диалектилеринин ортосундагы байланышты колдонууга көңүл буруп мүнөздүү окуу материалдарын жана курстарын иштеп чыгуу тийиш. Бул макалада акыркы жылдардагы дунган тили менен азыркы Кытайдын түндүк-батыш диалектисинин ортосундагы жемийштүү салыштырма, изилдөөлөрдүн натыйжалары берилген. Бул жыйынтыктар Дунганга мүнөздүү кытай окуу материалдарын жана окуу программасын иштеп чыгуу үчүн теориялык негиз болуп саналат. Мындан тышкары, дунган улутуна мүнөздүү кытай окуу материалдарын жана окуу программаларын иштеп чыгуу тил илиминин, педагогиканын жана саясат таануунун баалуулугуна жана маанисинезе, автор аларды кеңири талкуулаган.

Түйүндүү сөздөр: *Дунган тили; Түндүк-Батыш диалекти; окуу китептери; сабактар, Кытай тили, эне тили, өнүгүү, улут, окутуу.*

Хоу Яньли,
Кан Сяомин,
Колледж международного культурного обмена
Северо-Западного педагогического университета

ИССЛЕДОВАНИЕ ЦЕННОСТИ РАЗРАБОТКИ УЧЕБНИКОВ И УРОКОВ ПО КИТАЙСКОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ ДУНГАНСКИХ УЧАЩИХСЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Аннотация

Дунганский язык является родным языком народа дунган в Центральной Азии, происходит от

северо-западного китайского диалекта. Автор считает, что преподавание китайского языка для дунганского народа в Центральной Азии должно отличаться от преподавания китайского языка как иностранного для простых иностранцев, необходимо уделить полное внимание роли дунганского языка, обратить внимание на использование связи между дунганским языком и современными китайскими северо-западными диалектами для разработки учебников и уроков со спецификой. В данной статье подводятся итоги плодотворных сравнительных исследований дунганского языка и современного северо-западного китайского диалекта последние годы, которые являются теоретической основой разработки учебников и уроков по китайскому языку для дунганских учащихся. Кроме того, разработка учебников и уроков по китайскому языку для дунганских учащихся имеет ценность и значимость для языкознания, педагогики и политологии, на их автор подробно останавливается в данной статье.

Ключевые слова: Дунганский язык, северо-западный диалект, учебник, урок, Китайский язык, родной язык, развитие, национальность, преподавание.

The Belt and Road Initiative promotes the interaction and interchanges of Eurasia, more and more Dungan adolescents in Central Asia have chosen to study Chinese or even study abroad in China. The development of characteristic Chinese language textbooks and curriculum for this group of Dungan adolescents possesses an important value and significance.

1. Dungan and Dungan language

«Dungan» is the legal name given by the Soviet government to the Hui people who moved to Central Asia from China. After independence, Central Asian countries continued to use this name. Dungan Language is the mother tongue of the Dungan ethnic Chinese in Central Asia. It originates from the Chinese dialect in Northwest China. For more than a hundred years, Dungan Language has been continuously influenced by Russian, Kazakh, Kyrgyz and other languages in Central Asia, and finally formed an extraterritorial variant of Chinese dialect. Dungan Language can be subdivided into Gansu dialect and Shaanxi dialect. The standard Dungan Language is based on Gansu dialect and the pronunciation of Gansu dialect is the standard pronunciation. The Sokuluk dialect of Kyrgyzstan is the representative of this standard Dungan Language.

Dungan students who master Dungan language have natural advantages in Chinese language learning. Compared with other Central Asian students, they can quickly master the skill of listening and speaking in Chinese. Therefore, starting from the nature of Dungan language as an extraterritorial variant of Chinese northwestern dialect, this paper selects the representative language similarities between Dungan language and northwestern dialect, and refers to the methods and paths of learning Mandarin by people in northwestern dialect areas of China. The development of corresponding curriculum and textbooks can help Dungan students quickly perceive Chinese, master listening and speaking skills, help them improve their Chinese level, establish learning confidence and enhance learning motivation.

2. The theoretical basis of characteristic textbooks and curriculum development

The theoretical basis for the development of characteristic Chinese language textbooks and curriculum for the Dungan ethnic group in Central Asia is based on the comparative study of Dungan language and Chinese northwestern dialect. The specific performance is the comparative description of Dungan Gansu dialect, Shaanxi dialect and modern Chinese Gansu dialect, Shaanxi dialect and Xinjiang dialect. The description can be subdivided into a comprehensive or single systematic comparative description of pronunciation, vocabulary and grammar and a special comparative

description of a language element.

A comprehensive and systematic comparison of phonetics, vocabulary and grammar is described in Professor Lin Tao 's Research on Shaanxi Hui Dialect in Central Asia [1]. The book uses modern linguistic description methods to describe the phonetic system, homophone list, classified vocabulary and grammatical characteristics of the Shaanxi dialect of the Hui people in Central Asia in detail, and also compares it with the modern Xi'an dialect. Professor Lin ' s An Investigation on Dungan Language[2] also describes in detail the same and similar phonetic vocabulary and grammatical features of Dungan, Gansu and Shaanxi dialects.

The comparative description of a single system is Professor Liu Lili's Comparison of Core Words and Characteristic Words in Three Dialects of the Same Origin and Different Regions. [3] This paper compares Dungan dialect with Xinjiang Yanqi dialect and Shaanxi Guanzhong dialect which are their sources, and analyzes the retention of core words and characteristic words in the three dialects. Zhang Pan's analysis of Analysis of lexical features of Dungan language [4] reveals the particularity of the vocabularies in Dungan language through concise comparison of the similarities and differences between Dungan language and Shaanxi dialect. Xingyu, a graduate student of Beijing Language and Culture University whose master's dissertation A Study on the Phonetics of Dungan Shaanxi Dialect [5] compares the phonetic features of Dungan dialect with those of modern Xi'an dialect from a historical perspective with the phonetic system of Qieyun as the reference system. Professor Lin Tao 's Comparison of Dungan Language with Beijing Dialect and Northwestern Dialect [6] describes in detail the similarities between Dungan Language and Northwestern Dialect at the phonetic and lexical levels in the form of a list. For example, both initials have Turbid fricative between lips and teeth [v], finals 's diphthongs how a tendency of monophthongization existing, and the two sets of Syllable final Nasals are mixed. Both called ' Milky Way ' as ' Tianhe ' and ' cow ' as ' milk cow '.

A special comparative study of Dungan dialect and northwestern dialect has yielded fruitful results, most of which focuses on vocabulary. Taking Three masters's dissertations of Xinjiang University in 2017 as examples : Zhang Yue's Research on Auxiliary Words of Dungan Language Based on Small Corpus [7], Li Tan's Research on Adverbs of Dungan Language Based on Small Corpus [8] and Geng Hongli 's Research on Conjunctions of Dungan Language Based on Small Corpus [9]. All the three dissertations are on the basis of a small corpus of Dungan language, a type of vocabulary

is selected respectively in Dungan language to compare and describe with Lanzhou dialect, Xi'an dialect, Xining dialect, Yinchuan dialect and Urumqi dialect, and to explore the origin of a certain kind of vocabulary of Dungan language northwestern dialects is discussed. The materials are vivid and rich, and the description is comprehensive and detailed.

In addition, Professor Hai Feng also demonstrated the relationship between Dungan and Northwestern dialects from the perspective of literature. In her journal *Historical Imprints of Some Vocabulary of Hui Dialect in Northwestern China and Dungan Dialect in Central Asia* [10], she compared some Arabic and Persian loanwords from the 'Miscellaneous Words in Hui huiguan' in the Ming Dynasty's classics with the languages now used by the Hui ethnic group in Northwest China and the Dungan ethnic group in Central Asia, which illustrating the circulation relationship between the special vocabulary of modern Hui dialect in Northwestern China and Dungan dialect in Central Asia and Hui dialect in Ming Dynasty, the influence of historical classics on modern Hui dialect in Northwestern China and Dungan dialect in Central Asia as well.

A special comparative study of grammar is professor Haifeng's Analysis of 'Ba N Bu V' sentence pattern in Donggan language [11] in which selecting a common grammatical point 'Ba' sentence, analysing the sentence pattern of 'ba N bu V' in Dungan language, compares it with similar sentence patterns in Northwestern dialect and modern Chinese, and explores the development of this sentence pattern in Dungan language and its influencing factors.

The research on Chinese acquisition of Dungan students in the field of international Chinese education mostly focuses on Chinese acquisition errors caused by negative transfer of Dungan language. In the course of the study, the role and influence of the northwestern dialect were rarely considered, and the convention of dialect conversion was not used to interfere in advance.

In summary, the comparative research results of Dungan language and Chinese northwestern dialect are mostly focused on descriptions, and the theoretical research is obviously insufficient. The research results have not been applied to the practice of Chinese international teaching.

3. The Value and Significance of Characteristic Chinese language textbooks and Curriculum Development

To promote the 'Belt and Road' construction and strengthen language ties. The «the Belt and Road» initiative aims to deepen and consolidate the close contacts between China and Central Asian countries and promote the prosperity and development of Central Asia. The Dungan people in Central Asia and the people in Northwestern China could share one same language. Their mother tongue, Dungan dialect, comes from Gansu dialect, Shaanxi dialect and Xinjiang dialect. Making full use of the regional advantages of language connectivity and developing Chinese language textbooks and curriculum for Dungan students from the perspective of cross-border dialects will help establish language and cultural ties, strengthen the language ties between the Dungan group and China, and promote the Belt and Road Initiative to be discussed, built and shared.

Improving the efficiency of Chinese teaching and optimizing Chinese learning strategies. Chinese teachers should take full account of the students' national and cultural background when facing the Dungan students, and use the materials of Dungan language and the comparison

between Dungan language and northwestern dialect to improve teaching efficiency. The mother tongue of the Dungan nationality comes from the northwestern dialect of Chinese. Learning Mandarin from the Dungan language can learn from the existing experience of dialect conversion Mandarin, and can obtain better emotional experience in the learning process, which is the optimal path of learning. It can be said that the Dungan language is the natural mother tongue advantage of Dungan students to learn Chinese. If this advantage is abandoned, to learn Chinese through Russian, Kazakh or Kyrgyz language and other second languages is seeking far and neglecting what lies close at hand.

Enriching multilingual textbook and curriculum resources to improve the overseas Chinese language education system. Chinese language textbooks and curriculum resources written in Dungan language in Central Asia are scarce, and there are few official publications. Most of the textbooks and curriculum systems for Dungan students in China are universal textbooks and curriculum for international students. There are few Chinese language textbooks and curriculum for international students in Central Asia, even rarer for Dungan students. Even in schools with a large number of Dungan students form the regular classes, the Chinese language textbooks used are only Russian annotated versions of general textbooks, and the courses offered are the same as those for ordinary students. In this case, the development of Dungan language characteristics of Chinese language textbooks and curriculum can enrich multilingual Chinese language textbooks and curriculum resources.

In addition, short-term training and summer / winter camp projects are important components of overseas study projects in China, which are conducive to expanding the impact of Chinese education and attracting high-quality students. At present, the research and development of Chinese language textbooks and curriculum for short-term projects in China has not received attention. The short-term project time is generally 10-15 days. In such a short period of time, Dungan language is undoubtedly a good medium for Dungan students to form a preliminary understanding of Chinese and to generate interest and interest in Chinese culture. We can hold a short-term project for the Dungan ethnic group of Central Asia in China in the northwest region. Taking advantage of the same root of the Dungan language and the northwestern dialect of Chinese, we can use the same or similar vocabulary of the northwestern dialect and the Dungan language to design the course content and cultural practice, so that students can quickly feel the closeness of language and culture and stimulate their interest in learning. The development of Chinese language textbooks and curriculum of this distinctive short-term project can not only enrich the textbooks and curriculum resources, but also help to promote the construction of the whole Chinese education system, making it more complete and perfect.

To expand the vision of international Chinese language teachers and serve the talent training strategy. In international communication, if the communicator knows or understands each other's mother tongue, it is very helpful to narrow the psychological distance and enhance the effect of communication. Since the Belt and Road Initiative was put forward, China has paid more and more attention to the cultivation of non-common language talents, but it mainly focuses on the field of specialized language translation. The author believes that teachers engaged in Chinese international

education should also be included in the category of language talent cultivation. Practitioners should properly master the mother tongue of the teaching objects, which will not only help to innovate teaching methods and optimize teaching models, but also expand the cultural vision of teachers themselves and enhance their intercultural communication ability. The development of Dungan characteristics textbooks and curriculum provides a way for Chinese teachers to learn Dungan language, especially teachers who master the northwestern dialect. They can quickly understand Dungan language and Dungan culture.

4. Conclusion

2022 is the special year that China and five Central Asian countries have established diplomatic relations for 30 years. China will establish a multi-dimensional and interactive opportunity and cultural exchange pattern and increase the number of Central Asian students and seminars.

In the past 10 years, a large number of Dungan youth have come to China to study. This three cities Urumqi, Lanzhou and Xi'an in the northwest region have attracted a large number of Dungan students. With the help of Dungan language, these students have quickly mastered Chinese language. After graduation, they have played an important role in bridging China and their countries with their unique language and cultural background.

In view of this, based on the connection between Dungan language and northwestern dialect, it is of great linguistic, educational and political value and significance to develop characteristic Chinese language textbooks and curriculum for Dungan people. It is hoped that relevant experts and scholars in Central Asia and China will pay attention to it and put it into practice as soon as possible.

References

1. Lin Tao. *Research on Shaanxi Hui Dialect in Central Asia* [M]. Ningxia People 's Publishing House, May 2008.
2. Lin Tao. *An Investigation on Dungan Language* [M]. Beijing : China Social Science Press, 2012.
3. Liu Lili. *Comparison of Core Words and Characteristic Words in Three Dialects of the Same Origin and Different Regions* [J]. *Language Research*, 2009, 29 (2) : 81-89.
4. Zhang Pan. *Analysis of lexical features of Dungan language* [J]. *Journal of Xi 'an University of Arts and Sciences (Social Science Edition)*, 2012, 15 (6) : 69-72.
5. Xing Yu. *A Study on the Phonetics of Dungan Shaanxi Dialect* [D]. Beijing Language and Culture University, 2008.
6. Lin Tao. *Comparison of Dungan dialect with Beijing dialect and Northwestern dialect* [Z] : *Essays on Northern Languages*, 2012 : 68-93
7. Zhang Yue. *Research on Auxiliary Words of Dungan Language Based on Small Corpus* [D]. Xinjiang University, 2017.
8. Li Tan. *Research on Adverbs of Dungan Language Based on Small Corpus* [D]. Xinjiang University, 2017.
9. Geng Hongli. *Research on Conjunctions of Dungan Language Based on Small Corpus* [D]. Xinjiang University, 2017
10. Hai Feng. *Historical Imprints of Some Vocabulary of Hui Dialect in Northwestern China and Dungan Dialect in Central Asia* [J]. *Journal of Xinjiang Normal University (Philosophy and Social Sciences)*, 2014, 35 (3) : 115-120.
11. Hai Feng. *Analysis of ' Ba N Bu V ' sentence pattern in Donggan language* [J]. *Journal of Xinjiang University (Philosophy, Humanities and Social Sciences Edition)*, 2015, 43 (2) : 120-123.

УДК:81'255.2

DOI 10.35254/bhu/2022.62.39

Орузбаева М. А.,
Сейтказиева Ж. З.,
БГУ имени К. Карасаева

ЛЬЮИС КЭРОЛДУН “АЛИСАНЫН КЫЗЫКТАР ӨЛКӨСҮНДӨГҮ УКМУШТУУ ОКУЯЛАРЫ” ЧЫГАРМАСЫНЫН ЛИНГВОСТИЛИСТИКАЛЫК АНАЛИЗИ

Кыскача мазмуну

Макалада “Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары” чыгармасын кыргыз тилине которуудагы лингвостилистикалык көйгөйлөрү анализделет. Бизге белгилүү болгондой көпчүлүк лингвистердин салыштырма типологиясы тармагынын изилдөөсүнө кызыктар мунун себебинен лингвистикалык илимий изилдөөдө кыргыз тилине которулган чыгармалардын дагы орду чоң экени талашсыз. Ал эми бул сунушталган макалада “Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары” жомогунун лингвостилистикалык анализи жүргүзүлүп, чыгармадагы стилистикалык көркөм сөз каражаттары жана аларды которуудагы өзгөчөлүктөрүн, англис жана кыргыз тилинин которуудагы лексико-семантикалык көйгөйлөрүн ачууга багытталган, себеби ар бир өлкөнүн, улуттун жомоктору маданий өзгөчөлүктөрүнөн улам адабий чыгармалары өзгөчө өңүттө берилери талашсыз. Ушундан улам жомокто колдонулган лексико-стилистикалык көркөм сөз каражаттарынын которуудагы өзгөчөлүктөрү сөзсүз түрдө эске алынат. Бул ма-

калада кырктан ашык сүйлөмгө анализ жүргүзүлүп, стилистикалык көркөм сөз каражаттарынын которуудагы өзгөчөлүктөрүн аныктоого аракет жасалат.

Түйүндүү сөздөр: лингвостилистикалык анализ, которуу, стилистика, фольклор, жомок, көркөм сөз каражаттары, салыштырма типологиясы, трансформация, адабият, лексикалык жана семантикалык көйгөйлөр.

Орузбаева М. А.,
Сейтказиева Ж. З.,
БГУ имени К. Карасаева

ЛИНГВОСТИЛИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПРОИЗВЕДЕНИИ ЛЬЮССА КЭРРОЛЛА “АЛИСА В СТРАНЕ ЧУДЕС” С АНГЛИЙСКОГО НА КЫРГЫЗСКИЙ ЯЗЫК

Аннотация

В статье рассматриваются лингвистические и стилистические проблемы перевода английской сказки «Алиса в стране чудес» и ее трансформация на кыргызский язык. Как известно, многие лингвисты интересуются сравнением типологий языков, поэтому актуальны исследования в области переводоведения, особенно с английского на кыргызский. В данной статье выполнен лингвостилистический анализ сказки «Алиса в стране чудес» на английском и кыргызском языках, что позволило выявить различные культурологические, лексико-семантические и стилистические проблемы, возникающие при переводе. В частности, исследование народных сказок разных стран с лингвистической точки зрения является актуальным, так как каждый народ уникален со своими особенностями в историческом и литературном плане. В попытке лингвостилистического анализа текстов и переводе английской сказки «Алиса в стране чудес» особое значение придается исследованию стилистических особенностей сказок и их трансформация на кыргызский язык. В эмпирической части работы проводится анализ более сорока предложений, где выявляются трудности и особенности перевода стилистических приемов.

Ключевые слова: лингвостилистический анализ, перевод, стилистика, фольклор, сказка, стилистические приемы, выразительные средства, сопоставительная типология, трансформация, литература, лексико-семантические проблемы.

Oruzbaeva M.A.
Seitkazieva J.S.,
BSU named after K. Karasaev

LINGUOSTYLISTIC ANALYSIS OF THE FAIRYTALE “ALICE IN WONDERLAND” BY LEWIS CARROLL FROM ENGLISH INTO KYRGYZ LANGUAGE

Abstract

This article deals with the linguistic and stylistic issues of translating the English fairy tale "Alice in Wonderland" and translating it into Kyrgyz. Researchers are known to be interested in comparative typology, particularly relevant research in the field of English to Kyrgyz translation studies. A stylistic analysis of the fairy tale "Alice in Wonderland" from English to Kyrgyz language shows that folklore is expressed through language and various cultural, lexical-semantic and stylistic issues that arise during translation. In particular, the study of folk tales from different countries from a linguistic point of view is relevant. Each nation is unique with its own characteristics in historical and literary terms. A linguostylistic analysis of texts and translation of the English fairy tale "Alice in Wonderland" in an attempted special attention is paid to the study of the stylistic features of fairy tales and their transformation into the Kyrgyz language. To reveal the difficulties and transformation features of stylistic devices from fairytales we have analyzed more than forty sentences.

Key words: linguostylistic analysis, translation, stylistic, culture, expressive means, folklore, fairy tale, stylistic devices, means of expression, comparative typology, transformation, literature, lexico-semantic problems.

Comparative study of the folklore of non-linguistically related people is a common occurrence in modern science, but is relevant in the comparative typology of the language. In particular, the study of folk tales from different countries from a linguistic point of view is relevant, since each nation is unique with its own characteristics in historical and

literary terms. It is the recorded history and literature that is preserved with the help of the language and folklore of each people. This research article examines English fairy tale "Alice in Wonderland" and its translation into Kyrgyz. In order to consider the translation of English folk tales into the Kyrgyz language, it is necessary to study the scientific works

of scientists and explore the concept of "fairy tale".

"A fairy tale is an oral story that exists among the people for the purpose of entertainment, having events that are unusual in the everyday sense (fantastic, wonderful or worldly) and are distinguished by a special compositional and stylistic construction" [1, c.47].

"English folk tales are undoubtedly different from our Kyrgyz folk tales. Everything is different in them - the space and method of construction, genre and plot originality, features of heroes and characters. All this allows you to get acquainted with the culture and life of England, learn about the different stages of its history.

English fairy tales are full of folk wisdom: songs, proverbs, spells, sayings, which allows you to feel the atmosphere of fairy-tale England in the best possible way and at the same time better to understand national culture [2, c.4].

In an English folk tale about animals; fairy tales; have no pronounced motives. A good and bright end in English household and fairy tales is far from always found, but even vice versa. The endings are more abrupt and even sometimes violent. But very often the denouement is something taken for granted, a harmonious conclusion, in which there is no sharp rise or intensity of the plot. Intellectualism is far from the most faithful companion of English fairy tales. Impracticality and stupidity can harmoniously coexist with decency, morality and goodwill within one English fairy tale character [3, c.26].

It is certain that fairy tales arise in the conditions of national culture and have a cultural content: the names of characters, the names of places and, of course, the storyline that are given with the help of expressive means. Means of expression as the main tool of narrative in each literary work has the richest artistic impact on meaning through stylistic devices and linguistic units at the phonetic, lexical and syntactic levels that reveal the interrelationships of culture, in our case folktale and its translation into another language. The deepest aspects of customs, traditions, and culture require a serious and detailed analysis of the expressiveness of language and its peculiarity before translation.

Fairy tales contain vast national and cultural possibilities represented by native languages. In fact, the national language serves as a special building material for embodying picture of folk life. Like fairy tales, the national originality of any literary work is revealed thanks to the linguistic means of expression [4, c. 21].

This is especially clearly expressed in works that are stylistically close to folklore, where the original folk spirit only appears more vividly and deeply in the narrative than in other literary works. Since fairy tales belong to this type of work, the problem of preserving the national identity of people and traditions translated into another language is a particularly acute stage of translation for translators.

Fairy tales are rich in reality with many difficulties in the translation process. On the one hand, there is a risk that the necessary folklore equivalents for translated fairy tales will not be found, and the text of the translation will be translated accordingly. On the other hand, in order to maintain the national originality of the text, translators should seek out means of their own folk art that can introduce elements of a different national atmosphere. These features are the main reason for the difficulties that arise when translating fairy tales from one language to another [5, c.103].

Mambaeva S.K. considers that the translation is a part of

comparative linguistics [6, c.49] in our case, the subject of translation is a fairy tale, that is, a comparative analysis of a fairy tale at the stylistic level.

The ways and linguo-stylistic transformation and its difficulties from English into Kyrgyz language were analyzed on the example of Lewis Carroll's fairy tale "Alice in Wonderland". We have considered several examples for each stylistic expressive means that are found in the story.

One of the most magnificent English literary fairy tales was written in 1865, which had a great influence on the formation and development of genre of fairy tales, this is "Alice in Wonderland". The tale is written in the genre of nonsense by professor of mathematics Charles Lutwidge Dodgson, which is very popular and in demand in England. The fairy tale has the features of oral improvisation, that is, the features of a folklore fairy tale: the ill-conceived composition and the calculation of intonation [7, c. 23]. The tale was recorded and published under the pseudonym Lewis Carroll. Lewis Carroll's fairy tale has features, that the English literary fairy tale later developed: humor, language play, often sounding sad or even tragic motifs, frequent changes in prose and poetry, appeal to folklore. In this tale, for the first time, a child becomes the main character of an English literary tale.

Using the example of Lewis Carroll's fairy tale "Alice in Wonderland", we analyzed the paths and linguistic stylistic transformations from English to Kyrgyz and their difficulties. We considered several examples for each stylistic device that appears in the story.

"Hush! Hush! Rabbit said in a quiet but hasty voice (L. Carrol "Alice's adventures in wonderland", p.13).

—Чуш-ш, - ачууланып ызырына башгады Кролик, айланасын чочууланып карап (Л. Кэррол "Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары" которгон А. Эгембердиева, 20-бет).

In the original text, we see author Lewis Carroll use a perfect repetition of the onomatopoeia. Hush!" adds an emotional tone to the story. Therefore, it is understandable that the author uses the stylistic device of onomatopoeia. Translator A. Egemberdieva used a similar onomatopoeic effect "Chysh-sh" and preserved the subtle colors of the original text to preserve the expressiveness of the translation.

As soon as she said these words, she slipped, and at another moment, splash! She plunged into salt water (L. Carrol "Alice's adventures in wonderland", p.12).

Анан тайгаланды дагы: - Ой! – шалп этип сууга жыгылды. Суунун даамы туздуу эле, ал Алисанын ээгине жетип турду (Л. Кэррол "Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары" которгон А. Эгембердиева, 21-бет).

With such a stylistic device, onomatopoeia, the author tries to revive the situation, to give it an emotional colour. Translator A. Egemberdieva uses the same technique and maintains the author's style.

'Ahem!' said the Mouse with an important face, 'are you ready? This is the driest thing which I ever know (L. Carrol "Alice's adventures in wonderland", p.15).

"Гхе-гхе! —Чычкан маанил түр менен жөтөлдү. – Баярынар даярсынарбы? деди (Л. Кэррол "Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары" которгон А. Эгембердиева, 24-бет).

In this example, the author uses the onomatopoeic effect "Ahem", but when translating it sounded completely different

like “Ghe-ghe”, the translator translated the repetition of onomatopoeia and emphasized amplification, a sound with repetition of lexical units, which denotes a non-speech sound produced by a person. From this we can conclude that since each language masters the sounds of the surrounding world in its own way, the onomatopoeia of different languages does not agree with each other, although they often show similarities.

'Ugh!' said the Lory, with a shiver (L. Carrol “Alice’s adventures in wonderland”, p.15).

—Ош-шондой! - деди да, Тоту куш калтырап кетти (Л. Кэррол “Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары” которгон А. Эгембердиева, 24-бет).

Onomatopoeia 'Ugh!' is given as an interjection, that is, it comes as an onomatopoeia published by a person. However, in the Kyrgyz version, the translator translated – Ош-шондой! - that is, the translator conveys the idea of the author with the help of intonation, dividing the semantic word.

"Twinkle, twinkle, little bat!

How I wonder what you're at! (L. Carrol “Alice’s adventures in wonderland”, p. 49).

“Көз кысасын үкү жан, эмне болгон белгисиз! (Л. Кэррол “Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары” которгон А. Эгембердиева, 58-бет).

The author used the repetitive, non-verbal, onomatopoeic effect of blinking, the onomatopoeia of blinking in poetic form. But the equivalent does not correspond to the source language, which makes it clear that the source languages themselves are complex in nature, since their exact imitation by the language is impossible and the translator could not convey the emotional coloring of the source. language, but conveyed the idea through concretization.

“You are old, - said the boy, - it can hardly be assumed

That your eye will be more stable than ever;

And yet you balanced the eel on the end of your nose -

What made you so smart? (L. Carrol “Alice’s adventures in wonderland”, p.32).

—” Ага мени кечирээрсин суроом бул

Орой болсо жооп бер эми арданбай:

Жандуу ысык кантип сенин мурдундун

Эн учунда жылып кетпей кармалган? (Л. Кэррол “Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары” которгон А. Эгембердиева, 41-бет).

In this poem we see the differences in the rhythm and rhyme of the poems. In the course of a comparative analysis of the works, we found in A. Egemberdieva’s version the use of a metaphor, for example, in the line “Жандуу ысык кантип сенин мурдундун”, “Yet you balanced an eel on the end of your nose” is not kept the metaphorical color in the translation. Thus, the difference between the originals and the translated poem is obvious.

Alice heard how he said “The Duchess! The Duchess! Oh my dear

paws! Oh my fur and whiskers! (L. Carrol “Alice’s adventures in wonderland”, p.21).

Алисага анын кантип кобурап жатканы угулуп турду:

—“Ай Герцогиня! Герцогиня! О, менин байкуш тамандарым! О, менин жүнүм муруттарым! (Л. Кэррол “Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары” которгон А. Эгембердиева, 30-бет).

In the original text, we see that the author Lewis Carroll uses a recurring phrase: "Oh my", which is repeated at

the beginning of the first sentence and at the beginning of the next. Thus, it can be understood that the author uses a linguo-stylistic device, namely an anaphora. The translator Aida Egemberdieva has kept the sentence structure in the translation using the same linguo-stylistic device. The main stylistic function of the anaphora is to emphasize the repeating unit to create a non-repeating textile background unit that becomes a priority due to its novelty.

I do, Alice hastily replied; 'at least—at least I say about what I want to say—that's the same thing, you know (L. Carrol “Alice’s adventures in wonderland”, p. 41).

—Мен ошентем, - түшүндүргөнгө шашты Алиса. — “Эн кур дегенде...Эн кур дегенде мен айта турганымды ойлоном...а бул экөө бир эле дешти! (Л. Кэррол “Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары” которгон А. Эгембердиева, 52-бет).

In this example, there is also a linguo-stylistic device - anaphora, which was preserved in translation.

“I can get to the key; and if it makes me smaller, I can crawl under the door; so I can get into the garden and I don't care what happens! (L. Carrol “Alice’s adventures in wonderland”, p.7).

Эгерде ошондо менин боюм өссө, мен ачкычты ала алам, эгерде кичирейип кетсем-эшиктин алдынан сойлоп өтө алам. Мен бакчага жетсем гана болду, калганы-бары бир! (Л. Кэррол “Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары” которгон А. Эгембердиева, 16-бет).

We can see that the beginning of a sentence is also repeated at the beginning of the next one. This is one of the types of anaphora, which is called syntactic, is a construction of the same structure. And in the translation into the Kyrgyz language, the translator A. Egemberdieva also used the syntactic form of the anaphora. The translator managed to keep the linguo-stylistic device in her translation.

“I've tried the roots of trees, and I've tried banks, and I've tried hedges,' the pigeon went on, without attending to her; 'but those serpents! There's no pleasing them! (L. Carrol “Alice’s adventures in wonderland”, p.34).

—“Дарактардын тамырлары, дарыя жээктери, бадалдар, - деп уланты Бактек укпастан.- Ай ушу жыландар! Аларга жакпайсын! (Л. Кэррол “Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары” которгон А. Эгембердиева, 43-бет).

As can be seen from the above examples, the author used anaphora. The interpreter does not transfer this device in all examples, so that, there is a simple enumeration.

When she said this, she met a neat little house, a sign with the word “W” hung on the door. Rabbit (L. Carrol “Alice’s adventures in wonderland”, p.21).

Ушул маалда тыпырайган таптаза үйдү көрдү. Эшигинде жылтырата тазаланган жез тактайча мык менен уруп бекитилген, тактайчада « А.Кролик» деген жазуусу бар (Л. Кэррол “Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары” которгон А. Эгембердиева, 29-бет).

Using such a stylistic device as a litote, the author tried to underestimate the importance and give it certain features, make it unique. Translator Egemberdieva Aida used the expression "тыпырайган", retaining the author's style

“I’m tired of being a tiny little thing! (L. Carrol “Alice’s adventures in wonderland”, p.23).

«Мындай кичинекей болгондон тажадым!» (Л. Кэррол “Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуя-

лары” которгон А. Эгембердиева, 32-бет).

In this example, in the original, the author used the litote technique, replacing the word “stones” by understating it with “pebbles”, thereby giving the imagery of the subject, and in the second example, the author also used the litote technique, “tiny little” which translates as “tiny” but the translator failed to find a similar equivalent in translation and convey the meaning of the attribute of the subject, since there is no diminutive version of this word in the Kyrgyz language.

“Hold your tongue, Ma!” said the little Crab, a little snappishly (L. Carrol “Alice’s adventures in wonderland”, p.19).

Тилинизди кичине тартсаңыз, энеке,- деп жооп берди жаш Медуза женил гана тутааланып (Л. Кэррол “Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары” которгон А. Эгембердиева, 28-бет).

“Hold your tongue” - “тилиңизди тартсаңыз” under these phrases, the author and translator did not mean the direct meaning, but the figurative meaning of the word “shut up” using metaphor. The translator also used the stylistic technique of repetition and thus the translation corresponds to the original.

-when her eye fell upon a little bottle that stood near the looking-glass (L. Carrol “Alice’s adventures in wonderland”, p.22).

-бөлмөдөн такыр чыгып кетееринде күзгүнүн жанындагы кичинекей бөтөлкөнү көрүп калды (Л. Кэррол “Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары” которгон А. Эгембердиева, 23-бет).

As can be seen from the examples above, the metaphor stylistic device acts as a paraphrase. Thus, Lewis Carroll makes the speech of his characters more expressive. The translator Egemberdieva A. translates the metaphor “eye fell” with a simple lexical equivalent that means metaphor was not translated.

‘when the Queen jumped up and bawled out, “He’s murdering the time! Off with his head! (L. Carrol “Alice’s adventures in wonderland”, p.50).

Каныша ушундай кыйкырды: «Убакытты өлтүрүү!» Мунун убакытты өлтүргүсү келет! (Л. Кэррол “Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары” которгон А. Эгембердиева, 56-бет).

In this example, the author uses metonymy to add drama to the expression. Lewis Carroll useфыодзщээжс the words “He’s murdering the time!” instead of “wasting time”. The translator also uses this technique when translating, using the words “убакытты өлтүрүү” instead of “убакыт кетти”.

She rose to her feet and looked over the edge of the fungus, and her eyes immediately met the eyes of a large caterpillar (L. Carrol “Alice’s adventures in wonderland”, p.28).

Ал бута туруп өйдө көтөрүлүп, жогору карады да-көк жибек курттун көздөрүн учуратты (Л. Кэррол “Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары” которгон А. Эгембердиева, 37-бет).

In this example, there is also a lexical stylistic device metonymy, which was preserved during translation.

“Mary Ann! Mary Ann!” said the voice angrily (L. Carrol “Alice’s adventures in wonderland”, p.23).

-Эй Мэри-Энн, - ачууланып кыйкырды ал (Л. Кэррол “Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары” которгон А. Эгембердиева, 30-бет).

Instead of the expression “said someone”, the author in the original used “said the voice”, this expression can be understood as a voice is an animated object capable of action. That is not a direct meaning is given, but a figurative one, so the author uses the method of metonymy. When translating into the Kyrgyz language, the direct meaning of “кыйкырды ал” is given. The translator did not use this technique, but she managed to convey the author's idea.

After analyzing the range of translated stylistic devices, we can conclude that not all means of expressions, stylistic devices are conveyed in the same way. The lexical expressive means are transformed adequately according to the meaning of the fairy tale context or are replaced by appropriate stylistic devices in order to enhance the emphatic coloring of the text, sometimes lose their emotional color, and translators transform by adding lexical means of expressions. About seventy percent of translations retain the stylistic coloration to express the empathic meaning of the original. Therefore, to preserve the color of the equivalent in translation, translators should use an appropriate lexical transformation of the means of expression by considering the culture. A comparative study of the stylistic means of fairy tales in English and their translation into Kyrgyz showed that this study can be studied in depth as there are inconsistencies in the translation from English into Kyrgyz through Russian, lexical units and their semantics in linguistic culture.

Bibliography

1. Никифоров А. И. Сказка, её бытование и носители/А. И. Никифоров // *Русская фольклористика: хрестоматия / под ред. С. И. Минц, Э. Померанцевой.* - М.: Высшая школа, 1971. — С. 292.
2. Соболева Е. К. Национальные особенности английской сказки/Е. К.Соболева // *Волгоградский гос. техн. ун.* — 2014. — С. 3-4.
3. Жилияков А.С. Жанровое своеобразие литературной сказки рубежа XIX – XX веков («Посолонь» А.М. Ремизова – «Пак с волшебных холмов» Р. Киплинга): автореф. ... дис. канд. филол. наук. — Томск, 2008. —26 с.
4. Baigazieva, D.T. *Linguo-stylistic features of the song discourse in English and Kyrgyz languages / D.T. Baigazieva // News of Universities-2014-№1.-P 21 (225).*
5. Popovich A. *Problems of literary translation /A.Popovich // В .: BGK named IA A. Baudouin De Courtenay, 2000. - P 99-109(198).*
6. Мамбаева С.К. Проблема адекватности синтаксической номинации терминов по искусству в переводе (на материале кыргызского/ русского/ английского языков) дисс. ... канд.филолог.наук. Б., 2002, — С. 118.
7. Mambaeva S., Ukubaeva B. *Stylistic of the English language/S.Mambaeva, B.Ukubaeva . - Bishkek, 2013. - P.306.*

УДК: 811.111.
DOI 10.35254/bhu/2022.62.44

Sagynaliyeva G. T.,
BSU named after K. Karasaev

SPACE OF THOUGHT: SEMANTIC CHARACTERISTICS OF MENTAL VERBS

Abstract

This work is done at the intersection of semantic syntax and text linguistics. The object of this paper is statements and text fragments with indicators of the mental category verb “to remember”. The semantics and linguistic means of expressing this mental category in terms of its interaction with other mental categories, as well as in terms of organizing the space of a literary text are studied. Additionally, the mechanism of action of means of expression “memory” in realizing the formal, invariant and semantic coherence of the text is determined.

Key words: mental category, memory, remember, indicators, the space of a literary text, sentence fragment, semantic coherence.

Сагыналиева Г. Т.,
БГУ имени К. Карасаева

ПРОСТРАНСТВО МЫСЛИ: СЕМАНТИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ МЕНТАЛЬНЫХ ГЛАГОЛОВ

Аннотация

Работа выполнена на стыке семантического синтаксиса и лингвистики текста. Объектом статьи являются высказывания и текстовые фрагменты с показателями глагола ментальной категории «помнить». Исследуются семантика и языковые средства выражения данной ментальной категории с точки зрения ее взаимодействия с другими ментальными категориями, а также с точки зрения организации пространства художественного текста. Дополнительно определяется механизм действия средства выразительности «память» в реализации формальной, инвариантной и смысловой связности текста.

Ключевые слова: ментальная категория, память, запоминание, показатели, пространство художественного текста, фрагмент предложения, смысловая связность.

Сагыналиева Г. Т.,
К. Карасаев атындагы БМУ

ОЙ МЕЙКИНДИГИ: МЕНТАЛДЫК ЭТИШТЕРДИН СЕМАНТИКАЛЫК МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Кыскача мазмуну

Макалa семантикалык синтаксис менен текст лингвистикасынын айкалышында аткарылган. Анализдин объектиси болуп “эсте калуу” менталдык категориясынын этишинин көрсөткүчтөрү бар билдирүүлөр жана текст фрагменттери саналат. Бул менталдык категорияны туюнтуунун семантикасы жана лингвистикалык каражаттары анын башка менталдык категориялар менен өз ара байланышы, ошондой эле көркөм тексттеги мейкиндигин уюштурулуш көз карашынан да изилденет. Кошумчалай кетсек, тексттин формалдуу, инварианттык жана семантикалык ырааттуулугун ишке ашырууда экспрессивдик «эскерүү» этиштик каражаттарынын механизми аныкталат.

Түйүндүү сөздөр: менталдык категория, эс тутум, эске түшүрүү, көрсөткүчтөр, көркөм текст мейкиндиги, сүйлөм фрагменти, семантикалык байланыш.

Mental processes associated with the storage and reproduction of information, its verbalization, have always been of great interest to philosophers and psychologists. [Russell, 1997; Bergson, 1999; Vygotsky, 1999; Velichkovsky, 1982; Artemyeva, 1999; Blonsky, 2001; Rose, 1995; Piaget, 1969; Bloom, Laizeron, Hofstadter, 1988; Tsigen, 1998; Hoffman, 1986; Penfield, Roberts, 1964, etc.].

Often a memoir text is the material of research in cognitive linguistics, pragmatics, gender linguistics, text theory [Baklanova, 2015; Bondareva, 1995; Bryzgalova,

2010; Vyazigin, 2013; Golubeva, 1989; Zhirona, 2005; Lappo, 2015; Levkovskaya, 1985 and others].

The first object of our paper are statements and text fragments with indicators of the mental category “memory”, for example: “I remember how in my childhood I chanced to hear one respected old white-head from our village often repeat...” . [1,7]

The relevance of this study is determined by the text- and anthropocentric approach to the peculiarities of the functioning of the means of expression of the mental category

“memory” in terms of their participation in text formation: the role of the semantic key in the organization of the text fragment, providing text categories.

The main purpose of this work is to substantiate the special status of the mental category “memory” against the background of other textual meanings and to study the functioning of its indicators in a literary text. 1. “memory” is an optional mental category, because it is not characteristic of any utterance and is explicated by grammatical and lexical indicators, in the repertoire of which two zones are distinguished: nuclear (containing the main lexemes with the meaning “storage of information in memory”, performing the function of introductory units) and peripheral. Peripheral means of expressing the mental category “memory” reflect the processes of interaction: a) constructions with mental predicates, as well as other lexical indicators, including metaphors, with the meaning “storage of information in memory”; phraseological structures); [2,452]

2) “memories” and various mental categories (syncretistic lexical indicators that have explicit semantics of temporality / perception / mental mode and contextual semantics of “remember”).

We are looking in representation of the meaning of “memory” through the book-dialogue “The plaint of the hunter above the abyss (Confession towards the end of the century)” written by Ch. Aitmatov and M. Shahanov (Tran. into English by Walter May/Epilogue by Korkin.-Almaty: Atamura, 1998.-288p.) Examples, taken from this literary text will help us to highlight the semantics and linguistic means of expressing this mental category “memory – to remember” in terms of its interaction with other mental categories, as well as in terms of organizing the space of a literary text. Memories often form the basis of the plot of the works of a modern prose writer or are the background against which the main events unfold. Therefore, the heroes of the works often turn to the past with the help of the remembering verbs.

Very often we see, hear, or otherwise perceive what is happening around us, and later remember it all, and one reason or another prompts us to use language to communicate to other people what we remember. In other words, we often talk about experiences drawn from memory. [3,29]

Characters remember not so much events as thoughts, feelings, emotions associated with them, as well as the perception of the details accompanying them (color, smell, tactile sensations), for example:

As we can see, the characters of this analyzed book - dialogue restore facts in their memory, relying primarily on their perception, on how they were refracted in consciousness. For example: 1) “Sitting beside you, I guessed what feelings were troubling your soul-sometimes sad ones, sometimes happy memories of childhood.” [1, 11] So, in this first example, Ch. Aitmatov, recalling I remember (I guessed), first turns to her own feelings (were troubling his soul-sometimes sad ones, sometimes happy memories of childhood).

2) “Every spring the river Badam overflowed its banks, and the only bridge there washed away.... [1,14] In the second example, the first thing that comes to mind is not a scene from the past, but the thought (thinking about space - the river Badam overflowed its banks, and the only bridge there washed away) caused by this scene.

3) “Yes, they were bitter times, indeed! My father was

studying in the institute of Red Professors.” [1,17] In the third example, the feelings that the character once experienced are described in the same detail and expressively as the event associated with them. So, for heroes, not the events of the past themselves are of great value, but those thoughts, feelings, sensations are of great value, but those thoughts, feelings, sensations that they caused. In other words, the character remembers not so much the facts as itself in different time periods.

The moments of the past restored in the memory of the characters are introduced into the fabric of the work by the “memory” mental frame, which in the text of Ch. Aitmatov generally corresponds to the invariant described in the previous paragraph: the semantics of the studied mental category is set by the modal key for the entire text fragment and is supported by the indicators of the mental category “remembrance” (both nuclear and peripheral), the exit from a memory is usually marked (more often by indicators of temporality, various lexical indicators). For example: “Though in quite recent times we tried to convince ourselves, in the spirit of song slogans ...” [1,11]

As you can see, the semantics of “remembrance” is set for a text fragment by a mental key, the function of which can be performed by various indicators of the studied mental category: specialized indicators (I remember), as in the first example; implicit indicators of temporality (in my childhood, every spring, they were bitter times, in quite recent times, there were moments). Most often in the works of both authors semantics “remembrance” implicitly expresses a temporal key, expressed by adverbs with temporal semantics (once, then, later recently, always) and other lexical indicators with the same of ‘time’ (the first, in youth, ten years ago, etc.).

As in the next examples “One more attendant factor leading on to our dialogue, was a remarkable coincidence of circumstances”. [1,8] “In the course of our talks there were moments when we both were held captive by our own feelings and emotions.” [1,8] “Is there anyone on earth, in whose consciousness does not live on the image of his fatherland? [1,9] Oh, I’m speaking of that big cup of black cavaire which you sent to us by your mother. We are so grateful to her and you!” [1, 16] where non-specialized lexical mental verb indicators, among which metaphors predominate (factor leading on, were held captive by, does not live on).

As the language material shows, most often on the actualization of semantics “memory” as “to remember” implicitly indicates the temporal key, less often the function of the mental category “recollection” is also performed by other non-specialized lexical indicators, among which detailed metaphors predominate, and not so often in our studied texts, the role of the mental category “to remember” is played by specialized means of expressing the modus categories – the verb remember and its derivatives.

Indeed, this mental category is optional, because it may not accompany every proposition, since it is associated with a “retreat back in time”, and because it is explicitly expressed, as a rule, by specialized indicators as in the next example 2) “Chingiz, do you remember the third All -Union meeting of young writers in Moscow, in 1969?” [1,13]

So, we consider semantics of the “remember” as a mental verb that reflects the speech-cognitive operation of presenting the speaker’s own past experience and marking “the addressee’s attention to the degree of error in the accuracy of information reproduction, in its adequacy to events that occurred in the past, which is associated with

the property of memory”. This mental category is optional because it does not accompany every proposition. [5, 24]

The expression of a high degree of emotionality of the speaker's memories indicates a high degree of significance for him of the events of the past, and hence the reliability of the information extracted from the memory. Moreover, the explication of reliability in both writers' memories often serves not so much to express the degree of accuracy of memories as to express the emotional significance of the past.

As the above, language material shows, characters often focus on the high accuracy of their memories, for example: 1 “Now I remember that I read that poem once in one of your early books. It is a wise and deeply penetrating song, and touches the heart. [1,82]” 2) “In the centre of the spacious chamber sat a quartette of musicians and played the “14 Quartette”, written by Shostacovich. It was a quiet, calm piece, rousing kindly feelings and a gentle softness”. [1,70]” 3) “Now see, in that visit the sharp eye of the 90-year -old Zhambyl saw one young Georgian beauty, slim and slender, as a reed, with burning eyes, and arched brows, and she conquered the poet-singer, and quite inflamed his heart...In memory of that story, I wrote the following poem...” As you can see, the compatibility of the indicators of “remember” and reliability at the level of a sentence is not common, and at the level of the text in the book it is presented minimally: three contexts. In all three contexts, the speaker's memories are framed as a mental frame and “memory” embedded in the overall narrative of the work.

So, in this book, in these examples, memories mainly not only convey factual information, but are also woven into the speaker's reasoning, serve as arguments for his conclusions, and are presented as an attempt to comprehend some important issue for the author. In this regard, the speaker's memories are most often framed in the text as a mental frame, where the semantics of the studied mental category is set by the mental key, and supported by a few indicators of “remember”, the lower limit of it, as a rule, explicitly marks the completion of the process of recall.

The role of a mental key a) is often played by specialized means of the mental category “remembering” – mental verbs to remember, to be remembered and their derivatives; b) sometimes - other lexical indicators (to tell, personal recollection, imprinted in my memory, etc.). For example:

“Even now, when I hear that music, I remember Byubyusara, and become agitated again. But I think, the words will not be enough to explain it to you.”

No less often, due to its syncretism, the semantics of the mental category “memory” is indicated by the temporal key. Often in a literary text both modal keys “remember” and temporal are combined - which is due not only to referring to the events of the past, but also fixing them on a specific time period.

As a result, we can say that indicators of the mental category “to remember” can perform various functions in a literary text: semantic (explication of the semantics of the mental category), pragmatic function (actualization of the semantics of “memory”), text-forming (explication of the formal and semantic coherence and integrity of the text; function of the mental category key), compositional (influence on the compositional drawing of the text, provision of different types of composition).

Literatura

1. Ch. Aimatov's and M. Shahanov's book-dialogue “The plaint of the hunter above the abyss (Confession towards the end of the century)” (Tran. into English by Walter May/ Epilogue by Korkin. - Almaty: Atamura, 1998. - 288p.)

2. Bergson A. Matter and memory: per. from fr. / A. Bergson // A. Bergson. Creative evolution. Matter and memory. - Minsk: Harvest, 1999. - S. 413-668.

3. Bloom F. Brain, mind and behavior: Per. from English. / F. Bloom, A. Laizerson, L. Hofstadter. - M.: Mir, 1988. - 248 p.

4. Wierzbicka A. Perception: the semantics of an abstract dictionary: per. from English. / A. Vezhbitska // New in foreign linguistics. Issue. XVIII. Logical analysis of natural language / ed. V. V. Petrov. - M.: Progress, 1986. — S. 336–369.

5. Gak V. G. Space of thought (the experience of systematizing the words of the mental field) / V. G. Gak // Logical analysis of language: Mental actions / ed. N. D. Arutyunova, N. K. Ryabtseva. - M.: Nauka, 1993. - S. 22–29.

6. Rose S. Memory device. From Molecules to Consciousness: Per. from English / S. Rose. - M.: Mir, 1995. - 384 p. 336–369.

CULTURAL CONCEPTUAL MODEL OF EQUIVALENCE

Abstract

The present research explores Cultural Linguistics implications for the long-lasting problem of equivalence in translation theory and focuses on rendering cultural conceptualizations underlying lexical items in translation, that categorize utterances according to their underlying conceptual structures. These conceptual structures are described as comprising either cultural schemas, cultural metaphors, or cultural categories. Depth analysis of underlying cultural conceptualizations in a translation demonstrates the crucial role Cultural Linguistics plays in the core model of equivalence which is capable of capturing, unpacking, and analyzing cultural conceptualizations underlying lexical items in the source text, and deconstructing them into the new linguistic reality of the target text.

Keywords: *cultural linguistics, cultural conceptual model of equivalence, dynamic equivalence, formal equivalence, translation equivalence theory, cultural conceptualizations, cultural schemas, cultural metaphors, cultural categories, intercultural communication*

ЭКВИВАЛЕНТТҮҮЛҮКТҮН МАДАНИЙ КОНЦЕПТУАЛДЫК МОДЕЛИ

Кыскача мазмуну

Бул изилдөө котормонун теориясындагы эквиваленттүүлүктүн көптөн чечилбей келе жаткан көйгөйүнө байланышкан маданият аралык лингвистиканын таасирин изилдейт жана котормодогу лексикалык элементтердин негизинде маданий концептуалдык көрсөтмөлөргө багытталып, алардын айтылышы түпкү концептуалдык структурасына жараша ыргакталат. Бул концептуалдык структуралар маданий схемаларды, маданий метафораларды же маданий категорияларды камтып сүрөттөйт. Котормодо түптөлгөн маданий концептуалдык терең талдоо маданият аралык лингвистикасынын эквиваленттүүлүктүн моделинде чечүүчүдөгү негизги ролун көрсөтөт, ал баштапкы тексттеги лексикалык элементтердин негизинде маданий концептуалдаштырууну камтуу менен, тексттин максатын талдоо жана аларды жаңы лингвистикалык реалдуулукка айландырууга багытталат.

Түйүндүү сөздөр: *Маданий аралык лингвистика, эквиваленттүүлүктүн маданий концептуалдык модели, динамикалык эквиваленттүүлүк, формалдуу эквиваленттүүлүк, котормо эквиваленттүүлүк теориясы, маданий концептуализациялар, маданий схемалар, маданий метафоралар, маданий категориялар, маданияттар аралык коммуникация*

КУЛЬТУРНО-КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ

Аннотация

В настоящем исследовании рассматриваются последствия культурной лингвистики для давней проблемы эквивалентности в теории перевода, и основное внимание уделяется созданию культурных концептуализации, лежащих в основе лексических единиц в переводе, которые классифицируют высказывания в соответствии с лежащими в их основе концептуальными структурами. Эти концептуальные структуры описываются как состоящие либо из культурных схем, либо из культурных метафор, либо из культурных категорий. Глубинный анализ культурных концептуализации, лежащих в основе перевода, демонстрирует важнейшую роль культурной лингвистики в основной модели эквивалентности, которая способна улавливать, распаковывать и анализировать культурные концептуализации, лежащие в основе лексических единиц исходного текста, и деконструировать их в новую языковую реальность текста перевода.

Ключевые слова: *Культурная лингвистика, культурная концептуальная модель эквивалентности, динамическая эквивалентность, формальная эквивалентность, теория переводческой эквивалентности, культурные концептуализации, культурные схемы, культурные метафоры, культурные категории, межкультурная коммуникация*

In general, when translators find an instance of a culturally-constructed lexical item in the source text, they assign a function to that instance within an overall skopos of the translation task [1] and use this function to find solutions

they consider adequate [2, 3]. Such solutions may or may not be acceptable to the target readers of the translated text. Hence, here we are not dealing with a total equivalence, but with a correspondence that may or may not be acceptable to the readers of the target text. From this perspective, the important issue is not to ask whether the semantic import of the target language instances is or is not a total equivalent of that of the source language instances, but whether their textual function as activators of cultural conceptualizations is or is not equivalent to that of the source text instances [2, 3].

Cultural conceptualization as a central concept here is used in the present research to indicate “patterns of distributed knowledge across the cultural group” [4], which also covers schematization and schemas [5], and Lakoff’s [6] categories and metaphors, which are of particular importance for the analysis of the translation of culturally-constructed elements. All in all, by moving beyond the current cognitive and linguistic theories and with the aim of analyzing the relationship between language and cultural conceptualizations for describing embodied and culturally-embedded lexical items, Cultural Linguistics [7] provides coherent multidisciplinary analytical tools in the form of conceptual, analytical units such as cultural schemas, cultural metaphors and cultural categories, which are collectively called cultural conceptualizations, that will be applied, for the first time, in this research, to the notion of equivalence in translation theory.

Cultural conceptualizations as [7] argue capture all aspects of human life such as the conceptualizations of life and death, to conceptualizations of emotion, body, religion, gender, marriage, politics, etc. encoded and communicated through language features [8]. These language features are of special importance for translators in their daily tasks, for example, culturally-constructed lexical items which do not have equivalence in the target language, semantic and pragmatic meanings of culturally-constructed lexical items, and morpho-syntactic features of them, which pose significant challenges for translators. Since culturally-constructed lexical items are deeply rooted in a specific culture, consequently, for understanding and translating them, different types of cultural presuppositions are required [9]. For this reason, in order to translate a particular culturally constructed lexical item, translators need to be aware of both the language and the cultural context of the source text to which that particular lexical item refers so that both the language and the culture can be reconstructed into the new linguistic reality of the target text [10].

What is of particular importance here is that this cultural context underlying language features are shared by members of a linguistic community collectively [11]. The explanation for this is connected to the fact that as [4] maintains language is deeply rooted in a group-level cognition that emerges from the interactions between members of a cultural group. Since language and culture are inseparable, intertwined, and closely related, it is evident that language is one of the tools for storing and conveying cultural conceptualizations that emerge from group-level cognition across time and space.

Since the present study compares two languages and cultures through the prism of translation studies, it seems necessary at this point to describe what is the *tertium comparationis* in this comparative analysis. Leuven-Zwart [12] maintains that in comparative analysis, the basic textual units entering into comparison are called *transemes*. These

are units of a relational nature that do not exist a priori since they are only valid for the compared texts [3]. As [2, 312] argues “the fact that these translation units are established a ‘posteriori’ does not mean that we cannot previously formulate a general hypothesis that serves as ‘*tertium comparationis*’ in the analysis”. Hence bearing in mind that the present research deals with the translation of culturally-constructed lexical items, the hypothesis that serves as a *tertium comparationis* between the source text and the target text is the notion of cultural conceptualizations. Cultural conceptualizations, as previously discussed, are conceptual, analytical structures such as cultural schemas, cultural metaphors, and cultural categories, which not only exist at the individual level of cognition but also at the level of cultural group cognition, that are negotiated across time and space [7].

In this way, based on Nord’s *Functionalism in translation*, the instances of the target text are considered functional equivalents of that of the source text if these instances comply with the textual function involved and if there is a high degree of correspondence between the semantic-pragmatic and stylistic information of the conceptual structures, e.g., cultural schemas, cultural metaphors and cultural categories they activate [13, 219-230]. Based on this assumption [2, 316] that the translation of a culturally constructed element should be compared to the ‘conceptual profile’ of the source text’s elements; that is, to the cultural conceptualizations they activate, then the important step here is to analyze the function carried out by source text’s elements within the source culture. This way, the source text element’s ‘conceptual profile’ forms a norm that serves as a framework to decide the adequacy of the target text’s element based on the cultural conceptualizations it activates within the target culture [2, 3].

Therefore, the basic translator task is to mediate the cultural conceptualizations of source text senders and target text receptors in the translation task [2, 3]. The aim of this translation task as a purposeful activity [13], is to achieve a ‘cultural conceptual equivalence’ in translation, in order to transfer concepts across the source language to the target language, which consequently balances two important notions in translation: the linguistic expressions and the cultural conceptualizations they invoke and it is in line with the current shift toward conceptual transfer in translation, language, and cultural studies [14].

This translation task requires the translator to be aware of not only the language but also, more importantly, the culture in the source text. They need to break down cultures and analyze their components in the source text so that both the language and the culture can be reconstructed into the new linguistic reality of the target text [15]. In other words, the translator needs to be aware of not only the differences between the source text audience’s cultural conceptualizations and the target text audience’s cultural conceptualizations but also of how textual and linguistic processes are linked to ‘cultural-conceptualization-based-knowledge,’ that is the link between the linguistic expressions and the cultural conceptualizations they invoke.

Proposing Cultural Linguistics as a method of analysis in Translation Studies, the present research intends to facilitate the translator’s task by using a new equivalence model based on the interaction between the text (textual, linguistic knowledge) and the cultural conceptualizations (extra-linguistic knowledge) of the text interpreter. The

translator's task in the model of 'cultural conceptual equivalence' proposed here, is to mediate their analysis to the comprehension process (see the data analysis), considering that their task is to project the source language cultural conceptualizations (e.g. cultural schemas, cultural categories, and cultural metaphors) onto the target language linguistic elements that invoke a cultural conceptualization which should be, as much as possible, semantically, pragmatically and stylistically equivalent to that activated by the source text elements [7]. The new model of 'cultural conceptual equivalence' proposes that cultural conceptualizations are the tertium comparationis in the translation of culturally constructed elements, and only if the target-text-linguistic elements activate the relevant cultural conceptualizations for the interpretation of the text in the mind of the readers, will then target audience be able to draw the correct cultural conceptual-inferences on the basis of their system of cultural conceptualizations. From this perspective, through adopting the 'cultural conceptual equivalence' model in translation, the translator becomes a kind of 'cultural linguistics mediator' between two different systems of cultural conceptualizations that each linguistic community has. This way, the translator will consequently be able to produce efficient functional translations, both culturally and linguistically, for successful/effective intercultural communication. This is a phenomenon that needs desperate attention and exploration, perhaps more than ever in the history of human interaction.

This research indicated that culturally-constructed lexical items draw heavily on various kinds of cultural conceptualizations, e.g. cultural schemas, cultural metaphors, and cultural categories and that their meanings cannot be transferred across the source language to the target language by linguistic components "alone." In other words, when translating culturally-constructed lexical items, linguistic components are hardly ever sufficient to explain their configuration and *raison d'être* in order to convey their underlying cultural conceptualizations across the source language to the target language for the target audience's correct cultural-conceptual-inferences. We argue that neither the "sense" nor the "form" if translated, can render necessarily the underlying cultural conceptualizations associated with a particular lexical item across the source language to the target language. This necessitates paying closer attention to the conceptual aspects of translation in the core model of equivalence, especially conceptual dimensions that are culturally constructed. What we propose in this research, is a new systematic multidisciplinary analytical model, from the meta-theoretical point of view, for an in-depth analysis of culturally-constructed elements – despite their long-lasting notorious elusiveness, as analytical objects, in translation studies. The 'Cultural Conceptual Model of Equivalence' developed in this research is capable of capturing, unpacking, and analyzing the conceptual aspects of translation, which the existing translation models are not capable of, in deconstructing the translation of culturally-constructed elements across the source language to the target language, for successful/effective intercultural communication. Several scholars often lucidly emphasize that taking into account multiple culturally-constructed conceptual dimensions underlying language features and linguistic expressions

in order to provide an exhaustive model of translation equivalence, is a large step for translation scholars, which the present research attempted to take. Several other researchers support this discussion, and it is in line with the progressive global currents toward conceptual transfer in translation, language, and cultural studies. A notion that increases intercultural understanding, and which needs desperate attention and exploration, perhaps more than ever in the history of human interaction, in this globalized world.

Literature

1. Reiss K., Vermeer H. J. *Towards a general theory of translational action: Skopos theory explained* /K.Reiss, H. J. Vermeer. – Routledge, 2014.
2. Rojo López A. M. *Applying frame semantics to translation: A practical example* //Meta: journal des traducteurs / A. M.Rojo López // Meta: Translators' Journal. – 2002. – T. 47. – №. 3. – C. 312-350.
3. Rojo A. *Translation meets cognitive science: The imprint of translation on cognitive processing*/A. Rojo// Multilingua. – 2015. – T. 34. – №. 6. – C. 721-746.
4. Sharifian F. *Cultural conceptualisations and language*/F. Sharifian//Cultural Conceptualisations and Language. – 2011. – C. 1-256.
5. Strauss C., Quinn N. *A cognitive theory of cultural meaning*/C. Strauss, N.Quinn // Cambridge University Press, 1997. – №. 9.
6. Lakoff G. *The death of dead metaphor* /G. Lakoff // Metaphor and symbol, 1987. – T. 2. – №. 2. – C. 143-147.
7. Sharifian F. *Cultural Linguistics: Cultural conceptualisations and language* / F.Sharifian. -. John Benjamins Publishing Company, 2017. – T. 8.
8. Slavova L., Borysenko N. *Rendering cultural information in translation*/ L.Slavova, N.Borysenko //Одеський лінгвістичний вісник. – 2018. – №. 11. – C. 167-173.
9. Prodanović Stankić D. *Cultural conceptualisations in humorous discourse in English and Serbian* / D.Prodanović Stankić //Advances in cultural linguistics. – Springer, Singapore, 2017. – C. 29-48.
10. Muñoz Martín R., Cardona Guerra J. M. *Translating in fits and starts: Pause thresholds and roles in the research of translation processes* /R.Muñoz Martín, J. M.Cardona Guerra //Perspectives. – 2019. – T. 27. – №. 4. – C. 525-551.
11. Kecskes I. *Intracultural communication and intercultural communication: Are they different?* /I. Kecskes// International review of pragmatics. – 2015. – T. 7. – №. 2. – C. 171-194.
12. Van Leuven-Zwart K. *Translation and original: Similarities and dissimilarities, I* /K.Van Leuven-Zwart // Target. International Journal of Translation Studies. – 1989. – T. 1. – №. 2. – C. 151-181.
13. Nord C. *Translating as a purposeful activity: Functionalist approaches explained.* / C. Nord. – Routledge, 2014.
14. Strandell J. *Bridging the vocabularies of dual-process models of culture and cognition* /J. Strandell //The Oxford handbook of cognitive sociology. – 2019. – C. 192.
15. Basols J. M. *The Sound of Humor: Translation, Culture and Phonological Jokes: òc.* – Universitat Pompeu Fabra, 2012.

УДК: 81'44
DOI 10.35254/bhu/2022.62.50

Нурланова А. Н.,
БГУ имени К. Карасаева,
аспирант

ПОНЯТИЕ «КОНЦЕПТ» В ЛИНГВИСТИКЕ

Аннотация

В статье рассматриваются различные определения термина «концепт». В частности, раскрываются разные толкования содержания данного термина. На основе проведенного исследования, автор статьи акцентирует внимание на исследования ученых-лингвистов известных школ, по-разному трактующих данный термин. По мнению автора, понятие «концепт» играет важную роль как в лингвистике, так и в когнитивном, культурологическом плане, что создает большие возможности для полного понимания народного мышления, культуры, образа жизни и т.п.

В рамках данной статьи, автором также рассматриваются различные типы термина «концепт», которые являются убедительным свидетельством тесной связи речевой и мыслительной деятельности человека. Основное внимание автор уделяет раскрытию трех научных концепций понятия термина «концепт», существующих сегодня в лингвистике.

Ключевые слова: концепт, термин, лингвистика, наука, определение, структура, подход, точка зрения.

Нурланова А. Н.,
К. Карасаев атындагы БМУ,
аспирант

ТИЛ ИЛИМИНДЕГИ "КОНЦЕПТ" ТҮШҮНҮГҮ

Кыскача мазмуну

Макалада "концепция" термининин ар кандай аныктамалары каралат. Атап айтканда, бул терминдин мазмунунун ар кандай чечмелөөлөрү ачылат. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн негизинде, макаланын автору бул терминди башкача чечмелеген белгилүү мектептердин лингвист окумуштууларынын изилдөөсүнө басым жасайт. Автордун айтымында, "концепт" түшүнүгү тил илиминде да, когнитивдик, маданий тегиздикте да маанилүү ролду ойнойт, бул элдик ой жүгүртүүнү, маданиятты, жашоо образын жана башкаларды толук түшүнүү үчүн көбүрөөк мүмкүнчүлүктөрдү түзөт.

Бул макаланын алкагында, автор "концепт" термининин ар кандай түрлөрүн карайт, алар адамдын сүйлөө жана ой жүгүртүү иш-аракеттеринин тыгыз далили болуп саналат. Автор бүгүнкү күндө лингвистикада бар болгон "концепт" термининин үч илимий концепциясын ачууга багытталган.

Түйүндүү сөздөр: түшүнүк, термин, лингвистика, илим, аныктама, структура, мамиле, көз караш.

Nurlanova A. N.,
BSU named after K. Karasaev,
a postgraduate student

THE NOTION OF "CONCEPT" IN LINGUISTICS

Abstract

The article discusses various definitions of the term "concept". In particular, different interpretations of the content of this term are revealed. Based on the conducted research, the author of the article focuses on the research of linguists of well-known schools who interpret this term in different ways. According to the author, the concept of "concept" plays an important role both in linguistics and in cognitive, cultural terms, which creates more opportunities for a full understanding of folk thinking, culture, lifestyle, etc. Within the framework of this article, the author also examines various types of the term "concept", which are convincing evidence of the close connection of human speech and mental activity. The author pays special attention to the disclosure of three scientific concepts of the concept of the term "concept" that exist today in linguistics.

Key words: concept, term, linguistics, science, definition, structure, approach, point of view.

В настоящее время термин «концепт» исследуется во многих областях науки: в философии, культурологии, литературоведении, педагогике, социологии и др. Но несмотря на такое многообразие научного интереса к нему, все же он пока не имеет конкретного, единого научного определения. Сегодня данный термин прочно утвердился в лингвистике, потому что «содержание концепта как единицы языковой культуры отражает особенности любой культуры и мировидение лингвокультурной общности». [1, 1-5]

Ученый С. А. Аскольдов-Алексеев (1928г.) был первым ученым, кто впервые ввел термин «концепт» в лингвистику. По мнению С.А.Аскольдова-Алексеева, «концепт — это мысленное образование, которое замещает в процессе мысли неопределенное множество предметов, действий, мыслительных функций одного и того же рода. [2, 220-226] Ученый считал, что наиболее важной функцией концептов является функция заместительства, так как, будучи мыслительным образованием, концепт в процессе мысли замещает множество предметов одного и того же рода. Концепт может замещать как реальные предметы, так и некоторые стороны предмета или реальных действий». [3, 90-92].

По Е. С. Кубряковой: «Концепт (concept; Konzept) — единица ментальных или психических ресурсов нашего сознания; оперативная содержательная единица памяти, ментального лексикона, концептуальной системы и языка мозга (lingua mentalis), всей картины мира, отраженной в человеческой психике. В процессах мышления человек оперирует концептами, которые отражают содержание результатов человеческой деятельности и познания мира в виде неких «квантов» знания». Это сведения о том, что индивид знает, предполагает, думает, воображает об объектах мира». [4, 245]

З.Д.Попова, И.А.Стернин и др. ученые из Воронежской научной школы рассматривают «концепт как глобальную мыслительную единицу, представляющую собой «квант структурированного знания». Концепт, по их мнению, репрезентируется в языке лексемами, фразеосочетаниями, словосочетаниями, предложениями, текстами и совокупностями текстов. Рассмотрев языковые выражения концепта, мы можем получить представление о его содержании в сознании носителей языка». [6, 20-21]

Ю. С. Степанов считает, что «концепт — это как бы сгусток культуры в сознании человека; то, в виде чего культура входит в ментальный мир человека. И, с другой стороны, концепт — это то, посредством чего человек — рядовой, обычный человек, не «творец культурных ценностей» — сам входит в культуру, а в некоторых случаях и влияет на нее». [7]

«М. В. Пименова определяет концепт, как «некое представление о фрагменте мира или части такого фрагмента, имеющее сложную структуру, выраженную разными группами признаков, реализуемых разнообразными языковыми способами и средствами. Концептуальный признак объективируется в закреплённой и свободной формах сочетаний соответствующих языковых единиц репрезентантов концепта. Концепт отражает категориальные и ценностные характеристики знаний о некоторых фрагментах мира» [8, 8].

Как считает Р. М. Фрумкин, концепт - это объект концептуального анализа, который позволяет «проследить путь познания смысла концепта и записать результат в

формализованном семантическом языке» [9, 3]. Согласно Р. М. Фрумкиной, концептуальный анализ представляет собой прежде всего такое исследование, при котором концепт становится объектом анализа.

А. П. Бабушкин характеризует концепт «как любую дискретную содержательную единицу коллективного сознания, отражающую предмет реального или идеального мира, хранимого в национальной памяти носителей языка в виде познанного субстрата. Концепт вербализуется, обозначается словом, иначе его существование невозможно» [10].

Сегодня в лингвистике существует много различных пониманий концепта. Приведем три основных:

1) В. Н. Телия, Ю. С. Степанов рассматривают «концепт» в качестве главного составляющего в познавательной способности человека.

2) А. Д. Шмелев, Н. Д. Артюнова рассматривают концепт «как единицу когнитивной семантики» [6].

3) Д. С. Лихачев и Е. С. Кубрякова считают, что «концепт выступает посредником между словами и действительностью» [6]. Таким образом, «концепт возникает из значения слова и является результатом столкновения значения слова с личным и народным опытом человека» [6].

Приведем небольшой обзор существующих в науке типов концептов:

1) «конкретно-чувственный образ - это образ конкретного предмета или явления, присутствующий в нашем сознании, например, образ определенного дома, того, в котором мы живем, например, образ деревенского дома, или особняка, или многоэтажного дома, и т.д.» [1];

2) «представление или мыслительная картинка — это обобщенный чувственный образ разного рода предметов и явлений, например, дом вообще — любой жилищный объект с крышей, окнами, дверями. Представление, таким образом, отражает совокупность наиболее наглядных внешних признаков предмета или явления» [1];

3) «схема — это мыслительный образец предмета явления, имеющего пространственно-контурный характер, например, общие контуры человека, дома, траектории движения. Схема предполагает определенную степень абстракции» [1]

4) «понятие — концепт, содержащий наиболее обобщенные существенные признаки предмета или явления, его объективные, логически конструируемые характеристики, например, «ромашка — травянистое растение семейства сложноцветных с цветками, у которых лепестки обычно белые, а середина желтая» [номер источника]. «Понятие возникает на основе представления или схемы в результате абстрагирования от второстепенных признаков» [1];

5) «прототип — категориальный концепт, дающий представление о типичном члене определенной категории. Это могут быть наиболее часто встречающиеся, типичные, примеры, социальные стереотипы, идеалы, образцы, например: представления о герое — человеке как образце мужества и стойкости (Александр Невский; Дмитрий Донской; Иван Сусанин; гражданин Козьма Минин и князь Дмитрий Пожарский; непобедимый флотоводец адмирал Ушаков, Кутузов и т.д.); о типичном политике (Маргарет Тэтчер, Гельмут Коль) и т.д. Данные концепты служат опорными точками, с помощью которых человек делит свои знания об объектах и явлениях

окужающего мира на определенные категории и выно-сит свои суждения о них.»[1];

6) «пропозициональная структура / пропозиция – наиболее распространенный способ концептуальной организации нашего знания. Она представляет собой модель определенной области нашего опыта, в которой выделяются элементы — аргументы и базовый предикат, связывающий эти аргументы, даются их характеристики, указываются связи между ними. Семантические отношения между аргументами представляются в виде определенных семантических функций» [1];

7) «фрейм - объемный, многокомпонентный концепт, представляющий собой информацию о стереотипной ситуации (напр., фрейм «университет»). Фрейм может быть представлен в виде двухуровневой структуры узлов и отношений: 1) вершинные узлы, содержащие данные, всегда объективные для данной ситуации (студенты, преподаватели, лекции); 2) терминальные узлы, или слоты, которые заполняются данными из конкретной ситуации (нередко слоты представляются как подфреймы, или вложенные фреймы: абитуриенты, студенты-пятикурсники). Активизируя фрейм через данные второго уровня, можно воссоздать всю структуру ситуации в целом» [1];

8) «сценарий (скрипт) - (от англ. script — сценарий), — это динамически представленный фрейм как развивающаяся во времени определенная последовательность этапов, эпизодов, например, отдельные эпизоды внутри фрейма «университет»: сессия, экзамен, школьная практика, подготовка к семинарскому занятию» [1];

9) «гештальт - это более сложный, глубокий по смыслу, цельный образ. Он представляет собой единство эмоционального и рационального начал, основанных на абстрагированном и целостном восприятии мира. Гештальт рассматривается с разных точек зрения. Первая из них базируется на том, что гештальт может стать для индивида как первое накопление знаний о объекте, о котором у него могут быть самые расплывчатые или приблизительные знания. Человеку, никогда не работавшему в дошкольном образовательном учреждении трудно судить о структуре данного объекта или о методе работы с детьми дошкольного возраста. Существует и противоположный взгляд, который построен на прекрасной осведомленности человека о объекте. Обращаясь к примеру, о дошкольном образовательном учреждении, который был приведен нами выше, можно сделать следующее сравнение. Человек может в совершенстве знать методику работы с детьми дошкольного возраста, особенности психологии детей этого возраста и методы их воспитания, знать внутреннюю и внешнюю схему и режим работы учреждения и многое другое. Весь этот комплекс знаний предстает как фрейм, как концептуальная система, которая объединяет «все вышеназванные типы концептов, которые постоянно вычлняются в процессе познания, актуализируя свой образный, понятийный, схематический, фреймовый и другие уровни, или разные комбинации этих концептуальных сущностей. Все они тесно переплетаются в мыслительной и речевой деятельности человека» [1].

Таким образом, концепты служат основой сравнения, сопоставления и категоризации всех предметов и явле-

ний окружающего мира.

Интерес вызывает работа Бутешовой А.Р., которая рассмотрела концепт менталитет и его связь с языком, влияние языка на жизненное существование индивида [11, с.27]

В рамках данной статьи мы попытались провести небольшой анализ разных точек зрения понимания термина «концепт», который позволяет нам сделать вывод о том, что в научном мире пока нет единого взгляда и объяснения этого термина. Приоритетом для нас было рассмотрение трех основных, наиболее используемых, научных трактовок этого термина, основанных на лингвистическом, культурологическом и когнитивном уровнях. Исследование понятия «концепт» является актуальным в современной лингвистике, т. к. позволяет внести вклад в новую научную парадигму. Данная проблема требует дальнейшей разработки, что будет способствовать возможности более детального описания понятия «концепт» и его структуры.

Литература

1. Исаев Э. Ш., Сотникова А. В. Понятие «концепт» в современной лингвистике /Э.Ш.Исаева, А.В.Сотникова // Интернет-журнал Национальное Достояние. - 2020. - №2(3). - 1-5 с.
2. Самситова Л.Х., Таибулатова Р.М. Концепт в современной лингвистической литературе: Основные подходы и направления его изучения // Вестник Башкирского университета.. - 2015. - №20. - 220-226 с.
3. Аскольдов С. А. Концепт и слово /С.А.Аскольдов // Русская словесность: Антология. - Москва: Academia, 1997. - 279 с.
4. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов /Е.С.Кубрякова// М.: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. - 245 с.
5. Коннова М.Н. Введение в когнитивную лингвистику: Учебное пособие /М.Н.Коннова// Балтийский федеральный университет им. И. Канта, 2012. - 313 с.
6. Попова З. Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике /З.Д.Попова, И.А.Стернин// Истоки. -Воронеж, 2001. - с. 20-21, 191.
7. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры /Ю.С.Степанов //Языки русской культуры. - Москва, 1997. - 824 с.
8. Пименова М. В. Введение в когнитивную лингвистику (Предисловие) [Текст]: учеб. пособие / М. В. Пименова. - Кемерово: ИПК «Графика», 2010. - С. 8.
9. Фрумкина Р. М. Концептуальный анализ с точки зрения лингвиста и психолога / Р.М.Фрумкина /Р.М.Фрумкина// Научно-техническая информация. Серия 2: Информационные процессы и схемы. - 1992. - №3. - С. 3.
10. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка, их личностная и национальная специфика: монография / А. П. Бабушкин. - Воронеж: ООО «Ритм», 2006. - 330 с.
11. Бутешова А.Р. The concept of mentality and it's relation with the language/A.Р.Бутешова// Вестник гуманитарного университета им. К.Карасаева, 2019. - №2(47). - С.27.

УДК: 378:37.012(575.2) (04)
DOI 10.35254/bhu/2022.62.53

Намазбекова А.Н.,
К. Карасаев атындагы БМУ,
аспирант

«ЖУРНАЛИСТИКА» АДСТИГИНДЕГИ СТУДЕНТТЕРДИН КЕП МАДАНИЯТЫН КАЛЫПТАНДЫРУУДА ТИЛДИК КОМПЕТЕНЦИЯНЫН РОЛУ

Кыскача мазмуну

Бул макалада “Журналистика” адистигинде билим алып жатышкан студенттердин кеп маданиятын калыптандыруунун мааниси, ага байланыштуу тилдик компетенциянын ролу, кеп маданиятын калыптандыруунун жолдору жана ыкмалары жөнүндө сөз жүрөт. Андан тышкары Жогорку окуу жайларында билим алып жаткан “Журналистика” багытындагы студенттердин тилдик компетенциясы жөнүндө түшүнүктөр, аларды окутууда методикалык принциптер, ошондой эле чет тилдерди окутуу методикасынын азыркы ыкмаларынын негизиндеги принциптердин кеңири диапазонун эске алуу жана колдонуу ыкмалары боюнча маалымат берилет.

Түйүндүү сөздөр: журналистика, адистиги, журналист, кеп маданияты, тилдик компетенция, агитация, маалыматтык, аналитикалык көркөм-публицистикалык жанр, массалык-маалымдоо каражаттары, адабий-публицистикалык ишмердүүлүк, тилдик окутуу системасы, ыкмалар.

Намазбекова А.Н.,
БГУ имени К. Карасаева,
аспирант

РОЛЬ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ФОРМИРОВАНИИ РЕЧЕВОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ «ЖУРНАЛИСТИКА»

Аннотация

В данной статье повествуется о важности формирования речевой культуры студентов, обучающихся по специальности «Журналистика», роли языковой компетенции в связи с ней, способах и методах формирования речевой культуры. Кроме того, представлена информация о понятиях лингвистической компетентности студентов, обучающихся в высших учебных заведениях, методах рассмотрения и использования широкого круга принципов, основанных на современных методиках обучения иностранным языкам.

Ключевые слова: журналистика, журналист, специальность, культура речи, языковая компетенция, коммуникабельность, информационный, аналитический, художественно-публицистический жанр, средства массовой информации, литературно-публицистическая деятельность, система обучения языкам, методика.

Namazbekova A.N.,
BSU named after K. Karasaev,
a postgraduate student

THE ROLE OF LINGUISTIC COMPETENCE IN THE FORMATION OF SPEECH CULTURE OF STUDENTS MAJORING IN "JOURNALISM"

Abstract

This article tells about the importance of forming the speech culture of students studying in the specialty "Journalism", the role of language competence in connection with it, the ways and methods of forming speech culture. In addition, information is provided on the concepts of linguistic competence of students studying in higher educational institutions, methods for considering and using a wide range of principles based on modern methods of teaching foreign languages.

Keywords: journalism, journalist, specialty, culture of speech, language competence, sociability, informational, analytical, artistic and journalistic genre, mass media, literary and journalistic activity, language teaching system, methodology.

Азыркы заманбап коомдо, глобалдаштыруунун жана ааламдаштыруунун шарттарында өлкөдө, дүйнө жүзүндө болуп жаткан жаңылыктар, окуялар менен коомду

кабардар кылып турууда журналисттердин эмгеги зор экендиги талашсыз.

Журналист (фр.journal-күндөлүк)-жалпыга маалым-

доо каражаты үчүн кат-кабар топтоо, оңдоп-түзөө, даярдоо менен коом турмушундагы окуялар тууралуу маалымат чогултуп, аны коомчулукка жарыялаган чыгармачыл кызматкер. Ал өз алдынча же ЖМК органындагы штат тутумунда туруп, коомго жеткиликтүү так маалыматты жеткирүүдө жана жогоруда аталган ишмердүүлүктү жакоого акысы бар.

Ал эми журналистика –(фр. *journalisme*, нем. *journalistik*) маанилүү жаңылыктарды басма сөз борбору, теле, радио, интернет аркылуу өз убагында элге жеткирүүчү адабий-публицистикалык ишмердүүлүк; массалык пропаганда жана агитация жүргүзүүнүн бир формасы. Журналистикада коомдогу социалдык-саясий, экономикалык, маданий жактан өнүгүү андагы негизги багыттар жана көрүнүштөр жөнүндө түшүнүк берилет, элдин коомдогу ой-пикирин, көз караштарын калыптандырууга көмөктөшөт.[3, 97 б.]

Журналистика адистигинде билим алып жаткан студенттердин жана ошондой эле журналистика аймагында иштөө учурунда алардын орду, болочок журналисттин өз ишинин мыкты адиси болуусу үчүн кандай кесипкөйлүк сапаттар талап кылынары, ал сапаттарды калыптандыруунун жолдору жана ыкмалары жөнүндө кеп кылууну туура көрдүм.

Өз кесибинин мыкты адиси болуу үчүн болочок журналист төмөнкүдөй кесипкөйлүк сапаттарга ээ болууга тийиш:

- тилинин так, жатык, бай, көркөм, ыраттуу, мазмундуу болуусу;
- Өз эне тилинен тышкары азыркы заманбап талаптарга ылайык орус жана чет тилдерин билүү;
- дүйнө тааныманын кең болуусу;
- аналитикалык ой-жүгүртүү алуусу;

Эгерде, мурда журналистика телевидение, радио жана басма сөз болуп интернет айдынын кошпогондо үч багытка гана бөлүнсө, азыркы тапта “конвергенттик журналистика” деген түшүнүк пайда болгон. Бул латын тилинен алынган, котормосу “жакындаштыруу” деген маанини билдирет, б.а. бардык багыттарды айкалышуусу, интеграция болуусу. Демек, азыркы талаптарга ылайык журналист “конвергенттик” да болуусу зарыл, тагыраак айтканда, бир эле маалыматты бири-бирине жуурулушкан, айкалышкан түрдүү каналдар, түрдүү ыкмалар менен таратууга жөндөмдүү болууга тийиш. Учурда так багыттарга бөлүү жоюлуп, интеграцияланып калгандыгына байланыштуу журналист ар тараптуу болуп, бир нече жолдор менен учкай маалымат бере алгандай мүмкүнчүлүккө ээ болуусу керек. Бул жагдайда башкы талап адамдар жана маалыматтар менен иштөөсү, ошол маалыматты коомчулукка жеткирүүгө кызыктар болуусу жөндүү.

Мындан тышкары, журналистиканын маалыматтык, аналитикалык жанрдагы, көркөм-публицистикалык ж.б жанрларга бөлүнгөндүгүнө байланыштуу, журналисттин кеби ошол жанрлардын өзгөчөлүгүнө жараша дал келип, айкалышып туруусу абзел. Маалыматтык-аналитикалык берүүлөрдө анын кеби так, даана аргументтер менен, фактылар менен коштолуп турса, көркөм-публицистикалык берүүлөрдө кеби көркөм жана бай уккулуктуу болууга тийиш, аны менен катар катар коомго так маалымат жеткирүүсү зарыл.

Журналисттин эң биринчи куралы анын тили, кеби. Ушул жерден окумуштуу Сулайман Рысбаев өзүнүн

“Сөз жөнүндө сөз” аттуу китебинде: “Сөз маданияты, сөздүн энергиясы, деген түшүнүктөр бар. Сөздүн салмагы, күчү, өңү, даамы, жыты бар. “Сөздү билген адам сүйлөсө, ырдап тургансыйт”-деп айтылат эл ичинде да бекеринен айтылган эмес. Сөздү туура сүйлөөнүн мааниси өтө чоң. Кыргыз тилинде түндүк, түштүк, ичкилик диалектилери бар эмеспи. Ар бир жактын өзгөчөлүктөрү байкалат. Ал эми ар тараптын башын бириктирген борбор калаа Бишкекте, анын ичинде бардык тармактар жана коомдук транспорттон баштап алсак сүйлөө маданияты таптакыр башкача калыптанып калган. Маселен, барчык, келчик деп айтпай берчибиз, барчубуз. келчибиз ж.б. Көчө сөздөрү расмий чөйрөгө чейин колдонулуп жатат”[5, 29 б.] -деп белгилейт.

ЖОЖдордо болочок адисти даярдап жаткан мезгилде студенттин тилдик компетенттүүлүгү жөнүндө сөз жүрүүгө тийиш. Тилдик компетенцияны окутуунун натыйжалуу системасын түзүү үчүн тилдерди окутуу практикасында дидактикалык, жалпы эле жеке методикалык принциптердин, ошондой эле чет тилдерди окутуу методикасынын азыркы ыкмаларынын негизиндеги принциптердин кеңири диапазонун эске алуу жана колдонуу керек. Тилдик компетенция түшүнүгүнүн маанисинин өнүгүшүн талдоо көрсөткөндөй, бул термин тилдик билимдердин, шык – жөндөмдөрдүн жыйындысын билдирет, аларды билүү ишмердигинин ар түрдүү чөйрөсүндө үйрөнүлүп жаткан тилдин нормасына ылайык башка тилде сүйлөөгө мүмкүндүк берет, ошондой эле үйрөнүүчүлөрдүн тил жөндөмдөрүнүн өсүшүнө жардам берет. Тилдик компетенттүүлүктүн жогорку деңгээли тил үйрөнүүнүн ыкмаларын ийгиликтүү өздөштүрүүнү камсыздайт. Тилдик компетенттүүлүк башка бирөөнүн кебин адекваттуу кабыл алуу, аңгемелешкен адамдын интенцияларын жана модалдуулугун таанып билүү, чочундардын тилине баа берүүнүн жана, акырында социомаданий контексттен алып караганда адекваттуу жооп берүүнү түзүү жөндөмдөрүнүн жыйнагы.

Учурда өлкөнүн журналисттеринин ишмердүүлүгү жогоруда саналган талаптарга жооп берер-бербестигин талдоо максатында айрым белгилүү журналисттердин, окумуштуулардын ой-толгоолоруна токтолууну туура көрдүк.

Белгилүү кыргызстандык журналист, алып баруучу, диктор Айнура Кабатай кызы “Спутник” радиоусуна берген интервьюсунда мындай маалымат берген: “Бүгүнкү күндө кеп маданияты апаатка учурап, тилекке каршы аны көзөмөлгө алган көркөм кеңеш жок. Журналисттер коомдун күзгүсү болгондуктан, алар адабий тилдин нормасын сактап, туура сүйлөөдө элге үлгү болуусу керек. Советтер Союзу учурунда кеп маданиятын көзөмөлгө алган көркөм кеңеш бар эле. Алар диалект сөздөрдү колдонууга уруксаат бермек түгүл, жаңылыктарды окуп жумуштан айдаган учурлар болгон. Азыркы кезде тилекке каршы, бул нерселерге көңүл бурулбай келет.

“Нукура кыргыз журналистикасы” мектебин негиздөөчүлөрдүн бири Айбек Байымбетов мындай дейт: “Нукура кыргыз журналистикасы” дегенде эле алгач кыргыз тилинин тазалыгын жана маалымат берүүдөгү ордун, маанилүүлүгүн, улуттук баалуулуктарды карманган, адамдын моралдык-этикалык принцибин, себептерин жогору койгон журналистика болуусу керек. Бизде кыргыз журналистикасынын деңгээли өтө жогору эмес. Тагыраак айтканда, түп нускадан, биринчи булактан маалымат алып

берген денгээлге чыга элек. Дүйнөлүк өнүгүүнүн тенденциясынын денгээлине чыга элек деп айтууга болот. Журналист болобу, окумуштуу-изилдөөчүлөр болобу, ким болбосун өзүнүн чыгармачылыгын, илимий-ишинин кыргыз тилинде жүргүзүүгө аракет кылуусу керек. Ошондо кыргыз тили биринчи булактан маалымат алып жеткирген тилдерге кирип баштайт деген ишеничтемин. Кыргыз журналистикасындагы экинчи бир көйгөй, журналисттердин кесиптик денгээлинин төмөндүгүндө. Толук эмес билим алышып, кара курсактын, оокат кылам дегендиктин айынан тилдик сапатты, кесипкөйлүктү сактабай иштеп жаткандыктан улам бул тармактын бедел-ти тушун жаткандай. [6, 3 б.]

Жогорудагы пикирлерге саресеп салсак дээрлик бардыгына журналисттин кесипкөйлүк сапаттарынын сап башында анын тилинин тазалыгын, тууралыгын, көркөмдүгүн башкача айтканда анын кеп маданиятын койгондугун байкоого болот.

Кеп маданияты-бул термин, негизинен, сүйлөөнүн, жаза билүүнүн негиздерин, сапаттарын, теориялык жагдайларын, категориялык талаптарын, нормаларын изилдеген илим дегенди түшүндүрөт.

Биринчиден, объективдүү көз караш боюнча кеп маданиятын тигил же бул доордо жашаган коомдун кебинин ал-абалын изилдеген филологиялык илимдин бир бөлүгү.

Экинчиден, нормалдаштыруу теске салуу көз карашы боюнча кеп маданияты адамдардын ортосундагы пикир алышуунун канааттандыруу үчүн тилди колдонуунун эрежелери, өбөлгө-принциптери жөнүндөгү филологиялык илимдин бир тармагы башкача айтканда кеп маданияты-бул кептин нормативдүүлүгү. [2, 5 б.]

Демек, бул аныктамаларга таянсак, кеп маданияты – бул кептин нормативдүүлүгү, белгилүү бир эрежелерге, принциптерге ылайык тилди колдонуу, тактап айтканда кептин тууралыгы, тазалыгы, тактыгы, мазмундуулугу. Окуучулардын маданиятын калыптандырууда зарыл болгон жагымдуу маалыматтык-билим берүү чөйрөсүн түзүү зарыл [].

Келечекте боло турчу журналисттердин кебинин кеп маданиятынын эреже-принциптеринин талаптарына жооп бергендей денгээлде болушу жана алардын кеп маданиятын калыптандыруу аларды даярдоодогу бирден-бир орчундуу милдеттерден болуп саналат.

“Журналистика” адистигинде билим алып жаткан студенттердин кеп маданиятын, кебинин тууралыгын, тактыгын, сөз байлыгынын, орчундуулугун, таасирдүүлүгүнүн калыптандыруу өз ичине көптөгөн иш-аракеттерди камтыйт. Эң эле биринчиден, болочок журналисттин

кеби адабий тилдин нормасында туура жана таза болуу керек. Ал өз кебинде ар түрдүү диалектилерден, жаргондордон, мите(паразит)сөздөрдү колдонбоосу шарт. Бул үчүн жогорку окуу жайында “Журналистика” багытында окуп жаткан студенттерге сабакта атайын машыгуу-көнүгүү иштери жүргүзүлөт. Мисалга алсак, текст менен иштөө(пресс-релиз, эссе жазуу аны менен катар студенттин сөз байлыгына да баа берүү); орфоэпиялык сөздүктөр менен иштөө; кебинин бай жана көркөм болушу үчүн макал-лакаптардын маанисин чечмелөө, көркөм тексттерди окуп, талдоо; ыр жаттоо жана көркөм айтуу, интонацияны басымды туура коюунун үстүндө иштөө; өз кесибинин мыкты адиси болгон журналисттер менен жолугушууларды уюштуруп, алардын кеп кеңешин угуу, тажрыйбасын үйрөнүү, ж.б.у.с. көптөгөн иш-аракеттер жүрүзүлсө, максатка ылайыктуу болмокчу.

Кеп маданияты сүйлөөчүүнүн коммуникативдик сапаттарынын жыйындысын, системасын изилдөөчү илим деген да көз караштар бар (Б.Н.Головин, С.Ж.Мусаев). Сүйлөөчүнүн коммуникативдик сапаттарына анын кебинин тууралыгы, тазалыгы, түшүнүктүүлүгү, образдуулугу, адептүүлүгү, орундуулугу, таасирдүүлүгү, мазмундуулугу, уккулуктуулугу кирет.[1, 4 б.]

Студенттин кеп маданиятын калыптандыруу анын сүйлөө маданиятын жана жалпы эле маданиятын, адеп-ахлагын, ички жан дүйнөсүн өнүктүрүү максатын көздөйт.

Адабияттар

1. Головин Б.Н. *Культура речи* / Б.Н.Головин. - Москва, 1991. - 223 с.
2. *Кыргыз тилинин лингвистикалык маалымдамасы*. - Бишкек, 2015. - 180 с.
3. “Кыргызстан” улуттук энциклопедиясы. - Бишкек, 2011. - 3-том. - 374 с.
4. Мусаев С.Ж. *Кеп маданияты* / С.Ж.Мусаев. - Бишкек 2011. - 126 с.
5. Рысбаев С. *Сөз жөнүндө сөз* / С.Рысбаев. - Бишкек, 2021. - 100 с.
6. *Улут сыймыктары // Кыргыз туусу, 2021. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: kyrgyztuusu.kg http://kyrgyztuusu.kg › uploads › 2021/08 (дата обращения: 22.10.2022)*
7. Бахтиярова В., Косолапова И. *Информационно-образовательная среда профессионально-образовательных организаций, как условие достижения нового качества образования* / В. Бахтиярова, И. Косолапова // *Вестник Бишкекского государственного университета им. К. Карасаева, 2019. - №4(50). - С.135-137.*

УДК: 39:811.112.2
DOI 10.35254/bhu/2022.62.56

Каниметова А. Б.,
К. Карасаев атындагы БМУ

Султантороева Ч. М.,
И. Арабаев атындагы КМУ

ЧЕТ ТИЛИН ОКУТУУДА ФОЛЬКЛОРДУК ЧЫГАРМАЛАРДЫН НЕГИЗГИ РОЛУ

Кыскача мазмуну

Бул макала немец элинин фольклордук жанрдагы чыгармаларынын чет тили сабактарында колдонуунун ыкмалары боюнча жазылды. Фольклордук чыгармалардагы жомоктор, макал-лакаптар, жанылмачтар чет тилин окутууда эн башкы ролду ойнойт. Бул чыгармалар менен угуучулар тилдик байланыштардын ыкмаларын кунт кою, эске тутуу жана жомоктордогу кармандардын оң, терс сапаттарын чет тилинде окуп, айырмалоону үйрөнүшөт. Сөз байлыгы өркүндөйт жана үн кубултуп окуу, жаны лексикалык сөздөрдү катыштырып сүйлөмдөрдү түзүү мүмкүнчүлүктөрү артат. Жанылмачтарды акырын жана тез-тез айтуу менен тыбыштарды туура айтуу, тидин ийкемдүүлүгүн арттыруу жөндөмдөрүнө ээ боло алышат. Макал-лакаптарды бир эле тилде үйрөнүшөт, дагы эки башка тилдеги аналогун кошо үйрөнүүгө жетишишет.

Түйүндүү сөздөр: элдик фольклор, жомоктор, макал-лакаптар, жанылмачтар, салт-санаа, элдик маданият, руханий маданият, ой жугуртуу, оозеки чыгармачылык.

Каниметова А. Б.,
БГУ имени К. Карасаева

Султантороева Ч. М.,
КГУ имени И. Арабаева

ОСНОВНАЯ РОЛЬ ФОЛЬКЛОРНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В этой статье рассматриваются материалы о духовной культуре традиции изучаемой страны. Иностранный язык - выступает инструментом о личности в традиционной культуре страны.

Фольклорные жанры написаны для использования в устной речи. Методы изучения фольклорного жанра дает студентам многое. В фольклорных произведениях студенты изучает истории искусств, а также пословицы, скороговорки, сказки в разных жанрах. В этих произведениях развивается речевые навыки и нравственные воспитание студентов. А также поднимается уровень общения, внимания, памяти. Студенты могут различать позитивный и негативный характер персонажей. В скороговорках у них развивается речевые артикуляции. В пословицах студенты изучает аналоги больше двух языков. В дальнейшей жизненной ситуации они могут употреблять эти фольклорные жанры.

Ключевые слова: народный немецкий фольклор, сказки, пословицы, скороговорки, обычаи, народная культура, духовная культура, мышление, словесное творчество.

Каниметова А. Б.,
BSU named after K. Karasaev

Sultantoroewa Ch. M.,
KSU named after I. Arabaev

THE MAIN ROLE OF FOLKLORE WORKS IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Abstract

This article discusses materials about the spiritual culture and traditions of the studied country. Foreign language - acts as an instrument of personality in the traditional culture of the country of the language being studied. Folk genres are written for use in spoken language. Methods the study of the folklore genre is given to students a lot. Students study folklore works of art history as well as proverbs, tongue twisters in different genres. These works develop speech skills and moral education of students.

Also the level of communication, attention, memory rises. Students can distinguish between positive and negative characters. In tongue twisters, they develop speech articulations. In a future life situation, they can use these folklore genres.

Keywords: folk German folklore, fairy tales, proverbs, tongue twisters, customs, folk culture, spiritual culture, thinking, verbal creativity.

Азыркы учурда жогорку окуу жайларында чет тилин окуп үйрөнүп жаткан студенттерге (угуучуларга) чет тилин окутуп үйрөтүүдө анын фонетикалык лексикалык, грамматикалык бирдиктерин үйрөнүү менен тексттерди окуп, суроо берип жана ага жооп берүүгө, өз алдынча баарлашууга болгон көндүмдөрүн артырууга толук мүмкүнчүлүк ала алышат.

Мындан сырткары, ошол элдин маданиятын, салт-санааларын тааныштыруу аркылуу тил маданиятын өз деңгээлине жеткирүү кадамдарынын пайда болушуна карата окутуучулар алдында көп кырдуу усулдук ыкмаларды пайдалана алуу жоопкерчилиги да коюлган.

Ошондуктан, ар бир изденип иштеген окутуучу чыгармачылык аркылуу жогорку тил маданиятын кыйла алдыга жетелөө менен билимдерди берүү үчүн эмгектенип келет.

Үйрөнүп жаткан чет тили боюнча фолклордук жанрдагы оозеки чыгармаларды, макал-лакаптарды, жомокторду, табышмактарды, жанылмачтарды окутуу жана аларды сүйлөө сабактарында (практикалык сабактарда) көбүрөөк колдонуу мүмкүнчүлүгүн түзүү зарыл.

Өздөрү үйрөнүп жаткан тилдин мекени болгон өлкөнүн тарыхын, маданиятын, үрп-адаттарын жана каада-салттарын билүү менен студенттердин тилди андан ары тереңдеп таануусуна жол ачат.

Студенттерди тил үйрөнүүдө үйрөнүп жаткан тилге тиешелүү фольклордук чыгармаларды окутуп таанытуу чоң роль ойной тургандыгын практикада көрүп келебиз.

Фолклордук чыгармалар аркылуу башка элдердин элдик осуяттарын, элдик даанышмандыгын, акылмандык насааттарын билүүгө мүмкүнчүлүк болот. Мисалга алсак, немис фольклордук чыгармаларын окуп таанышуу менен ошол элдин руханий салты, руханий маданияты менен тааныша алышат. Ар бир элдин улуттук маданияты, тарыхый тажрыйбасы кылымдар бою келе жаткан айкын акыл-эстин жыйындысынан, ой жүгүртүүсүнөн, турмуштук байкоосунан алынып сакталып келген. [1, с. 312]

Демек, оозеки чыгармачылыкты тил менен айкалыштырып окутууда ошол элдин турмуштук идеяларынын, даанышмандыгынын, улуттук маданиятын көтөрүүгө багытталган чыгармаларда адамдык кадыр-барк, ички сезим, максаттуу туура позициялар чагылдырылганын таануу аркылуу азыркы жаштар башка чет элдик адеп-ахлактык тарбиянын оң жана терс жактарын туура баалап таанууга жеткиликтүү багыттарды ала алышат. Ар бир элдин улуттук маданияты ошол элдин сыймыгы болуп эсептелинет.

Төмөндө фолклордук чыгармалардын өзөгүнө кирген айрым бөлүктөргө токтолсок:

Жомок – элдик оозеки чыгармачылыктын белгилүү жанры. Жомоктордо угуучулар кокусунан жаралып жаткан окуяларды изилдешет. Анткени жомоктук проза адабияты ар дайым жакшылыктын жеңиши менен жыйынтыкталат. Жомоктун өзөгүндөгү сюжеттерде динамизм, айкындык жана көп эпизоддор ар кандай кырдалдар аркылуу өнүгүп турат.

Жомок фантазиянын жардамы менен өнүгөт. Ошондуктан, жомоктордо көптөгөн жагымдуу, кайрымдуу нерселер кездешет. Жомоктогу угуучулар көптөгөн адамдык факторлорду: кайраттуулукту, адилеттүүлүктү жана акылмандыкты үйрөнүшөт. Жомоктордогу бул өзгөчөлүктөр жаштарды гана эмес, чондорду да кызыктырат. Жомоктор эки бөлүктөн турат: адабий жана элдик. Жомоктор ар бир элдин улуу муундарынын муундан-муунга оозеки түрдө өткөрүп келген табериги.

Мисалы: угуучулар үчүн популярдуу жомокторду жазган немис авторлор бир тууганда Гриммдердин кол эмгегине таандык. (1812-жылы жарык көргөн) тегирменчи айым «Фрау Холле» чыгармасын пайдалануу өтө жагымдуу жагдайды жарата алат.

Бул жомок жаштайынан ата-энесинен ажыраган жетим кыздын тагдырын баяндайт. Кичинекейинен өгөй апасынан ар кандай кордук көргөн. Өгөй энеси өгөй кыздан кутулууну каалап, аны кудукка секирүүгө мажбурлаган.

Ал жерден ал өзүн жер астындагы башкача дүйнөгө туш болот. Кудукка түшкөндөгү жол аны Тегирменчи айымга алып барды. Тегирменчи айымдын сырткы көрүнүшү өтө серт, бирок жан дүйнөсү боюнча ырайымдуу жана адилеттүү аял болчу. Кыз Тегирменчи айымдын берген көрсөтмөлөрүнүн баарын так аткарды. Анын чын дилден аткарган эмгегине жооп кылып, тегирменчи айым жетим кызды алтын менен күмүшкө чулгап, байытып, үйүнө жөнөтөт. Үйдө аны каардуу өгөй энеси эч нерсе болбогондой тосуп алат. Алтын жалатылган өгөй кызын көргөн өгөй эне, кызын кудукка жөнөтөт. Эмгектенгенди сүйбөгөн, тил укпаган, жалкоо кыз жер астындагы дүйнөдөн алтындан жасалган асыл баалуулуктарды эңсейт. Бирок, тегирменчи айымдын бир да тапшырмасын аткара албаган жалкоо кыз кара май толтурулган казанды сыйлыкка колуна алып кайтат. [2, с. 432]

Мындан сырткары бир тууган Гриммдердин калемине таандык «Алтын чач кыз- Рапунцель», Ганс Христиан Андерсендин «Кар ханышасы» ж.б.у.с дагы мактоога арзыган чыгармалар бар. Бул чыгармаларды жана алардан алынган ар кандай кыскача эпизоттордун сабакта колдонуу менен угармандардын тилге деген кызыгуусун жомок аркылуу өркүндөтүүгө мүмкүнчүлүктөрдү алууга кадамдар жасаалары абзел.

Бул жомоктордо достук жана сүйүү жөнүндөгү окуялар жана сүйүүнүн жана эрктин жардамы менен бардык сыноолорду, тоскоолдуктарды жана кыйынчылыктарды жеңүүгө боло тургандыгын даназалайт. Жомоктордо жада калса жамандыкты сүйүүнүн аркасы менен жеңүүгө боло тургандыгын көрсөтө турган эпизоттор студенттерди, дүйнөдөгү бардык элдердин ынтымагы, биримдиги, үй-бүлөлүк баалуулуктары бирдей экендигин түшүнүүгө көмөк көрсөтөт. [3, с. 543]

Жомок элдик оозеки чыгарма. Жомоктордо каармандардын акылмандыгы, эрдиги, гуманизми, кайраттуулугу жана мүнөзүнүн оң, терс сапаттары чагылдырылат. Ошондой эле жомоктордо эпикалык өзгөчөлүктөр

көрсөтүлөт. Угармандар жомок аркылуу окуп үйрөнүп жаткан тилдеги элдердин тарыхый, социалдык жана күнүмдүк маданиятын түшүнө алышат.

Макал-лакаптар менен көбүнчө немец фольклорунун руханий салттарын чагылдырылып келет. Немис макал-лакаптары, башка англис, кыргыз тилдериндегидей эле болуп жаткан окуялардын кыйыр маанисин камтыйт.

Мисалы: «Alte Liebe rostet nicht», «Old love does not rust», «Эски дос эстен кетпейт, жаны дос баркка жетпейт». Бул макалды эске алуу менен угуучулар эски достору (класшаштары) аларды эч качан кыйынчылыкта калтырбай турганын түшүнүшөт. «Gebranntes Kind scheut das Feuer», «Burnt child dreads fire», - «Сүткө оозун күйгүзгөн, айранды үйлөп ичет». Ошондой эле төмөнкү немец тилинде айтылган айрым макалдар кыргыз тилиндеги макалдарга мааниси жагынан төп келгендиги да угуучуларга жаттаганга жана түшүнгөнгө женил болоорун көрсөтүп келет.

Durch Fehler wird man klug - Көч бара-бара түзөлөт.

Erst wagen, dann wagen- Жети өлчөп бир кес.

Lügen haben kurze Beine - Капка ийне катсаң да чыгат.

Morgen, morgen nur nicht heute, sagen alle faulen Leute - Жалкоонун эртеңи түгөнбөйт.

Ost und West, daheim das Best - Башка элде султан болгуча, өз элинде ултан бол.

Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm. - Алма сабагынан алыс түшпөйт.

Berg und Tal kommen nicht zusammen, wohl aber die Menschen. - Эки тоо көрүшпөйт, эки адам көрүшөт.

Böse Beispiele verderben gute Sitten. - Жамандан адаш, жакшыга жанаш.

Мына ушул макал-лакаптар аркылуу угуучулардын акыл-эси, тил жөнүндөгү түшүнүгү байыйт. Чет тилдерде сүйлөөсү өнүгөт. Аларга макалдар эки тилде кыргыз, немец тилдеринин аналогдорунда берилгендиктен, фольклордук чыгармаларды салыштырып, изилдеп үйрөнүүгө мүмкүнчүлүк алышат. [4, с. 333]

Макал - адамдардын көп жылдан бери келе жаткан философиялык ой корутундуларын жыйынтыктап, алардын турмуш тажрыйбаларынын негизинен алынган, бир же бир нече уйкаштыктардан жана ыргакташкан сүйлөмдү, анын ичиндеги ойду бүтүрө айткан, тарбиялоо максатында колдонулган фольклордук чыгармалар. «Адам оюнун, акыл-эсинин энциклопедиясы» болгон макалдар дээрлик дүйнөнүн бардык элине таандык болуп саналат, а түгүл айрым макалдардын мааниси окшош келээри жөнүндөгү маалыматтарга студенттер толук канааттана алышат.

Макалдар элдин турмуш тажрыйбасынан улам чыкканын, алардын жалпы нравалык функциясы бирдей экенин мына ушундан да байкоого болот. Макалдар фольклордук тексттерде жана бардык эле жазуучулардын чыгармаларында кеңири учурайт жана адам турмушунун бүткүл көрүнүштөрүн өзүнө тема кылып алат. Накыл сөздөр, макал-лакаптар элдин улуттук маданиятын, кулк-мүнөзүн ачып көрсөтөт. Тилдердин арасында көптөгөн фольклордук чыгармалар кандайдыр бир маанилери жагынан окшоштугу да байкалат. Бирок бир кана нерсе ар бир элдин тарыхый окуялары ар кандай жолдор менен өнүгөт. [5, с. 224]

Фольклордук жанрлар – элдик тарыхый окуялар, үрп-адаттары аркылуу чагылдырылат. Демек, азыркы ке-

лечек муундар кайсы элдин кандай маданияты, кандай тарыхы бар экендигин, фольклордук чыгармалар аркылуу ошол үйрөнүп жаткан тилдин элдик тарыхый окуяларын, кылымдар бою келе жаткан көөнөрбөс маданияттарын таанууга, акыл-эс ой чабыттарын кеңейтүүгө мүмкүнчүлүк ала алышат.

Жаңылмачтар – фонетикалык көндүмдөрдү үйрөнүүнүн эң маанилүү жолдорунун бири. Натыйжада угуучулар немец тилинде табигый кепке көнүгүүнү, тилдик тыбыштык элементтерди бат жана туура сүйлөп көнүгүү аркылуу ээ боло алышат. Мисалы:

Barbara bringt braune Brötchen, Braune Brötchen bringt Barbara.

Bürsten mit schwarzen Borsten bürsten besser, als Bürsten mit weissen Borsten.

Der Zahnarzt zieht Zähne mit Zahnarztzangen im Zahnarztzimmer.

Kluge Kopfe kaufen keine kleinen Kleiderknöpfe, kleine Kleiderknöpfe kaufen kluge Kopfe nicht.

Hinter Hermann Hannes Haus, hangt hundert Hemden raus, hundert Hemden hangen raus, hinter Hermann Hannes Haus.

Eine lange Schlange schlängelt sich um eine lange Stange. Um eine lange Stange schlängelt sich eine lange Schlange.

Esel essen Nesseln nicht. Nesseln essen Esel nicht.

Müller, mahl mir mein Mahl, meine Mutter will mir heute Mehlbrei machen.

Жаңылмач – айтууга кыйын болгон уйкаш муундардын, сөздөрдүн туташ келишинин негизинде түзүлүп, ылдам айтканда жаңылып, сөздү так айта албай кала турган сөз тизмектеринен турган фольклордун диактикалык чакан жанры.

Тыбыштардын окшоштугу жаңылмачтардын айныбас композициялык принциби. Ошондуктан жаңылмачтарда көркөм сөздөгү добуштук окшоштуктарды жаратуучу аллитерация, анафора, уйкаштык сыяктуу формалар жыш учурайт. Анын айтылышы үндөш тыбыштардан турган сөз тизмектеринен агайын курулуп, жаш муундарды үйрөнүп жаткан тилде так жана уккулуктуу сүйлөөгө, ошондой эле тилди үйрөнүүдөгү ар кандай кыйынчылыктарга бат көнүүгө тарбиялайт. [6, с. 128]

Студенттерге чет тилин окутууда фольклордук жанрлардын айрым элементтери менен айкалыштырып окутуу чет тилдерди үйрөнүүгө бир топ түрткү берээрин өз практикабыздан көрүп келебиз. Фольклордук чыгармадагы оозеки сүйлөө жөндөмүн жана фонетикалык жактан тыбыштарды туура ийине келтирип сүйлөөгө көнүгөөрүн, ошондой эле тилдик сөз бирдиктеринин көбөйтө турган механизмдердин пайда болоорун, тилге болгон кызыгууларынын артылаарын ишенимдүү айта алат элек.

Фольклордук тапшырмаларды аткаруу менен ар бир угарман өзүлөрүнүн эс тутумдарын чыңдоого, кеп байланышын өнүктүрүүгө чоң көмөк ала алышат. Ошондой эле тил үйрөнүүчү ошол өлкөлөрдүн маданиятын жана салтын сыйлоого ага этияттык менен сабырдуу мамиле жасоого мүмкүнчүлүк ала алат.

Адабияттар

1. Адоньева С. Б. Прагматика фольклора / С. Б. Адоньева. – СПб: Изд-во С. Петербург, ун-та; ЗАО ТИД

«Амфора», 2004. – 312с.

2. Аникин В. П. Теория фольклора. Курс лекций / В. П. Аникин. – М. КДУ. - 2-е изд., доп. – 2004. – 432 с.

3. Богатырев П. Г. Фольклор как особая форма творчества / П. Г. Богатырев, Р. О. Якобсон. – М.: «Искусство», 1971. – 543 с.

4. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – 3-е изд., стер. – М. Академия, 2006. – 333 с.

5. Миньяр-Белоручев Р. К. Методика обучения фран-

цузскому языку: учеб. пособие. / Р.К.Миньяр-Белоручев. – М. Просвещение, 1990. – 224 с.

6. Будур Н. Сказочная энциклопедия. / Н.Будур. - Москва: «Ольма-Пресс», 2005. - 128 с.

7. Васильева А. Рапунцель. /А.Васильева. - 2007. – 3 изд. - 128 с.

8. Атакеева Г. Дуальная система в начальном профессиональном образовании Германии. // Вестник Бишкекского гуманитарного университета им. К.Карасаева, 2012. - №1. – С.96-98.

ЖУРНАЛИСТИКА

УДК: 821.512.154
DOI 10.35254/bhu/2022.62.60

Асакеева Д. Дж.,
Саламат кызы З.,
К. Карасаев атындагы БМУ

КЫРГЫЗ ПУБЛИЦИСТИКАСЫНДА ДООР МАСЕЛЕСИНИН КОЮЛУШУ

Кыскача мазмуну

Кыргыз публицистикасынын өнүгүү жолун талдоого алуу менен бирге мезгилдерге жараша кандай өнүгүп келгендиги, кайсы мезгилде кандай проблемалар каралгандыгы, бул багытта кандай макалалар жарык көргөндүгү талданды. Кыргыз публицистикасы басып өткөн тарыхый жолдун ичинен Эгемендүүлүк мезгилиндеги өнүгүү процессин тандап алып, бул мезгилдин башка мезгилдерден айырмачылыгы, жанрдык-тематикалык жаңычылдыгы, эркин жазуунун баытталышы, жарык көргөн эмгектердин темасы ж.б. маселелер анализге алынды. Бул доордо кандай маселелер актуалдуу болгондугу, кайсы темага көбүрөөк кайрылгандары, окурмандын талкуусуна, сынына кандай материалдар түшүп тургандыгы жана кандай тема кызыгуу жаратып жаткандыгы бир канча макалаларды талдоо аркылуу ачып берүү аракети көрүлдү. Анализдөө сын маанайында болуп, кыргыз Эгемен публицистикасы кандай өнүгүп жаткандыгы анализденди.

Түйүндүү сөздөр: аргумент, идея, жанр, маданият, сын, сөз эркиндиги, проблема, публицистика, тема, тематика

Асакеева Д. Дж.,
Саламат кызы З.,
БГУ имени К. Карасаева

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ ЭПОХИ В КЫРГЫЗСКОЙ ПУБЛИЦИСТИКЕ

Аннотация

Наряду с анализом пути развития кыргызской журналистики было проанализировано, как она развивалась по временам года, какие проблемы в какой период рассматривались, какие статьи публиковались в этом направлении. Из исторического пути, пройденного кыргызской журналистикой, был выбран процесс развития в период независимости, отличия этого периода от других периодов, жанрово-тематические новации, начало свободного письма, тематика публикуемых произведений и т.д. вопросы были проанализированы. На основе анализа нескольких статей сделана попытка выявить, какие вопросы были актуальны в эту эпоху, какие темы затрагивались наиболее активно, какие материалы обсуждались и критиковались читателем, какие темы вызывали интерес. Анализ проводился в критическом настрое, анализировалось развитие независимой кыргызской журналистики.

Ключевая слова: аргумент, идея, жанр, критика, культура, свободы слова, проблема, публицистика, идея, тема

Asakeeva D. Zh.,
Salamat kyzy Z.,
BSU named after K. Karasaev

SETTING THE PROBLEMS OF THE ERA IN KYRGYZ JOURNALISM

Abstract

Along with the analysis of the path of development of Kyrgyz journalism, it was analyzed how it developed according to the seasons, what problems were considered in what period, what articles were published in this direction. From the historical path traveled by Kyrgyz journalism, the process of development in the period of independence, the differences of this period from other periods, genre-thematic innovations, the beginning of free writing, the topic of published works, etc. The questions were analyzed. The analysis was carried out in a critical mood, the development of independent Kyrgyz journalism was analyzed.

Key words: *argument, idea, genre, criticism, culture, freedom of speech, problem, journalism, idea, topic*

Публицистика чыгармачылык ишмердүүлүктүн бир формасы катары көркөм чыгармачылык менен бир эле мезгилде жаралган. Кыргыз публицистикасы кыргыз элинин тарыхы менен байланыштуу өнүккөн. «Публицистика латын тилиндеги «коомдук» деген сөздөн келип чыккан термин. Адабияттын жана журналистиканын бир түрү публицистика болуп эсептелинет. Актуалдуу саясий-коомдук маселелер, философиялык, экономикалык, адабияттык проблемалар публицистикада атайы макалаларда талдоого алынып, тиешелүү корутундулар чыгарылат. Публицистика газеттик, журналдык бардык жанрларда (макала, эссе, очерк, фельетон, интервью ж.б.) ошондой эле кино, телевидение ж.б. мүнөздүү болгон жанрларды бүтүндөй камтып, пайдаланат. Мына ошондуктан публицистика ар дайым коомдук турмуштун алдыңкы катарында турат, анын эң курч проблемаларына түздөн-түз кийлигишип, коом алдына көтөрүп чыгат» - деп, аныктама берилгендей, коомдогу эң курч проблемалар публицистикалар аркылуу көтөрүлүп чыгып турган. Мына ушундай актуалдуу проблемалардын бири – доор проблемасы болгон. Чындыгында, кеп проблеманы көтөрүп чыгуу менен гана чектелбейт, коюлган проблеманы талдоо, сыңдоо да кошо орун алат.

Кыргыз публицистикасы ХХ кылымдын 20-жылдарынан тартып, жаралып, өнүгүп, бүгүнкү күндө абдан алдыга кетти, тематикалык жактан ар кыл багытта, мезгил, коом, эл талап кылган маселелер, проблемалар ар кайсы учурда коюлуп, талданып турган. Эгер тарыхка кайрыла турсан болсок Эгемендүүлүк жылдарында көп түрдүүлүктү башынан кечирип, кызыктуу өнүккөн экен. Кайсы мезгил болбосун мезгилдин проблемасы, доор проблемасы чагылып, талкуу жаратып келген. Бул жагынан Эгемендүүлүк жылдардагы публицистика башка мезгилерге караганда айырмаланып, өзгөчөлөнүп турат. Бул ишибизде дал ушул мезгилде доордун көйгөйүн, чындыгын чагылдырган кандай публицистикалар чыккандыгын карай кетели.

Сөз жана басма сөз эркиндиги колго тийгенден кийин өлкөдө бирин-бири жокко чыгарган, карама-каршы көз карашта турган басылмалар көбөйдү. Мурдагы өкмөттүк массалык маалымат каражаттары менен катар эркин гезит-журналдар, телеберүүлөр жана радио уктуруулар пайда болду. Басма сөздүн тематикасына көңүл бура турган болсок, ал бардык тармакты толук болбосо да камтып иштеп келе жатат. Саясат, экономика, илим, тарых, медицина, социалдык турмуш, мыйзамдуулук, укуктуулук, дин, спорт, музыка, искусство, сырдуу дүйнө, ал эмес эротика да өзүнчө тармак болуп, бул тармактарда атайын газеталар чыгып келе жатат.

Кыргызстандын өз алдынча болушу менен катар кирген демократиялык өз алдынчалык биринчи кезекте мезгилдүү басма сөздөн башталды. Так айтканда, басма сөзгө эркиндик берилди. Мына ошол басма сөз эркиндиги коомчулуктун алдында турган көптөгөн маселелерди - саясий бийликти, укуктуулукту, мыйзамдуулукту, экономикалык оош-кыйыштарды, унутта калган маданиятыбызды, каада-салтты, динди, ачылбаган, айтууга мүмкүн болбой турган тарыхый маалыматтарды ар тараптуу чагылдырып келет.

Кыргызстан Эгемендүүлүк алгандан кийин сөз жана

басма сөз эркиндиги колго тийип, өлкөдө бирин-бири жокко чыгарган, карама-каршы көз карашта турган басылмалар көбөйүп, мурдагы өкмөттүк массалык маалымат каражаттары менен катар эркин гезит-журналдар, телеберүүлөр жана радио уктуруулар пайда болду.

“Ал эми доор алмашып система өзгөргөн ушул өткөөл учурда басма сөз эркиндикке чыгып, коом турмушуна активдүү аралашып, көйгөйлүү маселелердин түйүнүн чечүүдө коомдук аң-сезимге чоң таяныч болууга күчү жетүүдө” [1, 200-б.] – деп айтылгандай, басма сөздүн тематикасына өзгөрүп, ал бардык тармакты толук болбосо да камтып иштеп баштаган. Саясат, экономика, илим, тарых, медицина, социалдык турмуш, мыйзамдуулук, укуктуулук, дин, спорт, музыка, искусство, сырдуу дүйнө, ал эмес эротика да өзүнчө тармак болуп, бул тармактарда атайын газеталар чыгып келе жатат. Басма сөз бетинде доордун проблемасын коюу биринчи орунга чыкты, бул мезгилде доордун көйгөйүн чагылдырган – эркиндикке жетишүү, саясий таймаштар, дин маселеси ж.б. болгон экен. Биз бул чакан макалабызда дал ушул жылдарда басма сөздү ээлей баштаган – дин маселеси доордун проблемасы болгондугу тууралуу баяндай кетели.

Эгемендүүлүк алган жылдардын алгачкы мезгилинен тарта эле көпчүлүктүн көңүлүн өзүнө бурган маселелердин бири – дин маселеси болгон экен. Буга чейин атеисттик өлкөдө жашап, дин жок, ал “Элдин башын айлантуучу апийим” деп келгендигибиз себеп болдубу, дин темасы алдыга чыгып, айрыкча ислам дини тууралуу публицистикалык материалдар күндөн-күнгө көбөйүп, көпчүлүктүн көңүлүн өзүнө бурууда. Мунун жакшы жагы да бар, жаман дагы жагы бар. Бирок, тескери бир көрүнүш, кээ бир макалалар конституцияга эмес, элдик этикага, каада-салтка таянып, тыянак чыгарып келишүүдө жана терең изилденип, анын жыйынтыгы боюнча эмес, динчил адамдардын пикири боюнча гана берилгендиги туура эмес, мисалы, ислам фундаментализмин ташуулаган макалалар, же ар кайсы сектага чакырык таштаган макалалар. ММКдагы мындай материалдар коомчулукта терс пикирди жаратып, бөлүп-жаруучулукка да алып барууда.

Мына ушундай өңүттөгү макаланы бири А. Усупбаевдин «Куранды бурмалагандар кимдер?» деген макалада кыргыз элинин тарыхына кайрылып, улуттук маданият кандай болгондугу тууралуу: «Кыргыз калкы нарк-насилдин тазалыгы, аруулугу менен бөтөн улуттарда сейрек кездешчү ушгу касиети менен дүйнө элине тааныла алды. Ата-бабаларыбыз аркар-кулжа, эчки-теке байырлаган чокулары көк тиреген аска зоолорду мекендеп, көчмөн турмушту аркалап келишти. Капысынан капсалаңды баштаган душмандын таш-талканын чыгарып, намыс-абийирди бийик коюп, өз жерин коргоодо бабалар байрагын туу тутуп, эч качан кыргыз улутунун дарегине доо кетиришкен жок. Улуу тоолорду мекендеп, улуу эрдиктерди жаратышкан көчмөн калкыбыз мишдеген жылдар бою баатыр элдин чебин коргоп, адамзаттын тарыхында урпактарыбыз сыймыктана турган көөнөрбөс издерди калтырышты» [3] -деп, кыргыз эли улут катары руханий жактан таза, маданияты бийик болгондугун айтып келип, биздин өлкөбүздө ислам динин жайылтуу үчүн зор аракеттер жүрүп жаткандыгы кыргыз эли үчүн туура

эмес иш экендигин эскертет. Мында айтылган ойлор кыргыз эли ислам дининен кол үзүп, байыркы ишенимине кайтып келүүгө багытталган, бирок бизди ойлондурган нерсе өзү айтып жатып, сөз жүзүндө башка, иш жүзүндө башка иш жасап жаткандыгы, ошондой эле, автордун ислам динин, ыйык куранды, элдин ишенимин шылдыңга алып, этикадан чыккан сөздөр менен пикирин билдиргендиги.

Анын ою боюнча Куран жөөттөр тарабынан саясат үчүн жаралган, ал эми азыркы күндө ваххабизмдин өкүлдөрү өздөрүнүн кызыкчылыгы үчүн кансыз согуш үчүн пайдаланып жатышкандыгын, а биздин кыргыздар сокурча берилип алышкандыктарын, жаштар аябай тартылып кетип жатышкандыктарын сындап келип, андан кийин ислам дининин салттарын да жокко чыгарган, ал гана эмес ислам динин туткан, аны жактоочу адамдарга чейин сындап, баарын калпка чыгарган пикирин жарыялаган.

Буларды айтуу менен А. Усупбаевдин кыргыз элин ислам дининен баш тартып, Көкө Теңирге сыйынгыла, улуттук наркышарды сактагыла, ынтымакка келгиле! деген чакырык таштаган.

Бир караганда бул айтылгандар туурадай эле сезилет, бирок автордун Куран тууралуу айтканындарынды, жалпы ислам динине, араб элине карата айткан ойлорунда чектен чыккан, маданияттуулуктан алыстаган, адамдарды, элдерди, ислам динине шек келтирген, мусулманчылыкты калпка чыгарган ойду гана айткандыгы чындыгында, туура эмес болуп калган.

Бул макалага жоопту Ж. Саранов аттуу адам «Исламдан колушарды тарткыла!» [4] деген макаласында жооп бергенге аракеттенген. Автордун ою боюнча Усупбаев өзү жөөттөрдүн динин кабыл алгандыгын, алар берген акчага жашшап жаткандыгын, мунун аркасында «У дяди Мойши» аттуу Ысык-Көлдө пансионаты бардыгын, Бишкекте «Иерусалим» деген комплекси да бардыгын, баласын жөөттөрдүн мектебине бергендигин, анан каратып туруп калп айтып, «жөөттөргө кул болбойлу» деп бетпактанып жатканын, бул адам кимдир бирөөнүн тапшырмасын аткарып жатат деп жыйынтык чыгарган.

Бирок, бул макалада да автордун туура эмес сөздөрү, батыштын цивилизациясын жокко чыгаргандыгы, алардан жылашач жүрүүнү үйрөнгөнүбүз, ар түрдүү ооруларды жуктурганыбыз сыяктуу гана терс жоруктардан башка эчтеке алганыбыз жок деген ою чындыгында калыс сөз эмес.

Эки автор тең маданий жактан төмөн тургандыктары, жеке пикирлерин курулай күчкө салгандыктары менен окшошуп кетишкен, бирок, Ж. Сарановдун пикири аргументтүү чыгып, бир кыйла денгээлде Усупбаевдин негизсиз маалыматтарынын жалгандыгын ашкерелей алган. Ошондой болсо да, ислам дининин ташууланган идеялары, жаштардын башын буруудагы аракеттердин бардыгы байкалып турат.

Чындыгында, ислам дининин аябагандай ыкчамдыкта таркагылышы, материалдык жактан жардам бериши, бирок кайра өздөрүнүнүн таламдарын талап кылышы кыргыз эли үчүн коркунучтуу. Мындай иш-аракеттер кыргыз жаштарын бузуп, улуттук маданиятын, каада-салтын, адеп-ахлак маселелеринин тетири жакка бурулушуна көмөктөшүүдө. Мисалы, «Ислам нуру» газетасы Кыргызстанда кандай диний уюмдар иш алып барууда канча мечит салды, карапайым калкка кандай жардам бе-

ришкендигин айтуу менен кайсы бир уюмдарды (шектүү деп эсептелгендери да бар) мактоо, жасаган иштерин алгылыктуу деп баалоо менен адамдарды өздөрүнө тартуу иштерин да аткарышууда, мисалы, «Бүткүл дүйнөлүк Жаштар ассамблеясынын» жабык типтеги диний багыттагы уюму Кыргызстанда пайдасыз, терс иштерди көп жасап жаткандыгын, дегеле уюм диний эмес уюм катары катталып, бирок диний иштерди жасап жаткандыгын «Кыргыз руху» [2] газетасы изилдеп чыкпадыбы.

А эми булардын баары ансыз деле кайсы жакка барарын билбей турган жаштарга терс таасирин тийгизүүдө, эгер улуттук санжыргалуу салтыбызды, ата-бабалардын мурасын ушинтип эле алмаштыра берсек, анда келечегибиз кандай болот, улуттук өзгөчөлүгүбүздү, улуттук маданиятыбызды сактап кала алабызбы?

Ошону менен катар азыркы мезгилде улуттук дөөлөттөрүбүздү, баалуу мурастарыбызды баарын алдына такалганыбыз (секталарга өтүп кетүү, кыргыз элин, тилин чануу, кайдыгерлик, маданиятсыздык, адепсиздик, динди эгоисттик кызыкчылык менен пайдалануу ж.б. кейиштүү көрүнүштөр) чындыгында, бүгүнкү күндөгү актуалдуу, зарыл маселелерден, ушундай көп кылымдык тарыхка ээ, адептик, диндик түшүнүктөргө байыртадан бери эле ээ калк руханий жактан жардыланып бараткандыгы жанды кейитет. Азыркы мезгилдеги мамлекеттин оор абалы, ар кандай «келгиндердин» терс иштери, элибиздин маданий, руханий, нравалык жактан жардыланып бара жаткандыгын айтуу бүгүнкү күндө өтө актуалдуу.

Биз ушундай маселени көтөрүп чыгып, калк менен тааныштырып, жыйынтык чыгарып, мындай терс жоруктарга катаал мамиле жасашыбыз керек, бул биздин атуулдук милдетибиз. Бирок, айта кетүүчү сөз диний көз караштагы макала, газетанын бардыгы ушундай көз карашта дегенден алыспыз, арасында чыныгы маданиятка, адептүүлүккө үндөгөн көз караштар да арбын. Мисалы, азыркы учурда элдин жүрүм-туруму туурасында, жашыдан эле түптөлүп келаткан «Коом жана үй-бүлө», «Ислам маданияты» гезиттери диний багытта иш алып барганы менен, так эле бүгүнкү биздин жашоо жагдайыбыз, турмуш-тиричилигибиз талап кылып жаткан негизги тарбиялык мааниси чоң проблемаларды көтөрүшүүдө. Жетишпес турмуштун айынан пайда болуп жаткан кээ бир көрүнүштөргө таамай сын айтып, элди аз да болсо маданияттуулукка чакырууда.

Акыркы жылдарда гезиттерде бардык диний түшүнүктөрдү толугу менен кабыл ала берүү мүмкүн эместигине өзгөчө көңүл бура турган макалалар жарыяланып жатат. Аларда негизги маселе катары дин, анын түрдүү проблемасы коюлуп жана анын ар түрдүү чечмелениши, аларды ар кандай көрүнүштөргө байланыштыруу орун алууда. Мындай макалалар, айрыкча «Асаба» газетасында (1995-2000-ж.) өзгөчө орунда турду. Алар: «Ырчы-динчи көбөйөт», «180 молдо көпүрөдөн өткөн жок», «Сүйлөшкөнгө чейин ишеним эркин» «Кылым карыткан ким - динби, же адамбы?», «Бакыттын өзү кайда?», «Сектомафия», «Ваххабизм», «Алчу жоо акырын келет», «Ооруну жашырсаң өлүм ашкере кылат», «Кудуратулла шашып койду», «Жүрөгүмө түнөк тапкан пайгамбар», «Кыргызга диний большевизм жетпей жатты эле» ж.б.

Буга үндөш макалалар «Аалам», «Кыргыз руху», «Учур» ж.б. газеталарда жарыяланып келе жатат. Чындыгында, жарык көргөн макалалардагы эң башкы ма-

селе башка динге өтүү болуп турду. Башка динге өтүү проблемасын сындоо менен катар эл арасында мусулман динине үгүттөө кыргыз гезиттеринде басымдуу орунду ээлейт. Журналисттер айткандай, бизге чынында ислам маданияты бүгүнкү күндө эң керек, анткени дин коомдун өнүгүп өсүүсүнө чоң салым кошот. Мисалы, жашоонун эстетикалык түзүлүшүндө, улуттук каада-салттардын пайда болуусунда, ынтымактын жаралуусунда, мекен жана улуттук сезимдердин ойгонуусунда диндин аткарган кызматы эбегейсиз. Чынында адам баласы табиятынан динге муктаж, анын аткарган кызматы бар. Бирок, динди тутунган кайсы бир коомдо дин өз эреже тартиптери менен көрсөтүлүп түшүндүрүлбөсө ал коомдо баш айлантуучу түшүнүксүз нерселер пайда болот. Мына ушул түшүнүксүз нерселерге жогорудагы газеталар жооп берүү аракетин көрүшүүдө. [5]

Көрсө, элдин дилине, дитине, динине сиңип калган ыйык ишеним кылымдардан бери бирде чыңалып күчүнө кирип, бирде үлбүрөп, өчүп, унутулуп баратып, кайра жандандырылганы менен бекем, ыйык. Мына ушул ата-бабалар басып өткөн жол, алардын ыйык ишенимдерин, маданиятын, бизге таштап кеткен табериктерин өчүрбөй сактап калуу милдетибиз экенин билүүбүз

бүгүнкү күндүн эң маанилүү, эң актуалдуу проблемасы, кийинки муун муну эстеринен чыгарбоолорун эсибизден чыгарбашыбыз керек, бул кесиптик да, атуулдук да милдетибиз.

Адабияттар

1. Асакеева Д.Ж. Кыргыз адабиятынын маселелери (К. Тыныстановдон Ч. Айтматовго чейин). / Д.Ж. Асакеева. – Б., 2012. - 132 б.
2. Кыргыз руху, - 2006. - Март-апрель айларындагы сандары.
3. Усупбаев А. Куранды бурмалагандар кимдер? / А. Усупбаев. // Айгай, 2009. - 17-апрель. - 3 б.
4. Саранов Ж. Исламдан колуңарды тарткыла! / Ж. Саранов. // Жаңы ордо, 2009. - 8-май. - 4 б.
5. Кыдырбаева Р., Асаналиев К. Кыргыз адабий илимини терминдер сөздүгү./ Р. Кыдырбаева, К. Асаналиев. – Б., 2004. - 231 б.
6. Прохоров Е.П. Журналистика и демократия. / Е.П. Прохоров. – М., 2001. - 190 с.
7. Султаналиева А. Вехи журналисткой судьбы. // Вестник гуманитарного университета им. К. Карасаева, 2011. - №1. – С.278-280.

УДК: 316.77
DOI 10.35254/bhu/2022.62.63

Alp Yurtçicek,
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim
Bilimleri Yüksek Lisans Öğrencisi
alpyurtcicek@gmail.com

Camankulova R.,
Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
İletişim Fakültesi RTS Bölümü Yrd. Doç. Dr.
regina.camankulova@manas.edu.kg

BİR SİYASAL İLETİŞİM ARACI OLARAK SOSYAL MEDYA KULLANIM PERFORMANSI

Özet

İletişimin ve hayatımızın vazgeçilmez bir parçası haline gelen teknoloji ve onun getirmiş olduğu yenilikler hayatımızı oldukça kolaylaştırmaktadır. İnternetin günlük hayatta kullanılması onunla beraber hayatımıza giren sosyal medya, zaman geçirmemizi eğlenmemizi, iletişim kurmamamızı, sosyalleşmemizi öğrenmemizi sağlamaktadır. Kısaca geleneksel medyanın fonksiyonlarını eksiksiz olarak yerine getirmektedir. Küreselleşen dünyada internetin kullanımı gün geçtikçe artmıştır. İnternetin kullanımı kişi ve guruplara göre sosyal, ekonomik, ticari kültürel gibi alanlarla birlikte siyasal aktörlerin ilgisini çekerek siyasal iletişimde de kullanılmaya başlanmıştır. Siyasal iletişimde aktörler konumlarını sağlamlaştırmak ve halkı bilgilendirmek, kendini tanıtmak gibi farklı nedenlerle siyasal iletişimde sosyal medyayı bir araç olarak kullanmaya başlamıştır. Bu çalışmada Türkiye’de bulunan dört liderin siyasal iletişimde sosyal medya platformlarından Twitter, Facebook, Instagram ve Youtube’nin siyasal iletişimde aktif olarak kullanıp kullanılmadığı nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılarak araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal İletişim, Sosyal Medya, Performans, siyaset, liderler, iletişim, internet.

Alp Yurtcicek

Kyrgyz-Turkish Manas University
Institute of Social Sciences Contact
Master of Sciences Student
alpyurtcicek@gmail.com

Camankulova R.,

Kyrgyz-Turkish Manas University
Faculty of Communication RTS Department
2-Assist. Prof. Dr.
regina.camankulova@manas.edu.kg

SOCIAL MEDIA USAGE PERFORMANCE AS A POLITICAL COMMUNICATION TOOL

Abstract

Technology, which has become an integral part of communication and our lives, and the innovations it brings make our lives much easier. The use of the Internet in everyday life, along with social networks that have entered our lives, allow us to spend time, have fun, communicate, and learn. In short, it fully performs the functions of traditional media. In a globalized world, the use of the Internet is increasing every day. The Internet has begun to be used in political communication by individuals and groups in social, economic, commercial and cultural spheres, attracting the attention of political actors. Political communication actors have begun to use social media as a political communication tool for a variety of reasons, including strengthening their positions, informing the public, and promoting themselves. This article uses a descriptive analysis method of qualitative research to investigate the active use of social media platforms Twitter, Facebook, Instagram, and Youtube in political communication in Turkey.

Key words: *political communication, social networks, execution, politics, leaders, communications, internet.*

Алп Юрчичек,

Кыргыз-Түрк «Манас» университети
Коомдук илимдер институтун
Коммуникация илимдеринин магистранты
alpyurtcicek@gmail.com

Жаманкулова Р.,

Кыргыз-Түрк «Манас» университети
Коомдук илимдер институтун
Коммуникация факультетинин РТС бөлүмүнүн доц. м. а. док.
regina.camankulova@manas.edu.kg

САЯСИЙ КОММУНИКАЦИЯ КУРАЛЫ КАТАРЫ СОЦИАЛДЫК МЕДИАНЫ КОЛДОНУУ КӨРСӨТКҮЧҮ

Кыскача мазмуну

Коммуникациянын жана жашообуздун ажырагыс бөлүгүнө айланган технология жана алып келген инновациялар жашообузду бир топ жеңилдетет. Күнүмдүк жашоодо интернетти колдонуу, аны менен бирге жашообузга кирген соцтармактар бизге убакыт өткөрүүгө, көңүл ачууга, баарлашууга, билим алууга шарт түзөт. Кыскасы, салттуу медианын функцияларын толугу менен аткарат. Глобалдашкан дүйнөдө интернетти колдонуу күн сайын өсүүдө. Интернетти жеке адамдар жана топтор боюнча социалдык, экономикалык, соода жана маданий чөйрөлөр менен бирге саясий актерлордун көңүлүн өзүнө буруу менен саясий коммуникацияда колдонула баштады. Саясий коммуникациянын актерлору позицияларын бекемдөө, коомчулукка маалымат берүү жана өзүн таанытуу сыяктуу түрдүү себептерден улам социалдык медианы саясий коммуникациянын куралы катары колдоно башташты. Бул макалада сапаттык изилдөө ыкмасынын сүрөттөөчү анализдөө методу колдонулуп, социалдык медиа платформалары болгон Twitter, Facebook, Instagram жана Youtube'дун Түркиядагы саясий коммуникацияда активдүү колдонулуп жатканы изилденет.

Түйүндүү сөздөр: *саясий байланыш, социалдык медиа, аткаруу, саясат, лидерлер, коммуни-*

кация, интернет.

1. Giriş

Antik Yunan'dan günümüze uzanan süre içerisinde siyasal iletişimin tarihi hakkında söz etmek mümkündür. Siyasal iletişimi bir süreç olarak değerlendirdiğimizde bu sürecin içerisine giren siyasal mesaj ve eylem siyasal iletişimin inceleme alanına girer. Türk dil kurumunda siyasal: "politika ile ilgili, siyasi" anlamındadır. İletişim İse: "Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirim, haberleşme, iletişim" buradan hareketle kabaca politikayla uğraşan kişilerin duygu ve düşüncelerini çeşitli yollarla karşı tarafa aktarması olarak adlandırmak mümkündür [1].

Siyasal iletişimin tek bir tanımı bulunmadığından dolayı kavramı açıklamak biraz zor olabilmektedir. Bunun sebebi ise tarihsel süreç içerisinde toplum değişir iken tanımın da değişmesidir. Fakat farklı tanımlar süreci anlamlandırmak açısından oldukça önemlidir. [2]. Aysel Aziz, siyasal iletişimi, "siyasi aktörlerin belli ideolojik amaçlarını, belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere çeşitli iletişim tür ve tekniklerinin kullanılarak yapılması" olarak tanımlar [5,22].

Fransız Sosyolog Dominique Walton'a göre, politik iletişim, siyasal süreçte kendilerini meşru olarak ifade edebilme gücüne sahip olan üç politik aktör arasında iletişim değiş tokuşu ve akışıyla sınırlıdır. Bu üç politik aktör, politikacılar, medya mensupları ve anketler vasıtasıyla elde edilen kamuoyu görüşüdür. Bu aktörler, ne statü, ne güçlerin ağırlığı, ne de meşruluk bakımından eşit statüde bulunmamakla birlikte, kitle demokrasisinin işleyişini kolaylaştırmak bakımından her biri önemli işlevlere sahiptir. [3, 22]

Siyasal iletişimi günümüzde tek bir disiplin olarak düşünmek oldukça zordur bu nedenle siyasal iletişim birçok disiplinle beraber çalışır. İletişim bu disiplinlerden biri olarak oldukça etkilidir. Siyasal iletişim halk arasında genellikle seçim iletişimi olarak düşünülmektedir. Siyasal iletişimin sınırlarını siyasal kampanyalar, seçim zamanları, ve seçim dışı zamanlarda da sınırları içerisinde. Harold Laswell'e göre, politika ve iletişim süreçleri birbirine sıkı sıkıya bağlıdır [3, 22].

Siyasal iletişim siyaset, medya, kamuoyu gibi kavramlardan ayrı düşünmek oldukça zordur. Bu kavramların yanında sosyoloji, psikoloji, felsefe gibi bilimlerle etkileşim içerisinde. Toplum, siyaset, iletişim gibi bilimleri birbirinden ayrı düşünmek olanaksızdır. Bu bilimler birbirine yardım ederken aynı zamanda tamamlayıcı görevdedirler. Siyasal iletişim ile demokrasi arasında yakın bir ilişki vardır. Bu ilişkiyi kavramsal olarak açıklarsak "Bir siyasal görüş ya da organın, etkinlikte bulunduğu siyasal sistem içinde kamuoyu güvenini ve desteğini sağlamak, dolayısıyla iktidar olabilmek için, zaman ve konjonktürün gereklerine göre reklam, propaganda ve halkla ilişkiler tekniklerinden yararlanarak sürekli bir biçimde gerçekleştirdiği tek veya çift yönlü iletişim çabasıdır" [3, 11].

Siyasal iletişim ve siyaset kardeş terimler gibidir. Siyaset terimini tanımlamadan önce bu terim üzerinde çalışan kişileri belirtmek kavramın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Sofistler ve Sokrates, Platon, Aristoteles, İbni Haldun, Cicero, N. Machiavelli, Montesquieu, Karl Marx, Max Weber, Jean-jacques Rousseau gibi kişilerin siyaset anlayışı vardır. Politika kelime anlamıyla TDK'da "Devlet

işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış" olarak tanımlanırken Avrupa'da ise Politika "yurttaş", "yaşanılan yer" anlamındadır. [4].

Sokrates' ve Sokrates'e göre siyaset tanımları tarihsel süreç içerisinde bir grup "gücü veya iktidarı ele geçirmek için bir araç olarak nitelendirilirken; eşit, adaletli bir sistem olamayacağını; gücü elinde bulundurana göre sistemin işleyeceği ve buna göre de toplumların homojen bir yapıda eşit bir şekilde düzenlenemeyeceği görüşü hâkimdir. Diğer görüşte ise siyaseti bir araç değil, insanlığa hizmet edecek düzeni sağlayan ve insanın yaşamını düzenleyen, mutluluğunu amaçlayan bir yol; bir yaşam biçimi olarak tanımlar". Buradan hareketle Antik Yunanda Sofistler siyaset kavramı "güç" olarak tanımlarken Sokrates ise "bilgi erdemdir" olarak tanımlamış bu şekilde iki farklı görüş ve tartışma ortaya çıkmıştır. Sofistler için siyaset güce hâkim olma anlayışıdır. [6].

Platon'unun siyaset anlayışı iyi, doğru, erdem unsurlarını barındıran bir devletin nasıl olması gerektiği üzerinde durmuştur. Platon "ideal devlet nasıl olmalı?" sorusunun üzerine yoğunlaşmış ve bu sorunun cevabını tartışmıştır. Aristoteles'in siyaset anlayışını "politika" isimli eserinde ortaya koymuş şehir devletlerini, anayasalarını, örgütlenmelerini ve siyasal rejimlerini incelemiştir. Aristoteles'e göre polis/devlet'in temel amacı "iyi yaşamadır. Toplulukların en üstünü ve hepsini kapsayan "her devlet iyi bir amaçla kurulmuş bir topluluktur" "En yüksek iyiyi" polis/devlet amaç edinmekte ve bu topluluk türünü de politik olarak adlandırmaktadır.

İbni Haldun altı yüzyıl kadar önce yaşamış bilim insanıdır. Haldun'a göre bilim ve iktidar arasında üç yan vardır. Birincisi yöneticiler, ikincisi yönetenler, üçüncüsü ise bilim insanlarıdır. Haldun'a göre siyaset bir araçtır. Cicero Roma imparatorluğunda yaşamış Aristo'dan sonraki düşünürdür. Ona göre devlet halk ögesidir. 'De Re Publica' isimli çalışması İngilizcesi 'matter of public' Türkçesi "Halkın Meselesi" olarak çevrilmiştir. N. Machiavelli skolastik düşüncenin etkilerinin güçlü olduğu orta çağda yaşamıştır. Devlet yönetimi ve siyaset gibi konuları "Prens" isimli çalışmasında dile getirmiştir. Siyaset kavramının ahlaksal yargıların ötesinde olduğunun vurgusunu yapar. Dini ahlaksal olgunun siyasetten ayrı düşünülmesi gerektiğini söyler. Kendisinden sonra "Makyavelizm" akımı başlar.

2-Sosyal Medyanın siyasal İletişimdeki Rolü

Sosyal medya, siyasal iletişim alanında büyük bir etkiye sahiptir. Sosyal medya platformları, siyasi partiler, liderler ve seçmenler arasındaki iletişimi kolaylaştırarak, siyasi mesajların hızlı ve geniş bir kitleye ulaşmasını mümkün kılmaktadır. Ayrıca, sosyal medya sayesinde seçmenler daha fazla bilgiye ve daha çok fikir paylaşmasına ulaşabilirler, bu da siyasi kararlar için daha bilinçli bir tercih yapmalarına yardımcı olabilir. Sosyal medya, siyasal kampanyaların yapılmasına, siyasi tartışmaların yürütülmesine ve siyasi olayların anında yayınlanmasına olanak tanır. Bütün bu faktörler gösteriyor ki, sosyal medya siyasal iletişim alanındaki rolü önemli ve etkilidir.

Facebook platformu ismini Mark Zuckerberg kurmuştur. Facebook günümüzde oldukça popüler bir uygulama olarak kullanılmaktadır. Bu platformda kişiler birbirleriyle iletişim kurup paylaşım yapabileceği özelliklerine sahiptirler. Facebook farklı kullanıcıların etkileşimlediği, bu kullanıcılar aynı zamanda gruplara katılabilir, grup kurabilir, paylaşım

yapabilme gibi fonksiyonları bulunan çevrim içi yazılımlardır. Twitter kelimesini İngilizce sözlükteki anlamı “kuş civıltısı” demektir. South Park, San Fransisco da 2006 yılında Jack dorsey ve 13 kişilik arkadaşları tarafından kurulmuştur. Diğer bir tanım ile mikroblog denmektedir. İstagram kelimesinin kelimesinin köküne bakıldığında iki kelimeden oluştuğu görülmektedir. Poloroid fotoğraf makinası İngiliz dilinde “anımda” anlamını taşır ve kök olarak “instant” kelimesinden gelir. Önemli bir iletişim aracı olan Telegraf’ın İngilizcedeki karşılığı “telegraf” kelimesinden gelir. Youtube içerisinde oldukça fazla fonksiyon bulundurmaktadır fakat en önemlisi kavram videodur. Brezilyalı Filozof Viliem Fluesser teknik imaj ayırımına ilk değinen kişidir. Fleusser’e göre; güzel sanatlar resim, heykel, dans ve tiyatro gibi dallar “temsili imajlar” olarak tanımlarken video, fotoğraf, film ve televizyon, video, dijital imajları “teknik imaj” olarak ayırıp tanımlamıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi

“Amaç problem olarak zihnimizde beliren konunun çözümlenmiş halidir. Yöntem ise, problem çözümünde kullanılması gereken bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır” (9,66). Bu sebeple yapılan bir bilimsel çalışmanın hedefine varması için yöntem oldukça önemlidir. Araştırmanın yöntemi, yapılan çalışmanın nasıl bir prosedür izlenerek tamamlanacağını anlatır. Başka bir ifadeyle, çalışmada belirlenen hedeflere en elverişli yol ile elde etmek için kullanılan teorik bilgiyi anlatmak, araştırmanın yöntemini bildirmektedir. Bu kısımda araştırma yönteminin birer alt başlığı olarak uygulanacak metotlar sırasıyla araştırmanın, çalışmanın hipotezleri, evren ve örnekleme, modeli, çalışmanın veri toplama tekniği, veri analiz tekniği bulunmaktadır.

3.1 Araştırmanın hipotezleri

Hipotez çalışmada iki ya da daha fazla değişkenin var olduğu kabul gören bağlantıya, “denence” (hypothesis-hipotez) olarak adlandırılmaktadır. Çalışmanın hipotezindeki önemli husus, çalışmanın bağımlı ve bağımsız değişkeninden ibarettir [9, 71]. Hipotez, yapılan çalışmada probleminin çözümü için, doğrulanması ya da yanlışlanması gereken önermedir. Her bilimsel çalışma, bazı soruları sormayı gerektirir. Söz konusu İddianın doğrulanması ya da reddedilmesi ele alınan hipotezin doğrulanması ya da aksinin

ortaya konması ile mümkündür. [9, 50]. Bu araştırmanın hipotezleri:

H1 Sosyal Medya ile Siyasi Liderler Siyasal İletişim sürecini güçlendirmişlerdir.

H2 Kadın Fotoğraflarında Kullanılan Kod Kullanımlarının Yerel Değil Evrensel Ölçekte Olduğu Düşünülmemektedir.

H3 Siyasal İletim Sürecine Sosyal Medya Katkı Sağlamıştır.

H4 Siyasal İletişim Sürecini Sosyal Medya Hızlandırmıştır.

A Kişisi Sosyal Medyayı Aktif Olarak Kullanmıştır

3.2. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Evren W.Lawrence Neumanın tanımıyla “Bir ilişki veya hipotez tarafından kapsanan veya açıklanan bütün birimler kategorisi veya sınıfıdır”. [7, 246]. “Evren, araştırma sorununa ilişkin tüm bireyleri ya da öğeleri (insanları, örgütleri, nesnelere, ülkeleri vb.) kapsar”. Örnekleme, evren içinden belirli kriterlere göre seçilen ve evreni betimleme özelliğine sahip olduğu kabul edilen bir alt gruptur. Bu çalışmanın evreni Türkiye’de bulunan Siyasi Liderlerdir. Örnekleme ise Türkiye Büyük Millet Meclisinde en çok sandalyeye sahip 4 siyasi partinin liderleridir.

4. Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın bu bölümünde teorik bilgi ile oluşturulmuş, yöntemi önceden belli olan ve çalışmanın sorularına cevap bulma hedefiyle ikincil veri kaynağı betimsel analizi kullanılarak toplanan veriler nitel araştırma yöntemi ile analiz edilecektir. Sonraki bölümde bulgular yorumlanıp çalışmanın raporu yazılacaktır. Araştırma raporu, bir çalışmada metot ve bulguların yazılı olarak ileten belgedir. Yapılan çalışmanın sonucu, analiz yöntemleri kullanılarak varılan sonuçlar ile yorumlanır. Bir araştırma projesinin metotlarını ve bulgularını farklı kişiler aktaran yazılı belgelerdir (ya da yazılı belgeye dayalı sözlü sunumdur [7, 707].. Aynı zamanda araştırma sonucu elde edilen verilerin, belli yöntemlerle analizi yapılarak ve elde edilen bulgulara dayanılarak değerlendirmeleri yapılır, sonuçlar, çıkartılır, öneriler sunulur ve bu bulgular gerek grafik gerek ise tablo ve şekiller kullanılarak aktarımı yapılır.

4.1. Türkiye’nin Siyasal İletişimde Sosyal Medya Performansı

İNSTAGRAM	YOUTUBE	TWİTTER	FACEBOOK
+ Kişi	+ Kişi	+ Kişi	+ Kişi
+ Takipçi Sayısı	+ Abone Sayısı	+ Takipçi sayısı	+ Hayran sayısı
+ Takip Edilen	+ İzlenme Sayısı	+ Takip Edilen	+ Hakkında Konuşma
+ Günlük/haftalık/aylık Takipçi Artışı	+ Günlük/haftalık/aylık Abone Artışı	+ Günlük/haftalık/aylık Takipçi Artışı	+ Günlük/haftalık/ aylık Hayran Artışı
+ Günlük Medya Dağılımı	+ Günlük/haftalık/aylık Video Dağılımı	+ Günlük/haftalık/aylık Tweet dağılımı	+ İletim Dağılımı
Foto	+ Günlük/haftalık/aylık Etkileşim ve Dağılımı	Foto	Foto
Video	Beğeni	Video	Video
Carousel	Beğenmeme	Link	Link
+ Günlük/haftalık/aylık Etkileşim Dağılımı	Yorum	Metin	Metin
Beğeni		Diğer	Diğer
Yorum		+ Günlük Etkileşim	+ Günlük/haftalık/ aylık Etkileşim
		Beğeni	Beğeni
		Retweet	Yorum, paylaşım

Tablo 1: Siyasi Liderlerin Facebook Kullanım Performansı

	Başlangıç Tarihi	Bitiş Tarihi	Takipçi Sayısı	Takip Edilen	Takipçi Artışı	Medya Dağılımı				Etkileşim Dağılımı	Kullanım Dilleri		
						Toplam		Beğeni	Yorum				
					Sayı	%	Foto			Video	Link/ Metin	Çoklu Paylaşım	
RTE	16.12.2021	30.12.2021	10.268.528		228	0,002	41	22	7	8	97.027	4.148	Türkçe
KILIÇDAROĞLU	16.12.2021	30.12.2021	2.013.375	2	13.375	0,670	-	15	1	-	2.654	1.647	Türkçe
BAHÇELİ	16.12.2021	30.12.2021	348.459	4	459	0,130	-	-	2	-	6.330	325	Türkçe
AKŞENER	16.12.2021	30.12.2021	1.381.418	1	81.418	6,260	25	11	-	5	5.373	1.131	Türkçe

Tablo 1’de Siyasi Liderlerin iki haftalık süreçte Facebook hesaplarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre kişileri takipçi sayısına bakıldığında sırasıyla Recep Tayyip Erdoğan, Kemal Kılıçdaroğlu, Devlet Bahçeli, Meral Akşener olduğu görülmektedir. Söz konusu kişileri Facebook hesabını takip edenlerin durumuna bakıldığında ise sırasıyla, Devlet Bahçeli, Kemal Kılıçdaroğlu, Meral Akşener, Recep Tayyip Erdoğan olarak görülmektedir. [8]. Kişilerin aylık takipçi artışlarının oransal olarak durumlarına bakıldığında ise, Meral Akşener %6.260, Kemal Kılıçdaroğlu %0.660, Devlet Bahçeli 0.130, Recep Tayyip Erdoğan %0.002, şeklindedir. Kişileri Facebook’ta aylık medya dağılımı fotoğraf, Video ve çoklu paylaşım olarak kategorize edilmiştir. Buna göre Recep Tayyip Erdoğan Facebook’ta en çok medya dağılımını

8 ile çoklu paylaşım yapmaktadır. Fotoğraf 41 video ise 22 şeklindedir. Kemal Kılıçdaroğlu’nun Facebook hesabında medya dağılımına bakıldığında ise çoklu paylaşım, 0 fotoğraf 0 video 15 olarak görülmektedir. Devlet Bahçeli’nin Facebook hesabında medya dağılımı yapmadığı tespit edilmiştir. Meral Akşener’in medya dağılımı ise, 11 video, 5 çoklu paylaşım ve 25’i fotoğaftır.

Kişileri paylaşımlarındaki haftalık etkileşim dağılımlarına bakıldığında ise, Tayyip Erdoğan %97.027’i beğeni, %4.148’i ise yorum, Kemal Kılıçdaroğlu’da %2.654’u beğeni, %1.167’i ise yorum, Devlet Bahçeli %6.33’u beğeni, %325’i ise yorum, Meral Akşener %5.375 beğeni, %1.131’si yorum şeklindedir. [9].

	Başlangıç Tarihi	Bitiş Tarihi	Takipçi Sayısı	Takip Edilen	Takipçi Artışı	Medya Dağılımı				Etkileşim Dağılımı		Kullanım Dilleri
						Toplam		Beğeni	Yorum			
					Sayı	%	Foto			Video	Çoklu Paylaşım	
RTE	16.12.2021	30.12.2021	9.785.064	3	85.064	0,88	8	10	8	101.350	2.302	Türkçe
KILIÇDAROĞLU	16.12.2021	30.12.2021	958.217,00	2	12.217	1,29	-	3	-	58.387	730	Türkçe
BAHÇELİ	16.12.2021	30.12.2021	499.270	1	1.270	0,26	-	-	-	-	-	Türkçe
AKŞENER	16.12.2021	30.12.2021	1.306.831	2	6.831	0,53	37	7	-	48.693	368	Türkçe

Tablo 2: Siyasi liderlerin Instagram Kullanım Performansı

Tablo 2’de Siyasi Liderlerin iki haftalık süreçte Instagram hesaplarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre kişileri takipçi sayısına bakıldığında sırasıyla Recep Tayyip Erdoğan, Meral Akşener, Kemal Kılıçdaroğlu, Devlet Bahçeli, olduğu görülmektedir. Söz konusu kişileri Instagram hesabını takip edenlerin durumuna bakıldığında ise sırasıyla, Tayyip Erdoğan, Meral Akşener, Kemal Kılıçdaroğlu, Devlet Bahçeli olarak görülmektedir. Kişilerin iki haftalık takipçi artışlarının oransal olarak durumlarına bakıldığında ise, Kılıçdaroğlu %1.29, RTE %0.88, Akşener 0.53, Bahçeli %0.26, şeklindedir. Kişileri Instagram’daki

aylık medya dağılımı fotoğraf, Video ve çoklu paylaşım olarak kategorize edilmiştir. Buna göre RTE Instagram ’da en çok medya dağılımını 8 ile çoklu paylaşım yapmaktadır. Fotoğraf 8 video ise 10 şeklindedir. Kılıçdaroğlu’nun Instagram hesabında medya dağılımına bakıldığında ise çoklu paylaşım, 0 fotoğraf 0 video 3 olarak görülmektedir. Bahçeli’nin Instagram hesabında medya dağılımı yapmadığı tespit edilmiştir. Akşener’in medya dağılımı ise, 7 video, 0 çoklu paylaşım ve 37’i fotoğaftır. [10].

Kişileri paylaşımlarındaki haftalık etkileşim dağılımlarına bakıldığında ise, RTE %101.350’i beğeni, %2.302 yorum,

Kılıçdaroğlu’da %58.387’u beğeni, %730 ise yorum, Devlet Bahçeli haftalık etkileşim bulunmadığı tespit edilmiştir,

Akşener %48.693 beğeni, %368’si yorum şeklindedir.

Tablo 3: Siyasi liderlerim Youtube Kullanım Performansı

	Başlangıç Tarihi	Bitiş Tarihi	Abone Sayısı	İzlenme Sayısı	Abone Artışı	Video Dağılımı	Etkileşim Dağılımı		Kullanım Dilleri
							Beğeni	Yorum	
				Toplam			Toplam		
							Beğeni	Yorum	
RTE	16.12.2021	30.12.2021	215.000	149.149	4.000	-	-	-	Türkçe
KILIÇDAROĞLU	16.12.2021	30.12.2021	-	-	-	-	-	-	Türkçe
BAHÇELİ	16.12.2021	30.12.2021	-	-	-	-	-	-	Türkçe
AKŞENER	16.12.2021	30.12.2021	27.600	31.396	400	-	717	68	Türkçe

Tablo 3’de Siyasi Liderlerin iki haftalık süreçte Youtube hesaplarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre kişileri abone sayısına bakıldığında sırasıyla RTE, Akşener olarak görülmektedir. Kılıçdaroğlu ve Bahçelinin Youtube hesabı olmadığı tespit edilmiştir. Söz konusu kişileri Youtube hesaplarının izlenme durumuna bakıldığında ise sırasıyla, RTE ve Akşener, olarak görülmektedir. Kişilerin İki hatalık abone artışlarının oransal olarak durumlarına bakıldığında

ise, RTE % 4.000, Akşener %400, şeklindedir. Kişileri Youtubede’ki aylık medya dağılımı beğenme, beğenmeme, yorum olarak kategorize edilmiştir. Buna göre RTE Youtube’de medya dağılımını bakıldığında kategorilere kapalı olduğu tespit edilmiştir. Akşener’in medya dağılımı ise, 717 beğeni, 68 yorum, 0 beğenmeme aldığı tespit edilmiştir. [11].

Tablo 3: Siyasi liderlerim Youtube Kullanım Performansı

	Başlangıç Tarihi	Bitiş Tarihi	Takipçi Sayısı	Takip Edilen	Takipçi Artışı	Tweet Dağılımı			Etkileşim Dağılımı		Kullanım Dilleri
						Foto	Video	Link Metin	Beğeni	Retweet	
						Toplam			Ortalama		
						Foto	Video	Link Metin	Beğeni	Retweet	
RTE	16.12.2021	30.12.2021	18.252.148	102	52.148	38	25	28	104.656	34.780	Türkçe
KILIÇDAROĞLU	16.12.2021	30.12.2021	8.011.199	3	11.199	1	17	27	62.597	8.839	Türkçe
BAHÇELİ	16.12.2021	30.12.2021	5.431.213	-	31.213	-	-	12	7.991	3.126	Türkçe
AKŞENER	16.12.2021	30.12.2021	4.952.502	1.144	52.502	26	12	10	10.156	1.900	Türkçe

Tablo 4’de Siyasi Liderlerin iki haftalık süreçte Twitter hesaplarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre kişileri takipçi sayısına bakıldığında sırasıyla RTE, Kılıçdaroğlu, Devlet Bahçeli, Akşener olduğu görülmektedir. Söz konusu kişileri Twitter hesabını takipedenlerin durumuna bakıldığında ise sırasıyla, RTE, Akşener, Kılıçdaroğlu, Bahçeli olarak görülmektedir. Kişilerin aylık takipçi artışlarının oransal olarak durumlarına bakıldığında ise, Akşener %52.502, RTE %52.148, Bahçeli %31.213, Recep Tayyip Erdoğan %0.002, Kılıçdaroğlu %11.199 şeklindedir. Kişilerin Twitter’da iki haftalık medya dağılımı fotoğraf, Video, link/metin, olarak kategorize edilmiştir. Buna göre RTE Twittar’da’ en çok medya dağılımını 38 fotoğraf, 25 video, 29 video/link ile paylaşım yapmaktadır. Akşener 26 fotoğraf, 12 video, 10 link/metin paylaşım yapmıştır. Kılıçdaroğlu ise 1 fotoğraf, 17 video, 27 Link/metin paylaşımı yapmıştır. Bahçeli yalnızca 12 Link/metin paylaşımı yaptığı tespit edilmiştir [12].

Kişileri paylaşımlarındaki haftalık etkileşim dağılımlarına bakıldığında ise, Tayyip Erdoğan %104.656 beğeni, %34.780 retweet, Akşener %10.156 beğeni, %1.900 retweet şeklindedir. Kılıçdaroğlu ise %62.597 beğeni, %8.839 retweet, Bahçeli %7.99’i beğeni, % 3.126’i retweet olarak tespit edilmiştir.

5. Değerlendirme ve Sonuç

Sosyal Medya günümüz dünyasında vazgeçilmez bir konuma gelmiştir. İçinde bulunduğumuz dönemde toplumun her kesiminin sosyal medyayı kullandığı bir gerçektir. Bu gerçek siyasi iletişimde de kendini göstermiştir. Türkiye’de siyasi iletişimde siyasi liderlerin sosyal medya kullanım performansları yukarıda verilmiştir. Siyasi iletişimde hangi siyasi liderin hangi sosyal medya platformunu aktif olarak kullandığını sorusu dört liderin profili dörder platform üzerinden incelenmiştir. [13].

İnceleme sonucunda Meral Akşener sosyal medyayı en

aktif kullanan lider konumundadır. Facebook, İnstagram, Youtube ve Twitter sosyal medya organlarını başarılı olarak kullandığı görülmektedir. İkinci sırada ise Recep Tayyip Erdoğan gelmektedir. Erdoğan dört sosyal medya platformunda da yer almaktadır. Yer aldığı platformların hepsinde aktif olduğu görülmektedir.

Kemal Kılıçdaroğlu siyasal iletişimde sosyal medyayı aktif olarak kullanımında üçüncü sıradadır. Kılıçdaroğlu günümüzün en ünlü sosyal platformlarından biri olan Youtube kanalında kaydı bulunmamaktadır. Kılıçdaroğlu Facebook, instagram, Twitter aracılığı ile siyasal iletişimi gerçekleştirmektedir. Sonuncu sırada ise Türkiye'deki en büyük dördüncü partisinin lideri Devlet Bahçeli bulunmaktadır. Bahçeli tıpkı Kılıçdaroğlu gibi youtube kanalında kaydı bulunmamaktadır. Başka bir ifadeyle dört büyük partinin dört liderinden ikisi teknolojiyi iyi şekilde adapte olduğu görülmektedir. Siyasal iletişimde sosyal medyayı başarılı bir araç olarak kullanmışlardır. Bununla beraber sosyal medya aracılığı ile halkın görüşlerini doğrudan ve hızlı olarak almayı başarmışlardır. Diğer iki partinin lideri siyasal iletişimde sosyal medyayı kullanımları daha zayıf olduğu görülmüştür. [14].

Sosyal medya günümüzde siyasal aktörler için hayati önem taşımaktadır. Son yıllarda yapılan araştırmalar konvansiyonel medyadan çok daha önde olduğunun vurgusunu yapmaktadır. Sosyal medya platformları Türkiye'de her bireyin iletişim sürecine katılıp daha sonra feedback verebilme özelliğinden dolayı demokratik süreci de güçlendirmiştir. Konvansiyonel medyada siyasal iletişime katılma şansı olmayan bir birçok gurup ve insana konuşma şansı tanımıştır. [15].

Kaynakça

1. <https://sozluk.gov.tr>
2. *Siyasal İletişim, Halkla İlişkiler Ve Tanıtım Lisans Programı, Ders Notu T.C, İstanbul Üniversitesi Prof. Dr. Emine Yavaşgel, Ankara, 2004.*
3. *Öztamur, D. (2011). Genel Seçimleri Sürecinde Yazılı Basının Siyasal İletişim Yönünden İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.*
4. *Koç, I., A., (2019). İstanbul Yerel Seçimlerinde İttifak Adaylarının Siyasal İletişim Aracı Olarak Sosyal Medya Kullanımı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul*
5. *Yavaşgel, E. (2004). Siyasal İletişim- halkla ilişkiler ve tanıtım lisans programı ders kitabı, İstanbul Üniversitesi Elektronik Kaynak, İstanbul.*
6. *Keskinbiçki, B (2019). Yeni Medya Ve Demokrasi İlişkisi: Yeni Medyanın Demokrasiyi İşlevselleştirme Potansiyeli Üzerine Bir Çalışma, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.*
7. *Neuman, W. L. (2013). Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel Ve Nicel Yaklaşımlar (1. Cilt).Çev. Sedef Özge, İstanbul: Yayın Odası. Altıncı Basım.*
8. *Aziz, A. (2019). Siyasal İletişim. (8. Basım)Nobel Yayın Evi, Ankara.*
9. *Ünal, U., (2011). Örgütsel İletim İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkisellik. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Bişkek .*
10. *Kılıç, S.(2014). Kitle İletişim Araçlarının Gelişimi ve Sosyal Medyanın Siyasal İletişimde Rolü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.*
11. *Çakır, H., Tufan, S.(2016). Siyasal İletişim Sürecinde Sosyal Medya: Türkiye'de Siyasal Liderlerin Instagram Kullanım Pratikleri Üzerine Bir İnceleme. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi XLI, ss.1-11.*
12. *İlhan, E., Aydoğdu, A., (2019), Youtube Kullanıcılarının Kullanım Motivasyonlarının İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergi, Eylül, Sayı-2, cilt,-7*
13. *Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. 2017. Bilimsel araştırma yöntemleri. Pegem Atıf İndeksi, 1-360.*
14. *Baltacı, A., (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Eylül, Sayı-2, Cilt-5, ss- 368-388.*
15. *Çomu, T., (2012). Video Paylaşım Ağlarında Nefret Söylemi: Youtube Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.*

КУЛЬТУРОЛОГИЯ

УДК:159.953.2(575.2) (470+571)
DOI 10.35254/bhu/2022.62.70

Усенова Н.Э.,
БГУ им. К. Карасаева

ФЕНОМЕН ПАМЯТИ В КУЛЬТУРНО-ГЕНЕТИЧЕСКОМ РОДСТВЕ КЫРГЫЗСКОГО И СЛАВЯНСКОГО НАРОДОВ

Аннотация

Данная работа рассматривает феномен памяти в культурно-генетическом родстве кыргызского и славянского народов. Анализируется с культурологической точки зрения значение и роль памяти как важнейшего инструмента для развития дипломатических отношений между народами. Раскрывается сущность исторической памяти, которая способна доказать культурно-генетическое родство между двумя народами в многообразии этнического наследия. Сегодня феномен памяти стали изучать в междисциплинарном ракурсе опираясь на теоретические положения философской, социологической, психологической и культурологической науки. Поэтому, подчеркивая социальную природу памяти можно утверждать, что ее феномен является живым символом передачи от поколения к поколению, сохраняемая традициями и выражаемая через мемориальные знаки в изобразительных и монументальных памятниках, если они ориентированы и нацелены на верный путь развития между государством.

Ключевые слова: память, культура, человек, эпос, народ, история, язык, наследие, традиция, общество, менталитет.

КЫРГЫЗ МЕНЕН СЛАВЯН ЭЛДЕРИНИН МАДАНИЙ-ГЕНЕТИКАЛЫК ТУУГАНДЫГЫНДА ЭС-ТУТУМДУН ФЕНОМЕНИ

Кыскача мазмуну

Бул эмгекте кыргыз жана славян элдеринин маданий-генетикалык туугандыгында эс-тутумдун феномени каралат. Элдердин ортосундагы дипломатиялык мамилелерди өнүктүрүүнүн эң маанилүү куралы катары эс-тутумдун маанисин жана ролун маданият таануу илиминин көз карашынан талдоого алынган. Этникалык мурастын көп түрдүүлүгүндө эки элдин ортосундагы маданий-генетикалык байланышты далилдей алган тарыхый эс-тутумдун маңызы ачылат. Бүгүнкү күндө эс-тутумдун феномени философиялык, социологиялык, психологиялык жана маданият таануу илимдеринин теориялык жоболоруна негизделген дисциплиналар аралык көз карашта изилдене баштады. Демек, эгерде мамлекеттин өнүгүү жолу туура багытка багытталган болсо, эс тутумдун социалдык табиятын баса белгилеп, анын феномени муундан муунга өтүүчү салттар менен сакталып, мемориалдык белгилерин сүрөт жана монументалдык эстеликтер аркылуу чагылдырылган жандуу символу деп айтууга туура болот.

Түйүндүү сөздөр: эс тутум, маданият, адам, эпос, эл, тарых, тил, мурас, салт, коом, менталитет.

THE MEMORY PHENOMENON IN THE CULTURAL AND GENETIC RELATIONSHIP OF THE KYRGYZ AND SLAVIC PEOPLE

Abstract

This work examines the phenomenon of memory in the cultural and genetic relationship of the Kyrgyz and Slavic peoples. Analyzes are performed from the cultural point of view of the significance and role of memory as an essential tool for the development of diplomatic relations between nations. The essence of historical memory is revealed, which is able to prove the cultural-genetic relationship between two nations in the diversity of ethnic heritage. Today, the phenomenon of memory is studied in an interdisciplinary perspective based on the theoretical provisions of philosophical, sociological, psychological and cultural science. Therefore, emphasizing the social nature of memory, it can be argued that its phenomenon is a living symbol of transmission from generation to generation, preserved by traditions and expressed through memorial signs in pictorial and monumental monuments, if they are oriented and aimed at the right path for the development of the state.

Key words: *memory, culture, human, epic, people, history, language, heritage tradition, society, mentality.*

**«Надо искать не столько
врагов - их так много,
а надо искать друзей,
это самая главная ценность в
жизни...»**

Лев Гумилев

Память позволяет человеку закреплять в системе культуры все то, что в истории человечества приходится пройти, узнать и увидеть, передавая из рода в род определенные ценности и традиции. При этом исторические факторы регулируют социальную жизнь, совершенствовав жизнь человека по определенным правилам, которые требуются соблюдать в ходе развития общества в виде традиционных обычаев и ритуалов. Несмотря на это в историческом развитии все равно происходит некий отбор определенных ценностей и правил, которые могут оставаться неизменными, и тех, которые не принимаются этносом в определенной культуре. Поэтому существует понятие как культурно-генетический код как устойчивый признак принадлежности определенного этноса к той или иной цивилизации.

В работах известного российского историка-востоковеда Льва Николаевича Гумилева говорится о народах, которые взаимосвязаны неким общим духовным миром, доказывающие родство по психологическим и культурно-историческим факторам. Это обуславливается их взаимной симпатией, что ученый назвал как «комплиментарность». Этимология слова «комплимент арность берет основу от «compliment» с перевода с французского означает «комплимент», что объясняет выражение почтения, например в сфере дипломатии» [1, с. 379–380].

По Гумилеву Л.Н. так же определен термин «суперэтнос» как народы, консолидированные общим духовным родством, психологическим и генетическим сходством. Суперэтносам характерна некая общественная неоднородность места, времени и между ними существует контакт, диалог культур, комплиментарность на дипломатическом уровне. Несомненно, считать родство двух народов как кыргызов и русских будет логично, и тому свидетельствуют многие показатели как исторических, культурно-генетических, так и конечно дипломатических отношений.

Поэтому, сегодня, особый интерес проявляется культурно-генетическому родству между кыргызским и русским народом, которые сыграли неоднозначную роль в судьбах своего этнического становления. Исследования ученых с мировыми именами доказали, что кыргызы относятся к древнейшим этносам, населяющих нашу планету, по записям выдающихся востоковедов как Бартольд В.В. и Бернштам А.Н. говорится, что «киргызы принадлежат к числу древнейших народов Средней Азии...» [2] и «киргызы - один из древнейших тюркоязычных народов» [3].

Если в эпоху Советской власти история древних кыргызов была еще малоизучена, то сегодня о происхождении народа говорят множество фактов с разными гипотезами и предположениями. То, что «кыргызы проживали

на территории, реки Енисей говорит не один только историографический труд, к примеру енисейских кыргызов упоминали в «Исторических записках» Сым Цяня, что кыргызы составляют малую долю населения Енисея», писал позднее российский историк С.В. Бахрушин [4].

Этнограф Киселев С.В. в своей работе посвятил много исследований проживания кыргызов в Южной Сибири, что еще может доказывать об одних культурно-генетических корнях двух народов [5]. А в теории этнолога Гумилева Л.Н. говорится, что тюрки были производными от взаимодействия центрально-азиатских, монгольских и киргизских элементов [6]. В историографии Российской империи тюркоязычных народов называли «татаром», а тюркоязычных кочевых народов «киргизом». В летописях восточных ученых Енисей назван страной киргизов. К их числу (тюрков) относятся «хирхизы» как многочисленный народ, живущий между востоком и севером [7, с.88].

Все теории исследований по истории кыргызов были синтезированы в труде отечественного ученого Джамгерчинова Б.Д. «Присоединение Киргизии к России» в котором раскрыта история этноса с идеологической опорой того времени (1959 г.). С достижением эпохи Суверенитета данная теория обобщена в работах академика Плоских В.М. «История кыргызов и Кыргызстана», где ученый доказывает о существовании этнонима «кыргыз» среди древних тюркоязычных народов. Следовательно, из глубины веков берет начало процесс этногенеза, где о себе оставили только историческую память в многообразных находках археологов, в письменности, архитектуре, искусстве, фольклоре [8]. Поэтому, именно историческая память способна доказать о культурно-генетическом родстве между двумя народами.

Интересная гипотеза представлена отечественным философом Саякбаевым Ж.С., что именно древние кыргызы могли сыграть важную роль в развитии этнокультуры Евразии. Благодаря археологическим памятникам культуры, найденные в районах Сибирской, Байкальской, Монгольской и других местностях допустимо говорить о существовании едином культурно-генетическом родстве как носителей одной культуры. Кыргызский исследователь также опирается на сведения из материалов санжыра и эпоса «Манас» [9, с.2]. О родстве с генетико-физиологической стороны Саякбаев Ж.С. пишет идею о европеоидном типе кыргызов и славян: «Антропологические данные показывают самостоятельные истоки развития населения... материалы свидетельствуют об абсолютном господстве европеоидной расы в Средней Азии...» [9, с.45]. Европеоидность кыргызов по антропологическому типу сопоставил ученый Аристов Н., что кыргызы имели «...светлую окраску кожи, волос и

глаз...» [10]. И по сей день можно встретить кыргызов сохранившие европеоидный тип с голубоватыми глазами, рыжевато-светлыми волосами.

Культурно-генетическое родство может исходить и из языкового и музыкального сходства народных культур. Советский музыковед Виноградов В.С. подчеркнул, что «В музыке так же, как и в языке... проявляется колоссальная сопротивляемость насильственной ассимиляции...» [11, с.21]. В известном труде отечественного ученого Баялиевой-Уметалиевой Ч.Т. «Этногенез кыргызов: музыковедческий аспект» представлена теория о культурно-генетическом родстве между народами России и кыргызами. Баялиевой-Уметалиевой Ч.Т. дан интересный анализ о праязыках, объединенных в одну макросемью из шести языковых семей. Доктор культурологии говорит, что генетическое родство «ностратических языков» доказывалось наличием обширного множества родственных морфем, действующих практически во всех планетах земли [12, с. 83]. Ностратическими языками («poster» с латыни - наш) были названы языки, сходные по генетическому родству, но не из-за результата взаимовлияния, в эпоху ранней цивилизации любое грамматическое открытие становилось общим достоянием, то есть «нашим» [13]. Исследователь доказывает, что в языковом родстве двух народов может быть не существовать родства в музыкальной культуре. Как например, автор указывает на общность в языковой культуре кыргызов и казахов, но существует разница в музыкальной культуре [12, с. 97].

С точки зрения отечественного культуролога история любого народа рассматривается через «призму речевого языка, письменных источников, а также исследований материальной культуры, антропологических и этнографических данных», но о родстве «генетической музыкальной памяти этносов» не наблюдается в научных кругах, хотя именно через музыкальную память можно найти общность в культурно-генетическом родстве некоторых этнических культур. Так и музыкальная культура кыргызов и этносов, проживающих на территории России, имеет общее музыкальное родство, хотя различны по речевому и удалены друг от друга [12, с. 90]. С такими народными культурами как карачаевская, балкарская, алтайская у кыргызов выявляется общность в музыкальной культуре.

Если говорить об истории культурно-генетического родства между Кыргызстаном и Россией, то можно насчитать множество веков, начиная с 1785 года, когда были отправлены в Россию родоплеменным лидером Атаке-бием первые послы из кыргызов. Архивы кыргызско-российских отношений доказывают более 250 летние связи с самого первого переселения кыргызов. Величайшие труды академика В. Плоских показывают дипломатическое сотрудничество кыргызско-российских отношений в экономической, культурной и политической сферах жизнедеятельности. Роль экономического аспекта присоединения кыргызов в состав Российской империи была выражена в разрушении феодализма и развитию капиталистических отношений. Культурный аспект вхождения кыргызов ознаменовался ростом образовательных и медицинских учреждений, а также появлением научно-исследовательских кругов в кыргызском обществе. Политическая же сфера устранила родоплеменные междоусобицы и внешние угрозы соседних на-

родов [14].

Культурно-генетические связи двух вышесказанных народов доказали в событиях Октябрьской революции и Великой Отечественной войне. Такие события прошедшего XX века повлияли как положительно, так и отрицательно в нелёгкой судьбе кыргызского народа. Значение этих событий в печати с каждым днём характеризуются негативными мыслями, в частности о восстании 1916 года, хотя такого рода исторические утраты кыргызов можно дополнить, например событиями межплеменных войн, распадом Великого Каганата, столкновения с соседними казахами и калмыками, а так же натиски кокандского ханства.

В итоге генетическое родство между двумя народами сделало свой исторический выбор в жизни кыргызов. Значение распространения русского языка говорит не только открытием внешнего мира, но и достижениями знаний всей мировой цивилизации. Именно вначале на русский язык переводились великие устные достижения кыргызов, как героические эпосы. До распространения английского языка русский язык являлся каналом транслирования передовых знаний и опытов во всех достижениях развития мирового масштаба, став ключевым языком в модернизации молодой республики.

Если после событий вхождения Киргизии в состав РСФСР произошли кардинальные изменения, как в экономическом плане, так и в социально-культурном, положительно повлиявшие на жизнь кыргызского народа, то во времена Великой Отечественной войны роль кыргызского народа неопределимо велика была для России. Противившиеся военному призыву 1916 года, кыргызы в 1941 году встали на первых рядах военного призыва на фронт, труженики достойно помогали в тылу ради Победы над фашизмом как два родных, генетически родственных народа.

В итоге, на сегодня, между народами много межгосударственных отношений, как Договора о коллективной безопасности, вместе сотрудничают в Шанхайской организации и в Евразийском экономическом союзе, не говоря о том, что вместе вошли в Содружество Независимых Государств. Результатом родства между народами говорит высокий уровень двухсторонних отношений, доказывающий количеством межправительственных регулярных заседаний. Не только в сфере экономики и военной политики развивается культурно-генетическое родство, так же и в образовательной среде, Россия принимает активное участие в программах развития Кыргызстана. Об этом свидетельствует прошедший в нашем Бишкекском государственном университете Первый форум ректоров двух братских стран «Развитие науки и образования - инвестиции в будущее», целью которого было расширить двусторонние кыргызско-российские научно-образовательные связи. Знаменательным является факт подписания Соглашения о сотрудничестве Ассоциации вузов Кыргызской Республики и Российского Союза ректоров для реализации совместных программ и проектов между вузами Кыргызстана и России.

Следовательно, надо подчеркнуть, что образ прошлого, полученный через память человечества, должен выступать фактором дружбы, а не разъединения родственных народов, в силу общекультурных идентичных видений на будущее ради согласия и мира. Существуют известные теории двух французских философов о роли

памяти в исторических фиксациях информационных данных. К примеру, в теории Поля Рикёра говорится о существовании «закрытой памяти», которая может не вспоминать некоторые исторические детали при дипломатических отношениях между народами, имея комплиментарный диалог на общественное мнение. Другая же позиция Пьера Нора о памяти выступает как «живой организм», способный действовать как удобно в тот момент истории и уживаться в ареале человечества. Как сказал Пьер Нора, что «Память – это всегда актуальный феномен...».

Следовательно, мнемоническая культура памяти обосновывает комплиментарность международного сотрудничества в такие сложные периоды политической нестабильности. Несмотря на то, что мир разделился на несколько фронтов, следует четко понимать о нейтралитете дипломатической культуры. В силу такого явления в обществе, мною был проведен социальный экспери-

мент по выявлению отношения кыргызских граждан к доказательству культурно-генетического родства между кыргызским и славянским народом, влияния исторической памяти на дипломатические отношения между государствами. Главным условием опроса населения была полная конфиденциальность, от респондентов требовалось только указать возраст. Среди около тысячи опрошенных людей, большую часть составляла студенческая молодежь. В перечень вопросов включили мнение населения об исторических судьбах двух государств, прошедшие путь вместе как генетически родственные и роль памяти народа о событиях тех времён в зависимости от их возрастной категории:

1. «Вхождение кыргызов в состав Российской империи»;
2. «Великая Октябрьская революция»;
3. «Великая Отечественная война».

№	Респонденты	Количество	Полож. ответ	Отрицат. ответ	Безразличие
1.	Общее количество респондентов:	1200			
	Валидные анкеты	874	363	346	165
	Испорченные анкеты	326	-	-	-
2.	Возрастная категория:	147	131	16	-
	1. Пенсионеры				
	2. Служащие	103	91	5	7
	3. Торговцы	84	32	11	41
	4. Студенты	513	103	301	109
	5. Школьники	27	6	13	8

Сбор информации проводили методом анкетирования среди студентов, методом опроса прохожих, методом on-line опроса через Интернет сервер. В анкетировании приняли участие студенты нескольких вузов Кыргызстана:

- КГТУ им. И.Раззакова (энергетический и информационный факультет),
- БГУ им. К.Карасаева (факультет славяноведения и востоковедения),
- КГУСТА им. Н.Исанова (факультет архитектуры и дизайна),
- МУИТ и МУК.

Анализ полученных данных, как видно из таблицы, подчеркивает формирование чувств у граждан нашей республики к её прошлому в зависимости в какой исторический период жили, но многие респонденты восприняли как проверку знаний об истории Кыргызстана. Категория граждан, как пенсионеры довольно с интересом отвечали на все поставленные вопросы, в сравнении с торговцами, которые проявили неуважение не только к исторической памяти, но и к культуре общения. Государственные служащие были удивлены вопросами, которые уходили вглубь политических моментов, поэтому в основном вопросы остались открытыми. Студенческая молодежь оказалась очень энергичной и вопросы получили ответа, которого мы и ожидали. Историческая па-

мять не прослеживается в их возрастном контингенте, поэтому, та история которая изучена была ими в стенах школы или вуза, для них, как было сказано ими, является просто пройденным материалом, и большинство из них считают, что вхождение кыргызов в российскую империю принесло нашей республике только отрицательные моменты, и в экономике и в политике и т.д. Школьники отвечали без особого желания, либо не понимая сути поставленных вопросов.

Реплики в тестах по интернету особо были выражены свободой слова и выражением мысли о культурно-генетическом родстве между двумя народами. Данное исследование является инициативным, незаказным, поэтому проанализировав с культурологической точки зрения значение и роль исторической памяти как важнейшего инструмента для развития дипломатических отношений между народами, можно подчеркнуть, что в обществе всегда будут противоборствовать две стороны, прошлое и настоящее. Человеческая память способна воспринимать социальную природу исторической памяти как живого символа культуры. Как показал результат эксперимента, пока прошлое незабыто и идет наравне с настоящим, значит передача от поколения к поколению, сохранение традиций будет преимущественно независимо от комплиментарности дипломатических отношений.

Литература

1. Мельчук И. А., Жолковский А. К. Толково-комбинаторный словарь русского языка: Опыт семантико-синтаксического описания русской лексики. /И.А.Мельчук, А.К.Жолковский. — 2-е изд., испр. — М.: Глобал Ком: Языки славянской культуры, 2016. — 544 с.
2. Бартольд В.В. Избранные труды по истории кыргызов и Кыргызстана / В. В. Бартольд [Отв. ред. О. Караев]. - Бишкек: Шам, 1996. - 608 с.
3. Бернштам А.Н. Социально-экономический строй орхон-енисейских тюрок VI-VIII вв. Восточно-Тюркский каганат и кыргызы/ А.Н.Бернштам. // Труды института востоковедения, т. XLV. М.-Л., 1946. - 210 с.
4. Бахрушин С. В. Енисейские киргизы в XVII в./С.В. Бахрушин. // Исторические труды. Т. III. Ч. 2. — М.: Изд-во АН СССР, 1955. — С. 176—224.
5. Киселёв С.В. Древняя история Южной Сибири. /С.В.Киселев. - М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1949. - 364 с.
6. Гумилев Л. Н. История народа хунну / Л.Н.Гумилев./ Сост. и общ.ред. А. И. Куркчи: в 2-х книгах. - Кн. 1. — М., 1998. — 448 с.
7. Воропаева В.А. Хрестоматия по истории Кыргызстана (с древнейших времен до XX в.). /В.А.Воропаева. - Бишкек: КРСУ, 1997. - 274 с.
8. История кыргызов и Кыргызстана: учебник для вузов / под ред. акад. В. М. Плоских. /В. М. Плоских. — Бишкек: Илим, КРСУ, 2003. — 260 с.
9. Саякбаев Ж.С. Древние кыргызы и их истоки / Ж.С. Саякбаев. — Бишкек: Техник, 2003. — 82 с.
10. Аристов Н.А. Усуни и кыргызы или кара-кыргызы: очерки истории и быта населения западного Тянь-Шаня и исследования по его исторической географии. /Н.А.Аристов. - Бишкек: Илим, 2001. - 578 с.
11. Виноградов В. С. Киргизская народная музыка. /В.С.Виноградов. — Фрунзе: Киргизгосиздат, 1958. — 334 с.
12. Уметалиева-Баялиева Ч.Т. Этногенез кыргызов. Музыкаловедческий аспект. Историко-культурологическое исследование / Ч.Т. Уметалиева-Баялиева. — Бишкек: Б., 2008. — 290 с.
13. Закиев М. З. Происхождение тюрок и татар. /М.З.Закиев. - М.: Инсан, 2002. — 496 с.
14. Воропаева В., Джунушалиева Д., Плоских В. История кыргызско-российских взаимоотношений: методическое пособие и программа спецкурса. /В.Воропаева, Д.Джунушалиева, В.Плоских. — Бишкек, КРСУ, 2000. — 44 с.
15. Кадыркулова А. Философские интерпретации “культуры” // Вестник Бишкекского гуманитарного университета им. К.Карасаева, 2012. - №1. — С. 14-16.

ПЕДАГОГИКА

УДК: 378.145
DOI 10.35254/bhu/2022.62.75

Жороева Р.Т.,
И. Арабаев атындагы КМУ,
аспирант

СТУДЕНТТЕРДИН ӨСҮП КЕЛЕ ЖАТКАН МУУНГА ПАТРИОТТУК ТАРБИЯ БЕРҮҮНҮ УЮШТУРУУГА ДАЯРДЫГЫН КАЛЫПТАНДЫРУУ

Кыскача мазмуну

Азыркы учурда мамлекеттик саясаттын билим берүү тармагындагы эң маанилүү багыты болуп бардык деңгээлдеги билим берүү уюмдарын өсүп келе жаткан муундарга патриоттук тарбиялоону камсыз кылуучу мамлекеттик мекемелерге айландыруу саналат. Бул идея окуу процессин жөнгө салуучу негизги документтердин мазмунунда ырасталган. Патриоттук тарбия берүү жаш муундарда баалуулук багыттарынын пайдубалы түптөлгөн кезден, башкача айтканда, бала кезинен жүргүзүлүүгө тийиш. Ошондуктан, патриоттук тарбия педагогикалык жогорку окуу жайлардын студенттерин кесиптик даярдоонун зарыл компоненти болуп саналат.

Түйүндүү сөздөр: патриоттуулук, патриоттук тарбиялоо, окутуу процесси, баалуулук, багыт, натыйжалуулук, педагогдор, компонент.

Жороева Р.Т.,
КГУ имени И. Арабаева,
аспирант

ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ СТУДЕНТОВ К ОРГАНИЗАЦИИ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ

Аннотация

В настоящее время важнейшим направлением государственной политики в области образования является преобразование образовательных организаций всех уровней в государственные учреждения, обеспечивающие патриотическое воспитание подрастающего поколения. Эта идея подтверждается содержанием основных документов, регулирующих процесс обучения. Патриотическое воспитание должно осуществляться в молодом поколении с момента формирования ценностных ориентаций, то есть с детства. Поэтому патриотическое воспитание является необходимым компонентом профессиональной подготовки студентов педагогических вузов.

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое воспитание, учебный процесс, ценность, направление, эффективность, педагоги, компонент.

Zhoroeva R.T.,
KSU named after I. Arabaev,
PhD student

FORMATION OF STUDENTS' READINESS TO ORGANIZE PATRIOTIC EDUCATION OF THE YOUNGER GENERATION

Abstract

Currently, the most important direction of the state policy in the field of education is the transformation of educational organizations at all levels into state institutions that provide patriotic education of the younger generation. In the conditions of an educational organization, the effectiveness of this process is ensured primarily by the efforts of teachers involved in the process of teaching and raising children. However, in order to effectively educate children in the spirit of patriotism, teaching staff need to ensure their readiness to implement this direction. Therefore, patriotic education is a necessary component of the professional training of students of pedagogical universities.

Keywords: patriotism, patriotic education, educational process, value, direction, effectiveness, teachers, component.

Патриоттуулук – жарандардын массалык аң-сезиминдеги руханий багыт жана заманбап коомдун өнүгүүсүнүн эң маанилүү ресурсу. Патриоттуулук – бул адамдын өз

Мекенине, өз үйүнө, айылына, шаарына же облусуна, бүтүндөй өлкөсүнө болгон сүйүү, өз Ата Мекенине берилгендик, анын таламдарына кызмат кылууга умтулуу,

Ата Мекенди коргоо боюнча конституциялык милдеттерди аткарууга даяр болуу. Патриоттуулук – адамдын дүйнө таанымында, адеп-ахлактык идеалдарында, жүрүм-турум нормаларында чагылдырылган жана коомдо ар-намыс, милдет, жоопкерчилик сезимдерин тарбиялоо менен байланышкан адамдын эң терең сезимдеринин бири, интегралдык-коомдук мааниге ээ сапаты. Бул адамдын өз элине, туулган жерине, тилине, улуттук каада-салттарына болгон табигый жакындык. Патриоттуулук инсандын сапаты катары адамдын башка көптөгөн өзгөчөлүктөрү менен байланыштуу [1 -б.].

Бул концепциянын фундаменталдык негиздери дүйнөнүн ар бир мамлекетинде бар жана идея катары ал ар бир мамлекеттин болушунун зарыл шарты болуп саналат.

Болочок мугалимдин инсандык жана кесиптик өнүгүү процессинде жаштардын өзүнүн коомдук позициясын жана коомдук жоопкерчилигин түшүнүүсүнүн натыйжасында социалдык компетенттүүлүк активдүү калыптанат. Демек, инсандын эң маанилүү социалдык маанилүү сапаты катары патриоттуулукту тарбиялоо үчүн оптималдуу шарттар түзүлөт, ансыз жаштар руханий өнүгүү үчүн маанилүү болгон социалдык багыттарды жоготот.

Кыргыз Республикасынын (Концепция воспитания школьников и молодежи Кыргызской Республики на 2021-2030 гг. Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндө» Закону: патриоттуулукка Мекенди сүйүүгө тарбиялоо; Кыргыз Республикасынын окуучуларын жана жаштарын тарбиялоонун 2020-жылга чейинки Концепциясы: «... өзүнө Мекенге – Кыргызстанга болгон сый-урмат жана анын маданий жана жаратылыш байлыктарына аяр мамиле, негизги демократиялык жана жарандык укуктар жана эркиндикти түшүнүү жана кабыл алуу, маданияттын көп түрдүүлүгүнүн баалуулугун кабыл алуу сыяктуу баалуулуктарды камтыган компетенттүүлүк»; «Тарбиялоо милдеттери: жалпы адамзат жана улуттук баалуулуктардын негизинде балдардын, өспүрүмдөрдүн жана жаштардын адептик сапаттарын, жарандык позициясын калыптандыруу; бардык деңгээлдеги билим берүү уюмдарынын күчтөрүнүн консолидациясы...»; Жаш муундарды рухий-адептик жана патриоттук жактан тарбиялоо концепциясы: «Эгемендүү республикабыз, мамлекетибиз коомдун коом катары, калктын калк катары сакталышына жана өнүгүшүнө тирек-таяныч болуп берчү, андагы таалим-тарбия ишине багыт-маяк катары кызмат кыла турган өзүнүн социалдык-философиялык, моралдык-этикалык, руханий-патриоттук дөөлөттөрүнүн системасын иштеп чыгып, аны муундардын социалдашуусунун кызматына чегиши керек», Кыргыз Республикасындагы билим берүүнү өнүктүрүүнүн 2012-2020-жж. стратегиясы: «... таланттуу жаштарды өлкөнүн инновациялык өнүгүүсүнүн негизги ресурсу катары билим берүү системасынын бардык деңгээлдеринде колдоо ж.б. официалдуу документтерде) концептуалдык жана стратегиялык мүнөздөгү документтеринде белгиленген жарандуулукту жана патриоттуулукту калыптандыруу боюнча билим берүү системасында маанилүү маселелерди чечүү муктаждыгы менен шартталат.

Мугалимдердин патриоттуулуктун, атуулдуктун үлгүсү болуусу өзгөчө маанилүү. Ошондо гана алар мектеп жашына чейинки балдардан баштап жаш муундарды патриоттук тарбиялоо иштерин жүргүзүп, жогорку

натыйжаларга жетише алышат. Патриотту өзү патриот эмес адам тарбиялай албайт. Ошону менен бирге педагог чөйрөнү, өлкөнү, өзүнүн кичи мекенин түзүүчү жана өзгөртүүчү чыныгы патриотту жана жаранды калыптандыруу үчүн окуучуга гумандуу таасир көрсөтүүнүн заманбап каражаттарын өздөштүрүүсү зарыл [8, 65-б.].

Болочок педагогдорду патриоттук тарбиялоо жана аларды өлкөнүн патриотторун тарбиялоого даярдоо жогорку окуу жайда окуунун бүткүл мезгилинде жүргүзүлүшү керек. Анын натыйжасы болочок педагогдун же мугалимдин патриоттук тарбиянын милдеттерин ишке ашырууга даярдыгы болууга тийиш, анын өз ара байланышкан компоненттери болуп төмөнкүлөр саналат: окуучулар жана студенттер үчүн жүрүм-турумдун жакшы үлгүлөрүн көрсөтүүгө мүмкүндүк берүүчү сапаттарды жана инсандык сапаттарды өнүктүрүү; билим берүү уюмунун шарттарында бул багытта натыйжалуу иштөө үчүн зарыл болгон билимдерди, көндүмдөрдү өздөштүрүү; иштин практикалык тажрыйбасын топтоо жана кайра карап чыгуу.

Жогорку педагогикалык окуу жайынын билим берүү уюмунун ишинин өзгөчөлүгү болуп студенттердин жаш муундарга патриоттук тарбия берүүнү уюштурууга даярдыгын калыптандыруу алардын өздөрүнүн патриоттук сезимдерин жана сапаттарын өстүрбөй жана тарбияламайынча мүмкүн эместиги саналат [9, 31-б.].

Бул максаттардын жана милдеттердин эки тобунун болушун шарттайт:

Тарбиялык максат – болочок педагогдордун атуулдук-патриоттук сапаттарын калыптандыруу төмөнкү негизги милдеттерди чечүүнү шарттайт:

- жалпы улуттук руханий-адептик, коомдук баалуулуктарды (адам укуктары, мыйзамдуулук, үй-бүлөлүк баалуулуктар, соттордун чынчылдыгы, өкмөттүн, жарандык коомдун жоопкерчилиги ж.б.). адекваттуу кабыл алуунун негизинде болочок педагогдордун өз мекенинин жараны катары аң-сезимин калыптандыруу;

- болочок педагогдордун өз өлкөсүнүн өткөнүнө, бүгүнкүсүнө жана келечегине болгон кызыгуусун өнүктүрүү;

- патриоттук сезимдерди, жарандык милдетти жана өзүнүн иштери үчүн Ата Мекендин, келечек муундардын алдындагы жеке жоопкерчиликти тарбиялоо;

- өз мекенине ак ниет жана берилгендик менен кызмат кылуу, анын ар-намысын жана кадыр-баркын коргоо, анын күчүн жана көз карандысыздыгын чыңдоо;

- азыркы доордун глобалдык чакырыктарына каршы тилектештик менен турууга даярдыгын калыптандыруу [1, 49-б.].

Тарбиялык жана кесиптик максатка жетүү – балдарга патриоттук тарбия берүүнү уюштуруу үчүн окутуучуларды даярдоо төмөнкү милдеттерди чечүүнү камсыздайт:

- окуучулардын арасында кесиптик мотивдерди калыптандыруу, балдарды жана жаштарды патриоттук тарбиялоо маселелерин чечүүнүн маанилүүлүгүн түшүнүү;

- окуучулардын ар кандай курактагы топтордун патриоттук тарбиясынын максаттары, милдеттери жана мазмуну жөнүндө заманбап идеяларын калыптандыруу, ар кандай курактагы балдардын психологиялык өзгөчөлүктөрүн жана мүмкүнчүлүктөрүн эске алуу менен бул көйгөйлөрдү чечүү үчүн тарбиялык иш-чараларды уюштура билүү;

- болочок педагогдордун жаш муундардын арасын-

да патриоттук сезимдерди калыптандырууну камсыз кылуучу заманбап жана эффективдүү педагогикалык куралдарды (технологияларды, формаларды, методдорду) өздөштүрүү жана аларды конкреттүү маселелерди чечүү үчүн колдонуу тажрыйбасын топтоо;

- ынандыруунун заманбап ыкмаларын өздөштүрүү, балдардын жана жаштардын аң-сезимине жана жүрүм-турумуна таасир этүү, жаштардын өлкөсү, анын маданий-тарыхый мурастары, ийгиликтери жана жетишкендиктери менен сыймыктануу сезимин калыптандыруу, анын тарыхын түшүнүү үчүн заманбап маалымат каражаттарын колдоно билүү;

- ар бир баланын индивидуалдык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен окуучулардын окуу-тарбия процессинин жана класстан тышкаркы иштеринин мүмкүнчүлүктөрүн пайдалануу менен балдарды патриоттук тарбиялоого багытталган коллективдин, уюмдун тарбия системасын долбоорлоо жөндөмүн калыптандыруу;

окуучулардын билимин өнүктүрүү жана окуучуларды патриоттук тарбиялоо процессинде социалдык чөйрөнүн, үй-бүлөнүн, маалыматтык ресурстардын мүмкүнчүлүктөрүн эске алуу жана пайдалануу көндүмдөрүн өздөштүрүү [2, 3-б.].

Жогоруда белгиленген максаттардын жана милдеттердин негизинде педагогикалык окуу жайлардын студенттерин патриоттук тарбиялоонун негизги идеялары катары төмөнкүлөр аныкталышы керек:

1. Болочок педагогдордун арасында чыныгы, жигердүү патриоттуулукту тарбиялоо патриоттук жана жарандык багыттагы конкреттүү иш-чараларга катышуу аркылуу гана мүмкүн болот, бул учурда окуучулар өздөрү бул иштин уюштуруучулары, патриоттук идеялардын жана баалуулуктардын үгүтчүлөрү.

2. Болочок педагогдорду патриоттук тарбиялоонун эң маанилүү каражаты – аларды балдар топторунда жана уюмдарында тарбия иштерин уюштурууга тартуу. Анын максаты – окуучуларда патриоттук сапаттарды калыптандыруу.

3. Педагогикалык окуу жайлардын студенттерин патриоттук тарбиялоо – уюмдун билим берүү системасынын органикалык бөлүгү, негизги компоненти болууга тийиш. Патриоттуулукка тарбиялоонун идеялары жана баалуулуктары болочок педагогдордун окуу-тарбия процессине, класстан тышкаркы тарбия иштерине, окуу-өндүрүштүк педагогикалык практикасына, илимий-изилдөө жана коомдук маанилүү ишмердүүлүгүнө сиңип кетиши керек.

Болочок педагогдорго патриоттук тарбия берүүнү уюштурууда жана аларды патриотторду тарбиялоого даярдоодо ишке ашырууну камсыз кылуучу өзгөчө мааниге ээ болгон айрым мамилелерге токтололу [5, 91-б.].

Коомдо болуп жаткан өзгөрүүлөр жаштар үчүн жаңы, турмуштук маанилүү баалуулуктарды издөөнү активдештирди, ошондуктан маданий кризисти жоюу жана адамдын баалуулук чөйрөсүн өнүктүрүү маселесин чечүүгө аксиологиялык мамилени ишке ашыруу өбөлгө түзөт. Болочок педагогдорду даярдоодо азыркы этапта студенттердин арасында кесиптик баалуулуктарды калыптандыруу өзгөчө мааниге ээ, алардын бири – жарандарды, өз өлкөсүнүн патриотторун тарбиялоо, ошондой эле жаш муундардын агуулдук жана патриоттук сапаттарын калыптандырууда окутуучунун өзгөчө ролун түшүнүү.

Аксиологиялык мамиле көбүнчө окутуучу менен сту-

денттердин өз ара аракеттенүү мүнөзүн өзгөртөт [6, 54-б.].

Патриоттуулук өз ата-журтунун, кичи мекенинин, өз жамаатынын, элинин жыргалчылыгы үчүн болгон иш-аракеттерден көрүнүп, калыптанат.

Рефлексивдүү-иш-аракеттик мамиле окуучулардын психофизиологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алууну болжолдойт жана адамдын өзүнүн жашоо-турмушунун субъектиси катары калыптанышы камсыз кылган белгилүү бир маанилик жана баалуулук түзүлүштөрүн өнүктүрүүгө таянат. Рефлексиянын аркасында коомдо оптималдуу мамилелерди куруу жөндөмү, ар кандай карама-каршылыктарды чечүү жөндөмү, өзүн-өзү өркүндөтүү зарылдыгы өнүгөт.

Рефлексивдүү-иш-аракеттик мамиле субъектке багытталган мамиле менен байланыштуу. Ал окуучулардын патриоттук сапаттардын калыптанышына өбөлгө түзгөн бардык иш-аракеттерди уюштурууда активдүү аң-сезимдүү жана жоопкерчиликтүү позициясын калыптандырууга багытталган.

Рефлексивдүү-иш-аракеттик мамиле предметтик-багытталган мамиле менен байланышкан. Ал патриоттук сапаттарды калыптандырууга көмөктөшүүчү иш-чаралардын бардык түрлөрүн уюштурууда студенттердин арасында активдүү, аң-сезимдүү жана жоопкерчиликтүү позицияны калыптандырууга багытталган. Мындай мамиле студентке өзүн патриоттук тарбия берүүнүн уюштуруучусу, коомдогу патриоттук идеялардын алып жүрүүчүсү жана пропагандачысы, жигердүү жана аң-сезимдүү кызматкер жана жаран катары өзүнүн субъективдүүлүгүн көрсөтүү жана өнүктүрүү үчүн шарттарды түзүү зарылдыгын билдирет. Предметтик-багытталган патриоттук тарбиянын максаты студентте патриот катары болочок педагогдун предметтик позициясын калыптандыруу үчүн зарыл болгон өзүн-өзү ишке ашыруу, өзүн-өзү өнүктүрүү, өзүн-өзү жөнгө салуу, өзүн-өзү коргоо, өзүн-өзү тарбиялоо механизмдерин өнүктүрүү болуп саналат [3, 34-б.].

Практикага багытталган мамиле ар кандай баалуулук жана идея практикалык ишмердүүлүктө өздөштүрүлөт дегенди билдирет. Педагогикалык кадрларды даярдоонун практикалык багытын күчөтүү «Педагогикалык билим берүүнү өнүктүрүүнү колдоо» Концепциясында баса белгиленип, жогорку кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик стандарттарында каралган. Болочок педагогдордун окуучуларды тарбиялоодо патриоттуулукка тарбиялоо методдорун өздөштүрүү практикалык иш-аракеттерде гана мүмкүн [4, 77-б.].

Балдардын жамааттык жана жеке, тарбиялык жана класстан тышкаркы иштерин уюштурууда болочок педагогдор үчүн чыныгы патриоттуулуктун, өз кесибине берилгендиктин, педагогикалык иштин кыйынчылыгын түшүнүү, педагогикалык каражаттарды, патриоттук тарбиянын технологияларын өздөштүрүү зор мааниге ээ.

«Мыйзамдуулук жана жарандык коом улуттук ыйык жерлерди, мыйзамдарды, өз өлкөсүнүн маданиятын урматтоонун негизинде гана курулат. Демек, өсүп келе жаткан муундарды мекенчилдик духта тарбиялоо өлкөнүн келечектеги стабилдүү өнүгүүсүнүн ачкычы болуп саналат», - деп Лебедева О.И. жазат [11, 78-б.].

Адабияттар

1. Аронов А.А. *Воспитывать патриотов. Книга для*

учителя/ А.А.Аронов. – М.: Просвещение, 1989. – 172 с.

2. Байгазиев С. Жаши муундарды рухий-адептик жана патриоттук жактан тарбиялоо концепциясы/ С.Б.Байгазиев // Кут Билим. – Бишкек, 2013.

3. Барабаничиков А. В. Военно-патриотическое воспитание молодежи/А.В.Барабаничиков. – М., 1983. – 112 с.

4. Выришков А.Н. Военно-патриотическое воспитание школьников. Теория и практика/А.Н.Выришков. - М., 1990. – 152 с.

5. Лазарев Ю. В Национально-региональный компонент в формировании патриотически ориентированной личности старшеклассников/Ю.В.Лазарев. – М., 1999. – 180 с.

6. Лутовинов В.И. Патриотическое воспитание под-

растающего поколения // Педагогика/В.И.Лазарев. – 1997. – №3. – С. 52-56.

7. Макаров В.В. Отечество и патриотизм: логико-методологический анализ/В.И.Лутовинов. – Саратов, 1988. – 67 с.

8. Ормонов Т.О. Идеи военно-патриотического воспитания в эпосе «Манас»/Т.О.Ормонов. – Казань, 1971. – 134 с.

9. Патриотическое сознание: сущность и формирование. – Новосибирск: Наука, 1985. – 54 с.

10. Лебедева О.И. Воспитание патриотизма и гражданской позиции на уроках истории в колледже КГЮА /О.И.Лебедева// Вестник Бишкекского гуманитарного университета им. К.Карасаева, 2019. - №2 (47). - С.78.

УДК: 378. 14.

DOI 10.35254/bhu/2022.62.78

Жороева Р.,

И. Арабаев атындагы КМУ,
аспирант

БОЛОЧОК ПЕДАГОГДУН ИШМЕРДҮҮЛҮГҮНДӨ ПАТРИОТТУК ТАРБИЯ БЕРҮҮНҮ УЮШТУРУУНУН ПРИНЦИПТЕРИ

Кыскача мазмуну

Макаланын автору туура белгилегендей, студенттерди патриоттук тарбиялоонун педагогикалык каражаттарын тандоодо жана аларды бул ишке даярдоодо тарбиялоонун принциптерин эске алуу зарыл. Болочок педагогду патриоттук тарбиялоонун өзгөчөлүктөрүн, анын көйгөйлөрүн, идеяларын жана мамилелерин эске алуу менен бул баалуулук, руханий-адеп-ахлактык чөйрөнү уюштуруу принциптерин, патриоттук тарбиянын даректүүлүгүн, интеграция, социалдык өнөктөштүк жана тарбиялоо маселелерин чечүүнүн жана аларды балдарда патриоттук сапаттарды тарбиялоого даярдоонун натыйжалуулугу патриоттуулуктун мазмундуу идеяларын жана баалуулуктарын өздөштүрүү.

Түйүндүү сөздөр: болочок педагог, патриоттук тарбиялоо, өзгөчөлүктөр, көйгөйлөр, идеялар, баалуулук, руханий-адеп-ахлактык чөйрө.

Жороева Р.,

КГУ имени И. Арабаева,
аспирант

ПРИНЦИПЫ ОРГАНИЗАЦИИ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩЕГО ПЕДАГОГА

Аннотация

Как правильно отмечает автор статьи, при выборе педагогических средств патриотического воспитания студентов и подготовке их к этой работе необходимо учитывать принципы воспитания. Эта ценность, учитывая особенности патриотического воспитания будущего пе-

дагога, его проблемы, идеи и подходы, заключается в эффективности решения вопросов организации духовно-нравственной среды, адресности патриотического воспитания, интеграции, социального партнерства и воспитания и подготовки их к воспитанию патриотических качеств у детей. усвоение содержательных идей и ценностей патриотизма.

Ключевые слова: будущий педагог, патриотическое воспитание, особенности, проблемы, идеи, ценности, духовно-нравственная среда.

Zhoroeva R.,
KSU named after I. Arabaev,
PhD student

PRINCIPLES OF THE ORGANIZATION OF PATRIOTIC EDUCATION IN THE ACTIVITIES OF THE FUTURE TEACHER

Abstract

As the author of the article correctly noted, when choosing pedagogical means of patriotic education of students and preparing them for this work, it is necessary to take into account the principles of education. Taking into account the peculiarities of the patriotic education of the future teacher, his problems, ideas and approaches, it is important to define and implement these values, the principles of the organization of the spiritual and moral environment, the targeting of patriotic education, the principles of integration, social partnership and interaction. The effectiveness of solving the tasks of patriotic education of students and preparing them for the education of patriotic qualities in children will largely depend on what pedagogical means (technologies, forms and methods, techniques, sources of information) are used to assimilate meaningful ideas and values of patriotism, the formation of readiness to interact with children in this direction.

Keywords: future teacher, patriotic education, features, problems, ideas, values, spiritual and moral environment.

Педагогикалык окуу жайлардын, студенттик жамааттын баалуулук, руханий жана адеп-ахлактык чөйрөсүн түзүү – уюмдун бардык субъектеринин максаттуу иш-аракетинин натыйжасы, ошондой эле алардын жүрүм-турумунун жана аракеттеринин эң маанилүү жөнгө салуучусу болуп саналат. Мындай чөйрө өлкөнүн кызыкчылыктарын коргоого жана анын кубаттуулугун арттырууга жөндөмдүү жарандык-мекенчилдик, адеп-ахлактык идеяларды алып жүрүүчүлөр катары келечектеги педагогдорду калыптандырууга багытталган көп өлчөмдүү индивидуалдаштырылган бүтүндүктү, мамилелердин жана уюмдун субъектеринин аракеттеринин системасын билдирет [1, 3-б.].

Патриоттук тарбиянын даректүүлүгү мекенчилдик тарбиянын мазмунун аныктоону, окуучулардын ар бир курактык тобун: мектепке чейинки балдарды, кенже мектеп окуучуларын, негизги жана орто мектептердин окуучуларын, кесиптик педагогикалык билим берүүнүн ар кандай деңгээлдеги студенттерин эске алуу менен технологиясы, формасы, ыкмалары жана, маалыматтык булактары сыяктуу патриоттук иштин педагогикалык каражаттарын пайдаланууну болжолдойт.

Патриоттук сапаттарды тарбиялоону уюштурууда улуттук жана аймактык өзгөчөлүктөрдү эске алуу зарыл [8, 62-б.]. Жаш муунда жаратылыш эстеликтери, дарыялардын жана көлдөрдүн уникалдуулугу, өз аймагынын кооздугу, жердештеринин өндүрүштүк жетишкендиктери тууралуу билимдерди калыптандыруу үчүн регио-

налдаштыруу принцибин ишке ашырууну камсыз кылуу маанилүү.

Региондун маданий-тарыхый мурасы, социалдык-экономикалык жетишкендиктери окуучуларды патриоттук тарбиялоонун мазмунунда, окуу дисциплиналарын окутууда жана окуудан тышкаркы убакта чагылдырылышы керек.

Интеграциялоо принциби – окуу-тарбия процессинин бүтүндүгүн, патриоттук тарбиянын компоненттеринин, багыттарынын өз ара байланышын камсыз кылууга жана ар кандай тарбиялык түзүмдөрдүн жана патриоттук тарбияны уюштуруучулардын ишмердүүлүгүндөгү бөлүнүүчүлүктү жоюуга мүмкүндүк берет. Интеграция педагогикалык жогорку окуу жайда патриоттук тарбиялоо системасын түзүүгө багытталган, анда ар бир курал системанын курамдык бөлүгү катары өзүнүн милдетин жана белгилүү бир функцияларын аткарат.

Социалдык өнөктөштүк жана өз ара аракеттенүү принциби жаштарды патриоттуулукка тарбиялоо педагогикалык жогорку окуу жайлардын мамлекеттик жана коомдук түзүмдөр менен координацияланган, максаттуу ишин болжолдойт.

Жогоруда көрсөтүлгөн уюштуруу принциптери менен катар студенттерде патриоттуулукту жана атуулдукту, жекелештирүүнү, жарандык активдүүлүктү стимулдаштырууну, коомдун жана өз ата-мекенинин алдындагы жоопкерчиликти калыптандырууну камсыз кылган студенттердин ишмердүүлүгүн колдоо принциптерин аны-

ктоо зарыл.

Проблемалуулук принциби студенттердин кесиптик өнүгүү проблемаларын түшүнүүсү алардын өз алдынча билим алуусу жана өзүн өзү тарбиялоосу үчүн маанилүү стимул болуп саналат.

Персоналдаштыруу принциби педагогикалык окуу жайлардын студенттеринин патриоттук сезимдерди жана патриоттук сапаттарды чагылдырган субъективдүү тажрыйбаны топтоосун болжолдойт. Персоналдаштыруу принциби студенттин ишмердүүлүгүн окуу сабактарында жана окуудан тышкары убакта уюштурууну карайт, ал ар бир адамдын көңүлүн жана күч-аракетин өз өлкөсүнүн жаранынын жана патриотунун сапаттарын көрсөтүүгө жана өнүктүрүүгө бурат. Бул принципти ишке ашыруунун башкы шарты болуп болочок педагогдун бул сапаттарды калыптандыруунун жеке жана социалдык маанилүүлүгүн аңдап билүүсү, өзүн-өзү өнүктүрүү максаттарын негиздүү аныктоо жана аларга жетүү жолдорун өз алдынча аныктоо саналат. Жогоруда айтылган жоболорду ишке ашыруу үчүн окуу жайдын биринчи курсунан баштап педагогикалык өзүн-өзү аныктоо, кесиптик педагогикалык аң-сезимди жана өзүнүн педагогикалык позициясын калыптандыруу процесси башталганда билим берүү процессин педагогизациялоону камсыз кылуу маанилүү [6, 11-б].

Адеп-ахлакты чыңдоо принциби окуучуларды жалпы иштин, башка адамдардын кызыкчылыктарынын пайдасына жеке кызыкчылыктарын баш ийдирүүнү, ошондой эле жогорку коомдук жана мамлекеттик максаттар үчүн жан аябастыкты талап кылган жагдайларга киргизүүнү карайт. Бул принцип студенттин баалуулук-маанилик багыттарын социалдык, жарандык-патриоттук баалуулуктар менен интеграциялоо максатында маселени чечүүнүн вариативдик жолдору же жүрүм-турум ыкмасы менен экзистенциалдык (адеп-ахлактык) тандоону билдирет. Бул принципти ишке ашыруу студенттердин Кыргызстандын жараны жана патриоту катары өз ишенимдерин коргоого, коомдун жана мамлекеттин кызыкчылыктарын кемсинткен асоциалдык, укукка каршы, мыйзамсыз аракеттерге каршылык көрсөтүүгө, тарбиялануучуларында жана окуучуларында бул сапаттарды тарбиялоо үчүн зарыл тажрыйба алууга багытталган [3, 3-б].

Жарандык активдүүлүктү, жоопкерчиликти стимулдаштыруу принциби. Бул принцип студенттерди өлкөнүн, региондун, шаардын саясий, экономикалык жана руханий окуялары жөнүндө маалымдоого максаттуу жана активдүү тартууну; студенттерди шаарды, облусту, уюмду, жергиликтүү чарбаны, өндүрүштү өнүктүрүү долбоорлорун иштеп чыгууга жана ишке ашырууга тартууну; болочок педагогдордун катышуусу менен маданий жана тарыхый борборлорду, музейлерди, көргөзмөлөрдү түзүүнү билдирет.

Жогоруда белгиленген идеялар, ыкмалар жана принциптер студенттерди патриоттук тарбиялоонун, ошондой эле аларды балдардын жана жаштардын патриоттук сапаттарын тарбиялоого даярдоонун мазмунун жана каражаттарын аныктайт [2, 114-б].

Патриоттук тарбиянын мазмунун аныктоого багытталган бул ыкмалар бири-бирине карама-каршы келбейт. Алардын эсеби, органикалык айкалышы окуучулардын патриоттук тарбиясын уюштуруунун интегративдүүлүгүн жана комплекстүүлүгүн камсыз кылууга мүмкүндүк берет [7, 64-б].

Болочок педагогдорду патриоттук тарбиялоонун негизги багыттары болуп руханий-адептик тарбиялоо; жарандык-патриоттук тарбиялоо; социалдык-патриоттук тарбиялоо; аскердик-патриоттук тарбиялоо; экологиялык-патриоттук тарбиялоо; баатырдык-патриоттук тарбиялоо; демократиялык маданиятты тарбиялоо; улуттук-патриоттук тарбиялоо; спорттук-патриоттук тарбиялоо; кесиптик билим берүү саналат.

Студентте патриоттук сапаттардын туруктуу көрүнүшүн калыптандыруунун субъективдүүлүгүн, аң-сезимин жана активдүүлүгүн өнүктүрүү көз карашынан алганда, тарбиялоонун мазмунун жана каражаттарын анын индивидуалдуулугунун жана инсандыгынын интеллектуалдык, мотивациялык, эмоционалдык, эрктүүлүк, өзүн-өзү жөнгө салуу, предметтик-практик, экзистенциалдык чөйрөлөрүн өнүктүрүү менен байланыштыруу максатка ылайыктуу [9, 102-б].

Ар бир жүргүзүлүп жаткан иш-чара, окуя патриоттуулукка тарбиялоого таасирин тийгизет, эгерде ал окуучулардын жаш курагын, милдеттерин, ишмердүүлүктүн түрлөрүн жана социалдык чөйрөнүн шарттарын эске алуу менен мекенчилдикке тарбиялоонун ар кандай предметтик-багытталган педагогикалык каражаттары, технологиялары, усулдары жана ыкмалары пайдаланылган бардык чөйрөлөргө таасир этсе.

Студенттерди патриоттук тарбиялоонун педагогикалык каражаттарын тандоодо жана аларды бул ишке даярдоодо төмөнкүлөрдү эске алуу зарыл [5, 73-б].

– патриоттук тарбиянын максаттары, милдеттери жана мазмуну;

– студенттердин даярдыгын, креативдүүлүгүн, патриоттук сапаттарынын калыптануу деңгээлин, кесиптик жана социалдык тажрыйбасын, кесиптик пландарын ж. б. эске алуу менен бөлүнгөн ар кандай топтор үчүн пландаштырылган натыйжалардын деңгээли;

– окуучулардын билим берүү жана социалдык ишмердүүлүгүнүн тарбиялык мүмкүнчүлүктөрү, алардын муктаждыктары, шыктары, мүмкүнчүлүктөрү;

– окутуучулардын тигил же бул педагогикалык каражаттарды пайдаланууга даярдыгы;

– патриоттук тарбиялоонун мурда пайдаланылган педагогикалык технологияларынын, формаларынын жана башка каражаттарынын тажрыйбасы жана натыйжалары;

– жогорку педагогикалык билим берүүнүн билим берүү уюмунун кадрдык, маалыматтык, окуу-методикалык ресурстары.

Болочок педагогдор патриоттук сапаттарды тарбиялоонун педагогикалык каражаттарын тандоого жана долбоорлоого, окуу процессинин мазмунун аныктоого, конкреттүү дисциплиналарды изилдөөгө, тарбиялоо иштерин уюштурууга, студенттердин социалдык ишмердүүлүгүнө катышууга тийиш.

Окуучуларды патриоттук тарбиялоонун тигил же бул педагогикалык каражаттарын ишке ашыруунун ийгиликтүүлүгү билим берүү уюмунун окутуучусунун кесиптик позициясына, анын инсандык сапаттарына, пайдаланылуучу каражаттардын же технологиялардын баалуулук-максаттуу түзүүчүсү окутуучунун реалдуу колдонуудагы аксиологиялык түзүлүштөрүнө канчалык дал келгендигине байланыштуу.

Болочок педагогду патриоттук тарбиялоонун басымдуу каражаты болуп окутуучулардын аларды тандоодо

негизги жоболорго таяна турган каражаттар саналат:

– студенттин билим берүү процессинин башкы аракеттеги фигурасы катары таанылышы;

– окуучулардын предметтик тажрыйбасына жана психологиялык өзгөчөлүктөрүнө көңүл буруу;

– болочок педагогдун предметтик позициясын камсыз кылуучу негизги формаларды жана технологияларды пайдалануу – анын патриоттук сезимдерин, сапаттарын өнүктүрүү процесстерин интеграциялоо жана анын келечектеги кесиптик ишмердүүлүгүндө мекенчилдик тарбиянын маселелерин чечүү тажрыйбасын калыптандыруу мүмкүнчүлүгүнө ээ;

– ар бир каражат студенттин патриоттук позициясын калыптандыруу жана патриотторду тарбиялоо үчүн зарыл болгон жөндөмдөрдүн комплексин чече алат жана келечектеги педагогдордун аң-сезимине, жана жүрүм-турумуна таасирин тийгизе алат.

Студенттерди жарандык-патриоттук тарбиялоонун интегративдик технологиялык бирдиги катары окуучулар тарабынан окуя катары кабыл алынган өзгөчө жол менен уюштурулган педагогикалык кырдаал каралышы мүмкүн.

Студенттерге патриоттук тарбия берүүнү уюштуруу иштеринин жогоруда белгиленген мазмуну жана багыттары, ошондой эле түзүлгөн ар кандай кырдаалдар ар түрдүү формада ишке ашырылышы мүмкүн, аларды окутуу процессинде жана класстан тышкаркы иш-чараларда педагогдор жана окуучулар өздөрү уюштурат. Эгерде жогоруда белгиленген ыкмалар жана принциптер эске алынса, окуу жана тарбия иштеринин дээрлик ар бир формасы мекенчилдик тарбиянын маселелерин чечүүнүн каражаты боло алат [4, 23-б].

Патриоттук тарбиянын формаларын түзүүдө окутуучунун милдети болуп эки компонентти ишке ашырууну камсыз кылуу саналат:

– студенттерде патриоттук сезимдерди жана сапаттарды өнүктүрүү коомдун тарыхый, социалдык, экономикалык аспектилерин ачып берген; шаардын, региондун, бүтүндөй өлкөнүн алдында турган көйгөйлөрдү жана аларды чечүү жолдорун актуалдаштырган; өлкөнүн жетишкендиктери жана жеңиштери, илимдин, искусствонун жаркыраган өкүлдөрү, шаардын, региондун, бүтүндөй коомдун өнүгүшүнө салым кошкон коомдук ишмерлер жөнүндө маалымдаган мазмунду колдонуу аркылуу ишке ашат;

– балдардын патриоттук сезимдерин жана сапаттарын өнүктүрүү, жарандык жоопкерчиликти калыптандыруу үчүн окуучулардын патриоттук тарбия берүү маселелерин чечүү ыкмалары жөнүндө, келечектеги педагог өзүнүн кесиптик ишинде колдоно ала турган натыйжалуу усулдар, ыкмалар жана технологиялар жөнүндө ой-пикирлерин калыптандыруу.

Окуучуларды патриоттуулукка тарбиялоонун ыкмалары жана каражаттары О.Лебедеванын эмгегинде талкууланып, ар кандай интерактивдүү каражаттарды колдонууну сунуштайт [10, 76-б.].

Адабияттар

1. Азаров Ю. Педагогическое искусство патриотического воспитания школьников /Ю.Азаров // *Дополнительное образование*. – 2013. – №6. – С. 3-7.

2. Агаев А.Г. Патриотизм и интернационализм советского человека /А.Г.Агаев. – М. 1975. – 350 с.

3. Байгазиев С.Б. Жаши муундарды рухий-адептик жана патриоттук жактан тарбиялоо концепциясы /С.Б.Байгазиев// *Кут Билим*. – Бишкек, 2013. - С.4.

4. Вырицкий А.Н. Патриотическое воспитание: Методологический аспект/А.Н.Вырицкий. – Волгоград: Издатель, 2001. – 47 с.

5. Лутовинов В.И. В патриотизме молодежи будущее России /В.И.Лутовинов. – М. 1999. – 211 с.

6. Мирский Р.Я. Патриотизм советского человека: интернационализм, гражданственность, труд /Р.Я. Мирский. – М., 1988. – 26 с.

7. Снопко Н.М. Научные и прикладные основы патриотического воспитания в системе профессионального образования /И.М.Снопко. – Челябинск: Социум, 2006. – 176 с.

8. Снопко Н.М. Стандарты и планирование вопросов патриотического воспитания учащихся в ССУЗах. /Н.М.Снопко// *Стандарты и мониторинг в образовании*. – 2007. – №3. – С. 62-63.

9. Фролов В.Ф. Проблемы патриотического воспитания личности в современных условиях/В.Ф.Фролов// *Проблемы развития личности в современном российском обществе* – М., 1996. – С. 101-107.

10. Лебедева О.И. Воспитание патриотизма и гражданской позиции на уроках истории в колледже КГЮА /О.И.Лебедева// *Вестник Бишкекского гуманитарного университета им. К.Карасаева*, 2019. - №2 (47). - С.76.

УДК: 37.013.01.
DOI 10.35254/bhu/2022.62.82

Кошалиева С. Ш.,
Мураталиева М. А.,
К. Карасаев атындагы БМУ

МЕКТЕП ЖАШЫНА ЧЕЙИНКИ БАЛДАРДЫН ФИЗИКАЛЫК ӨНУГҮҮСҮ, ДЕН СОЛУКТУ САКТОО ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ КОЛДОНУУНУН ЫКМАЛАРЫ

Кыскача мазмуну

Дени сак баланы тарбиялоого камкордук көрүү — ар бир мектепке чейинки балдар мекемесинин ишиндеги приоритет. Дени сак жана өнүккөн балдардын организми, экологиянын зыяндуу факторлоруна жана ашыкча иштөөгө туруктуу, социалдык жана физиологиялык жактан ыңгайлашкан. Мектепке чейинки куракта баланын ден соолугунун пайдубалы түптөлөт, анын интенсивдүү өсүшү жана өнүгүүсү ишке ашат, негизги кыймыл-аракеттери, позалары, ошондой эле зарыл болгон көндүмдөрү жана адаттары калыптанат, ал негизги физикалык сапаттарга, мүнөздүн өзгөчөлүктөрүнө ээ болот, ансыз дени сак жашоо мүмкүн эмес. Дени сак жашоо өзгөчө балдар үчүн маанилүү экенин баарыбыз билебиз. Бирок бул концепцияга эмнелер кирет жана дени сак баланы тарбиялап, бала кезинен сергек жашоого көнүктүрүү үчүн мээримдүү ата-эне эмне кылышы керек?

Түйүндүү сөздөр: ден соолукту чыңдоо технологиялары, дене тарбия, көнүгүү, дене тарбия протоколдору.

Кошалиева С. Ш.,
Мураталиева М. А.,
БГУ им. К. Карасаева

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩИМ ТЕХНОЛОГИЯМ В ФИЗИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация

Забота о воспитании здорового ребенка является приоритетной в работе любого дошкольного учреждения. Здоровый и развитый ребенок обладает хорошей сопротивляемостью организма к вредным факторам среды и устойчивостью к утомлению, социально и физиологически адаптирован. В дошкольном детстве закладывается фундамент здоровья ребенка, происходит его интенсивный рост и развитие, формируются основные движения, осанка, а также необходимые навыки и привычки, приобретаются базовые физические качества, вырабатываются черты характера, без которых невозможен здоровый образ жизни. Все мы неоднократно слышали про необходимость здорового образа жизни, особенно для детей. Но что включается в это понятие, и как действовать любящим родителям, чтобы воспитать свое чадо здоровым, с детства приучить его к правильному образу жизни?

Ключевые слова: Здоровье сберегающие гимнастика, технологии, укрепление здоровья, физкультминутки, упражнения

Koshaliev S. Sh.,
Muratalieva M. A.,
BSU named after K. Karasaev

TEACHING METHODS HEALTH-SAVING TECHNOLOGIES IN PHYSICAL DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN

Abstract

Caring for the upbringing of a healthy child is a priority in the work of any preschool institution. A healthy and developed child has good body resistance to harmful environmental factors and resistance to fatigue, is socially and physiologically adapted. In preschool childhood, the foundation of a child's health is laid, his intensive growth and development takes place, basic movements, posture, as well as the necessary skills and habits are formed, basic physical qualities are acquired, character traits are developed, without which a healthy lifestyle is impossible. We have all heard about the need for a healthy lifestyle, especially for children. But what is included in this concept, and how should loving parents act in order to raise their child healthy, to teach him from childhood to the right way of life?

Key words: *health-saving technologies, health promotion, physical education minutes*

Актуалдуулугу: Мектепке чейинки курак ден соолуктун пайдубалын калыптандырууда чечүүчү курак болуп саналат. Так ушул мезгилде органдардын жана организмдин бардык иштөө системаларынын активдүү өсүүсү ишке ашат. Бакубат, дени соо баланы тарбиялоо анын дене өсүүсүнө комплекстүү мамиле кылган учурда гана мүмкүн болот. Денисак бала – эреже катары, кубанычтуу, активдүү, ынтызар, чыдамкай, денелик жана интеллектуалдык жетиштүү жогорку өсүү деңгээлине ээ болот.

Учурда бала бакчанын алдында балдардын ден соолугун чыңдоо, кыймыл-аракетин өнүктүрүү жана физикалык жактан өнүктүрүү боюнча иштерди жакшыртуунун жолдору маселеси турат. Белгилүү болгондой, ден соолуктун 7-8% гана ден соолукту сактоодон, жарымынан көбү адамдын жашоо образынан көз каранды. [7, 8-б.]

Сергек жашоо образына кам көрүү физикалык жана моралдык ден соолуктун негизи болуп саналат, ал эми ден соолукту чыңдоо педагогикалык, медициналык-социалдык маселелерди комплекстүү чечүү аркылуу гана камсыз кылынат.

Максаты: - мектепке чейинки билим берүү мекемесинде дене тарбияны ар бир баланын ар тараптуу жана гармониялуу өнүгүшүн камсыздай тургандай кылып уюштуруу;

- анын ден соолугун сактоо, чыңдоо жана анын деңгээлин жогорулатуу үчүн өзүнүн организмнин резервдерин пайдаланууга жардам берүү;

- балдарды жана ата-энелерди дене тарбия жана сергек жашоо образы менен тааныштыруу.

Милдети - балдардын физикалык жана психикалык саламаттыгын, анын ичинде алардын эмоционалдык бейпилдигин коргоо жана чыңдоо;

- жашаган жерине, жынысына, улутуна, тилине, социалдык абалына, психофизиологиялык жана башка өзгөчөлүктөрүнө (анын ичинде майыптыгына) карабастан, мектепке чейинки курактагы ар бир баланын ар тараптуу өнүгүүсү үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөрдү камсыз кылуу;

- балдардын жеке инсанынын жалпы маданиятын, анын ичинде сергек жашоонун баалуулуктарын калыптандыруу, алардын социалдык, адеп-ахлактык, эстетикалык, интеллектуалдык, физикалык сапаттарын өнүктүрүү, балада демилгени, өз алдынчалуулукту жана жоопкерчиликти калыптандыруу; ; билим берүү ишмердүүлүгүнүн өбөлгөлөрү;

- мектепке чейинки билим берүүнүн программаларынын жана уюштуруу формаларынын мазмунунун өзгөрүлмөлүүлүгүн жана көп түрдүүлүгүн, балдардын билим берүү керектөөлөрүн, жөндөмдүүлүктөрүн жана ден соолугун эске алуу менен ар кандай багыттар боюнча программаларды түзүү мүмкүнчүлүгүн камсыз кылууга;

- балдардын жаш курагына, индивидуалдык, психологиялык жана физиологиялык өзгөчөлүктөрүнө ылайык келген социалдык-маданий чөйрөнү калыптандыруу;

- үй-бүлөгө психологиялык-педагогикалык колдоо көрсөтүү жана ата-энелердин (мыйзамдуу өкүлдөрдүн) өнүктүрүү жана тарбиялоо, балдардын ден соолугун коргоо жана чыңдоо маселелеринде компетенттүүлүгүн жогорулатуу;

Мектепке чейинки билим берүүнүн заманбап стандарты биринчи кезекте балдардын физикалык жана пси-

хикалык саламаттыгын чыңдоо милдетин алдыга коёт. Мектепке чейинки мекемелерде мектепке чейинки курактагы балдарды өркүндөтүүнүн салттуу да, инновациялык да ыкмаларын билим берүү процессине интеграциялоо үчүн шарттар түзүлөт. Ден соолукту сактоочу жана спорттук-рекреациялык технологиялардын мазмунунун өзгөрүлмөлүүлүгү жана көп түрдүүлүгү, балдардын жеке мүмкүнчүлүктөрү жана муктаждыктары, алардын психофизикалык өнүгүүсүнүн өзгөчөлүктөрү жана ден соолук абалы.

Бирок, мектепке чейинки билим берүү процессине, стихиялуу түрдө киргизилип жаткан мындай ар түрдүү инновациялык методдор, биздин оюбузча, бул технологиялардын дарылык маанисин белгилүү бир деңгээлде жарыктандырууну жана алардын натыйжалуулугун талдоону талап кылат. Учурда, спорттук жана эс алуу учурундагы иштерди сапаттуу аткарууга жөндөмдүү адистерге муктаждык бир топ өстү. Ушуга байланыштуу ЖОЖдордо дене тарбия жана ден соолукту чыңдоо дисциплиналары боюнча окутуунун жаңы багыттары жана профилдери ачылууда. Мектепке чейинки балдардын дене тарбия практикасында салттуу(традиционный) ден соолукту чыңдоочу технологиялар (дем алуу гимнастикасы, манжа гимнастикасы, көз гимнастикасы) да, салттуу эмес(не традиционный) ден соолукту чыңдоочу системалар да бар: психогимнастика; ритмопластика; ароматерапиялык оюн терапиясы.

Психологиялык-педагогикалык изилдөөлөрдө кеңири таралган жана сыналган. Саламаттыкты сактоо системалары мектепке чейинки мекемелердин практикасына киргизилген. [1]

Мектепке чейинки балдар үчүн негизги кыймылдардын мааниси төмөнкүдөй:

➤ алар кыймылдын биологиялык муктаждыгын канааттандыруунун булагы катары маанилүү;

➤ организмдин системаларынын жана функцияларынын калыптанышын камсыз кылуу, мээнин ишин оптималдаштыруу;

➤ физикалык сапаттардын калыптанышына салым кошуу: ылдамдык, шамдагайлык, күч, чыдамкайлык, ийкемдүүлүк;

➤ анын оперативдүү кызматкерлери катары иш алып баруу менен оюн иш-аракеттерин оптималдаштыруу.

Негизинен негизги кыймылдар балдардын ар тараптуу өнүгүүсүнө шарт түзөт. Өсүп жаткан организмде сарпталган энергияны калыбына келтирүү бир топ ашыкча түрдө ишке ашат, б.а., анын кээ бир “ашыкчасы” түзүлөт. Мына ошондуктан, кыймылдардын натыйжасында булчуң массасы өнүгүп, дененин өсүшүн камсыз кылат. Бирок бул жөн эле массанын өсүшү эмес, бул көлөм жана интенсивдүүлүк (структуралык жана энергетикалык колдоо) боюнча дагы чоң жүктөрдү аткаруу үчүн зарыл шарт [2]

Мектепке чейинки мекемелерде ден соолукту сактоо технологиялардын эң жөнөкөй жана кеңири таралган түрлөрүнүн бири дене тарбия мүнөттөрү болуп саналат. Алар динамикалык паузалар деп да аталат. Бул балдар жөнөкөй физикалык көнүгүүлөрдү аткарган интеллектуалдык же практикалык иш-аракеттердеги кыска тыныгуулар.

Бул көнүгүүнүн максаты:

- иштин түрүн өзгөртүү;
- чарчоонун алдын алуу;
- Булчун, нерв жана мээ чыңалуусун кетирүү;
- кан айланууну активдештирүү;
- ой жүгүртүүнү активдештирүү;
- балдардын сабакка болгон кызыгуусун арттыруу;
- оң эмоционалдык фон түзүү.

Динамикалык тыныгууларды тартуунун кээ бир өзгөчөлүктөрү бар. Алар чектелген мейкиндиктерде (столдун же столдун жанында, бөлмөнүн ортосунда ж.б.) аткарууга ылайыкталган. Дене тарбия сабактарынын көбү поэтикалык текст менен коштолот же музыкалык коштоодо өткөрүлөт.

Мындай динамикалык тыныгуулар 1-2 мүнөткө созулат. Дене тарбиясын ишке ашырууга бардык балдар тартылган. Бул спорттук форманы же жабдууларды талап кылбайт. Экспозиция убактысы балдардын чарчоо даражасына жараша ыктыярдуу түрдө тандалат.

Дене тарбия саламаттык сактоонун башка технологияларынын элементтерин камтышы мүмкүн.

Дем алуу көнүгүүлөрү. Көптөгөн мугалимдердин тажрыйбасын изилдөө дем алуу көнүгүүлөрү мектепке чейинки мекемелерде ден соолукту сактоочу технологиялардын эң популярдуу түрлөрүнүн бири экендигин көрсөттү. Бул баланын ден соолугун чыңдоо боюнча түзөтүү иштеринин комплексине кирген дем алуу көнүгүүлөрүнүн системасы.

Дем алуу көнүгүүлөрүн колдонуу жардам берет:

- Ички органдардын иштешин, өпкөнүн вентилициясын жакшыртуу;
- мээнин кан айлануусун активдештирет жана организмдин кычкылтек менен каныкуусун жогорулатат;
- дем алуу аппараттарын үйрөтүү;
- Дем алуу органдарынын ооруларын алдын алуу;
- организмдин коргонуу механизмдерин жогорулатуу;
- жан дүйнө тынчтыгы, айыгуусу;
- Сүйлөө дем алуусун өнүктүрүү.

Дем алуу көнүгүүлөрүн жасоодо төмөнкү эрежелерди сактоо зарыл. Жакшы желдетилген жерде жана тамактын алдында сунушталат. Мындай сабактар күн сайын 5-7 мүнөткө созулушу керек. Дем алуу көнүгүүлөрү үчүн атайын кийим талап кылынбайт, бирок баланын кыймылына тоскоол болбогонун текшерүү керек.

Дем алуу көнүгүүлөрүн аткарууда дем алуу жана дем чыгаруунун мүнөзүнө өзгөчө көңүл буруу керек. Балдарды мурун менен дем алууга (дем алуу кыска жана жеңил болууга) жана ооз аркылуу дем чыгарууга (узун дем чыгаруу) үйрөтүү керек. Ошондой эле дем алуу үчүн дем алуу көнүгүүлөрүн камтыйт. Балдардын сүйлөө жана дем алуусун өнүктүрүү үчүн гимнастика жасоодо дененин булчуңдарын чыңдап, ийинди кыймылдатпаш керек.

Манжа кинезиологиялык көнүгүүлөр. Манжа кинезиологиялык гимнастикасы – колдун майда моторикасын өнүктүрүү үчүн гана эмес, сүйлөө, колдун булчуңдарын өнүктүрүү жана баланын мээсинин жарым шарлар аралык өз ара аракеттенүүсү үчүн колдонулуучу рекреациялык технологиянын бир түрү. Кабык. Мындан тышкары, мындай кинезиологиялык көнүгүүлөрдүн өнүгүшүнө өбөлгө түзөт:

- ден соолукту жакшыртат;
- тонуусун жогорулатат;
- чарчоо, чарчоо жана кыжырданууну азайтат;

- психоэмоционалдык абалды жакшыртат;
- ашыкча активдүүлүктү азайтат;
- концентрацияны жана акыл жөндөмдүүлүктөрүн жогорулатат;
- эс тутумун жакшыртуу;
- угуу жана сүйлөө жөндөмүн өнүктүрүүгө түрткү берүү;

➤ көңүлдү жана ой жүгүртүүнү жакшыртат; кабылдоону, мейкиндикте чагылдырууну, кыялданууну өнүктүрөт.

➤ Мектепке чейинки курактагы балдардын чыгармачылык жөндөмдүүлүгүн тактильдик сезимдерин өнүктүрөт;

Күнүмдүк манжа көнүгүүлөрү сунушталат. Аны аткаруу учурунда жүктүн эки колго бирдей болушун камсыз кылуу зарыл. Мындан тышкары, ар бир манжа гимнастика сессиясы эс алуу көнүгүүлөрү менен аякташы керек экенин эстен чыгарбоо керек.

Манжалар үчүн кыймылдаткыч көнүгүүлөрдүн аркасында сол жарым шар компенсацияланат жана жарым шарлар аралык таасир активдешет, бул балдардын стресске туруктуулугуна өбөлгө түзөт. Мындан биз мектепке чейинки курактагы балдар үчүн манжа кинезиологиялык гимнастика чондордон кем эмес пайдалуу деген жыйынтыкка келүүгө болот. Айрыкча ар кандай көйгөйлөрү бар балдар үчүн (психикалык бузулуулар, жалпы арт-калуу же сүйлөө өнүгүүсү, гиперактивдүүлүк ж.б.). Системалуу сабактар менен балдар активдүү, тез акылдуу, энергиялуу болуп, психикалык процесстерин (терс жүрүм-турум, кыжырдануу, эрктин жоктугу, дүүлүккөн) башкарганды үйрөнүшөт, сүйлөө жана кыймылдоо жөндөмдөрүн жакшыртышат, көңүлүн жакшы топтошот. [7]

Көзгө гимнастика. Ошондой эле мектепке чейинки билим берүү мекемелериндеги ден соолукту үнөмдөөчү технологиялардын бири – көрүү жөндөмүн үйрөтүү. Ал көрүүнүн начарлашын оңдоого жана алдын алууга багытталган көнүгүүлөрдүн комплекстүү системасын камтыйт.

Көзгө гимнастика төмөнкүлөр үчүн зарыл:

- стресстен арылуу;
- чарчоонун алдын алуу;
- көз булчуңдарын машыгуу;
- Көз аппаратын беке

Мындай гимнастиканы аткаруу үчүн 2-4 мүнөт жетиштүү. Бул гимнастиканын негизги эрежеси – көздөр гана кыймылдашы керек, ал эми баш кыймылсыз бойдон калууда (башты эңкейтүү каралгандан башка). Бардык көнүгүүлөрдү турганда жасоо керек.

Көбүнчө мугалим ар бир кыймыл-аракеттин үлгүсүн көрсөтүп, балдар анын артынан кайталайт. Көбүнчө гимнастиканын бул түрү поэтикалык коштоого ээ. Ал объекттер, атайын таблицалар же МКТ менен көнүгүүлөрдү камтышы мүмкүн.

Психогимнастика. Психо-гимнастика – бул бала бакчада баланын эмоционалдык чөйрөсүн өнүктүрүү жана анын психикалык саламаттыгын чыңдоо үчүн колдонулуучу салттуу эмес жана инновациялык ден соолук технологиялары. Психо-гимнастиканын максаты төмөнкүдөй:

- психофизикалык релаксацияны жүргүзүү;
- когнитивдик психикалык процесстерди өнүктүрүү;
- невроздор же нейропсихиатриялык оорулары бар балдардын абалын нормалдаштыруу;

➤ жүрүм-турумундагы же мүнөзүндөгү четтөөлөрдү оңдоо.

Психогимнастика – бул оюн түрүндө өткөрүлүүчү 20 атайын көнүгүүлөрдөн турган курс. Алар жумасына эки жолу уюштурулуп, 25 мүнөттөн 90 мүнөткө чейин созулат. Ар бир сабак актуалдуулуктун төрт баскычынан турат:

➤ пантомима жана пантомима колдонуу менен этюддар;

➤ эмоцияларды же мүнөздөрдүн өзгөчөлүктөрүн чагылдырган эскиздер;

➤ Психотерапевттик изилдөөлөр.

➤ Сеанс психо-булчундук машыгуу менен аяктайт. Сабак учурунда балдар каалаганын кыла турган “пранк-минут” болот.

Ритмопластика. Ритмопластика – балдарды айыктыруунун инновациялык ыкмасы, ал музыкага айыктыруучу мүнөздөгү атайын пластикалык кыймылдарды аткарууга негизделген. Чынында, ритмикалык-пластикалык көнүгүүлөр белгилүү бир максаттарга ээ, мисалы:

➤ коммуникациялык көндүмдөрдү жакшыртуу (бала теңтуштар жана башка адамдар менен баарлашууга үйрөнөт, башка адамдар менен баарлашуудан коркуу сезимин жеңе алат);

➤ физикалык маалыматтын көбөйүшү (балдар өз денесин башкарганды үйрөнүшөт, алар андан ары жана бийик секире алышат, кыймылдарын башкара алышат);

➤ түз позаны калыптандыруу (бала ийнин туура кармаганды үйрөнөт);

➤ басууну коррекциялоо (мектепке чейинки балдар баскан-турганын оңдошот, томук сыяктуу көйгөйлөрдөн арылат);

➤ сабырдуулукту жана эркти жогорулатуу (балдар өз максаттарына жетүү үчүн үйрөнүшөт, берилген жол менен өжөрлүк менен жүрүшөт);

➤ Мектепке чейинки курактагы балдардын психоэмоционалдык боштондугу;

➤ дем алуу системасынын өнүгүшү. "мотор тарыштыгын" толуктоо;

➤ балдардын кыймылдуу чөйрөсүн өнүктүрүү;

➤ булчуң корсеттин бекемделиши;

➤ когнитивдик процесстерди жакшыртуу;

➤ Эстетикалык идеяларды калыптандыруу.

➤ Ритмопластика атайын музыкалык сабактар түрүндө уюштурулат. Физикалык көнүгүүлөр кенен амплитуда менен жай темп менен аткарылышы керек. Бул сеанстар жумасына эки жолу 30 мүнөттөн жүргүзүлүшү керек. Ритмопластиканы тамактангандан кийин жарым сааттан эрте эмес жасоо сунушталат.

Оюн терапиясы. Мектепке чейинки билим берүүнүн программасына кыймыл-аракети бар түрдүү оюндар: дидактикалык оюндар, табиятта байкоолорду уюштуруудагы жөнөкөй сюжетке ээ экспромттук оюндар, катуулатуу оюндары кирет. Ачык оюндарга өзгөчө орун берилген. Алар баланын инсандыгын ар тараптуу өнүктүрүүнүн эң эффективдүү каражаттарынын бири катары каралат. Демек, оюн терапиясы мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде ден соолукту чыңдоо технологияларынын милдеттүү формасы болушу керек. Оюндуу активдүү кыймыл жана позитивдүү эмоциялар болду. Бул технологиянын максаты - балдарды түрдүү оюндарга тартуу, анын жүрүшүндө алар төмөнкүлөргө мүмкүнчүлүк алышат:

➤ эмоцияларды, тажрыйбаларды, фантазияларды көрсөтүү;

➤ өзүн көрсөтүү;

➤ психоэмоционалдык стресстен арылуу;

➤ коркуудан арылуу; Ишенимдүү болуунуз.

Оюндун жүрүшүндө балдар бардык катышуучулар үчүн милдеттүү болгон эрежелерге ылайык аракеттенишет. Эрежелер оюнчулардын жүрүм-турумун жөнгө салат жана өз ара жардамдашуу, чынчылдык жана тартипти өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт. Эрежелерди сактоо, оюнда кутулбогон тоскоолдуктарды жеңүү эрктүү сапаттарды: чыдамкайлыкты, кайраттуулукту, чечкиндүүлүктү, терс эмоцияларга каршы туруу жөндөмүн өнүктүрүүгө мүмкүндүк берет. Оюн терапиясы балдар менен иштөө үчүн эң сонун курал невроздор. [2].

Балдарды дидактикалык оюндарга активдүү катыштыруу алардын билимин кучотуп онуктурот жана аларга туура багытта тарбиялайт [3, 122 -б.]

Аромотерапия. Аромотерапия балдардын уктуучу бөлмөсүндө эфир майлары бар атайын каражаттарды колдонууну камтыйт. Муну мектепке чейинки балдардын ден соолугуна таасир этүүнүн пассивдүү ыкмасы деп атоого болот, анткени балдар өздөрү эч кандай чара көрүшпөйт. Алар ар кандай иш- аракеттер менен алектенип, бир эле учурда жыпар жыттуу бууларды жута алышат. Бул төмөнкүдөй көрүнөт:

➤ балдардын жыргалчылыгын жана маанайын жакшыртуу;

➤ суук тийүүнүн алдын алуу;

➤ Уйку көйгөйлөрү менен күрөшүү.

Эфир майлары чоподон же чийки жыгачтан жасалган фигуралар үчүн колдонулушу мүмкүн (жыпардын дозасы минималдуу болушу керек). Ошондой эле ата-энелер менен бирге атайын жыпар жыттуу жаздыктарды жасап, аларды кургатылган чөптөр же жеке жыпар жыттуу медалдар менен толтуруу сунушталат.

Сүрөттөлгөн саламаттык сактоо технологияларынан тышкары, алардын башка түрлөрүн колдонсо болот:

➤ Фитотерапия;

➤ түс терапиясы;

➤ музыкалык терапия;

➤ витамин терапиясы;

➤ физиотерапия;

➤ гелиотерапия кум терапиясы.

Ошентип, сергек жашоо образы – бул адамдын ден соолугуна зыян келтире турган эч нерсеге жол бербестен, өзүнүн физикалык жана психикалык саламаттыгын чыңдоо үчүн бардыгын жасоого аракет кылган жүрүм-туруму. Жалпы адамдык баалуулук катары саламаттыкты сактоо маданияты жалпы маданиятта эң чоң мааниге ээ. Мындай технологиялардын маңызы алардын атынан даана көрүнүп турат. ГОСТ боюнча бала бакчада ден соолукту үнөмдөөчү технологияларды колдонуунун түпкү максаты балдардын ден соолугун сактоо жана чыңдоо болуп саналат, бул билим берүү процессинин натыйжалуулугун жогорулатуунун зарыл шарты болуп саналат. Дени сак бала гана жакшы окуучу жана ийгиликтүү адам боло алат.

Адабияттар

1. Куликова М.В., Руднева Л.В., Капралова М.И. *Здоровьесберегающие технологии в физическом воспитании детей дошкольного возраста / М.В.Куликова, Л.В.Рудие-*

ва, М.И.Капралова. - М., 2015. - 4 с.

2. Шишкина В.А., Мащенко М.В. «Какая физкультура нужна дошкольнику» книга для воспитателей дет.сада и родителей / В.А.Шишкина, М.В.Мащенко. – М.: Просвещение, 1999. – 80 с.

3. Ахмерова З. Деятельностный подход в образовании в современных условиях / З.Ахмерова// Вестник Бишкекского государственного университета им. К.Карасаева, 2019. - №4(50). - С.122-124.

4. Ахутина Т.В. Здоровьесберегающие технологии обучения: индивидуальноориентированный подход /Т.В.Ахутина. - М., 2000. - 221 с.

5. Сухарев А.Г. Концепция укрепления здоровья дет-

ского и подросткового населения России /А.Г.Сухарев. - М., 2019. - 129 с.

6. Сивцова А.М. Использование здоровьесберегающих педагогических технологий в дошкольных образовательных учреждениях. Методист /А.М.Сивцова. - – М., 2007. - 89 с.

7. Смирнов Н.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в работе педагога”.

8. Н.Н.Кожухова. Л. А. Рыжкова М. М. Самодурова “Воспитатель по физической культуре в дошкольных учреждениях /Н.К.Смирнов, М.М.Рыжкова. - Москва, 2002 . - 109 с.

СОДЕРЖАНИЕ

I. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

ЭКОНОМИКА

- Serhat ATMACA** Gayrimenkul piyasasina Kirgizistanda mortgage krizi etkileri3
- Укуева А. А., Шаимбетова Ж. К.** Кыргыз Республикасындагы жакырчылыктын регионалдык өзгөчүлөрү7
- Тулмышева Б. И., Гапурбаева Ш. Р.** Анализ конкурентной среды маркетинговых исследований в сфере услуг11
- Тулмышева Б. И.** Маркетинговые исследования в сфере развития услуг дистанционного образования с использованием современных технологий14
- Инь Лэ** Факторы и условия формирования нового типа финансово-экономических отношений Кыргызстана и Китая в конце XIX – начале XX века17
- Ню Дайсюань** Роль государства в повышении эффективности программы финансового оздоровления в условиях экономической неопределенности коммерческих организаций21

II. ОБЩЕСТВЕННО-ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ

ЯЗЫКОЗНАНИЕ

- Козуев Д. И., Мамбетова К. Ш.** Послелогои кыргызского языка и их функциональные соответствия во французском языке25
- Dzhanaliev A.** Teaching proverbs in the English classroom30
- Derbishaliev J. B., Kaidyldaeva E.** Ways of improving students' English-speaking skills33
- Hou Yanli, Kang Xiaoming** Study on the value of Chinese textbooks and curriculum development for Dungan nationality in Central Asia36
- Орузбаева М. А., Сейтказиева Ж. З.** Льюис Кэроллун “Алисанын кызыктар өлкөсүндөгү укмуштуу окуялары” чыгармасынын лингвостилистикалык анализи39
- Sagynaliev G. T.** Space of thought: semantic characteristics of mental verbs44
- Сейтказиева Ж. З., Орузбаева М. А.** Cultural conceptual model of equivalence47
- Нурланова А. Н.** Понятие «концепт» в лингвистике ..50
- Намазбекова А.Н.** «Журналистика» адистигиндеги студенттердин кеп маданиятын калыптандырууда тилдик компетенциянын ролу53
- Каниметова А. Б., Султантороева Ч. М.** Чет тилин окутууда фольклордук чыгармалардын негизги ролу56

ЖУРНАЛИСТИКА

- Асакеева Д. Дж., Саламат кызы З.** Кыргыз публицистикасында доор маселесинин коюлушу60
- Alp Yurtçicek, Camankulova R.** Bir siyasal iletişim aracı olarak sosyal medya kullanım performansi63

КУЛЬТУРОЛОГИЯ

- Усенова Н.Э.** Феномен памяти в культурно-генетическом родстве кыргызского и славянского народов70

ПЕДАГОГИКА

- Жороева Р.Т.** Студенттердин өсүп келе жаткан муунга патриоттук тарбия берүүнү уюштурууга даярдыгын калыптандыруу75
- Жороева Р.Т.** Болочок педагогдун ишмердүүлүгүндө патриоттук тарбия берүүнү уюштуруунун принциптери78
- Кошалиева С. Ш., Мураталиева М. А.** Мектеп жашына чейинки балдардын физикалык өнүгүүсү, ден соолукту сактоо технологияларды колдонуунун ыкмалары82

ЖУРНАЛГА ЖАРЫЯЛАНУУЧУ МАТЕРИАЛДАРГА КОЮЛУУЧУ ТАЛАПТАР

Редакция Word тексттик редакторунда терилген макалаларды кабыл алат, макалалар электрондук түрдө берилиши керек. Иллюстрациялар (фигуралар, таблицалар, графиктер, схемалар ж.б.) кошумча турде автордун электрондук папкасына тиркелген өзүнчө файлдарда берилет. Бардык чиймелер ак-кара тусте жарыяланат.

Жогору сол бурчта, макаланын башында, Жалпы ондук классификациясы (УДК) боюнча номер көрсөтүлөт.

Жогорку оң бурчта:

- Авторлордун фамилиялары, инициалдары ат атоочто жазылышы керек(фамилия аты-женунун инициалдарына чейин көрсөтүлүш керек: Ташматов П.С., Петров С.И., Кадыров И.П; шрифт коюу эмес, он жакка тегизделиши керек); иштеген орду жана ээлеген кызмат ат атоочто көрсөтүлүшү керек. Эгерде макаланы жазууга ар кандай мекемелердин авторлору катышкан болсо, анда алардын ар бири жөнүндө маалымат өз кезегинде бирдей тартипте берилиши керек (калың эмес, оң жакка тегизделген).

- Борбордо макаланын аталышы үч тилде: кыргыз, орус, англис. (макаланын аталышы чон тамгалар менен багылып, калың, борборлоштурулган болушу керек). Аталышы биринчи макала жазылган тилде жазылат.

- Аннотация. Times New Roman 12 тилкесинде, 1 интервал менен, «Аннотация» сөзү калың шрифт менен, аннотациянын тексти калың эмес шрифт менен жазылышы керек. Сөздөрдү ташымалдоого болбойт. Тиешелүү тилде макаланын аталышынан кийин жайгаштырышат. Аннотация (100 сөз), 3 тилде: кыргыз, орус, англис тилдеринде жазылышы керек.

- Ачкыч сөздөр 10 сөздөн же сөз айкашынан турушу керек. «Ачкыч сөздөр» деген сөздөр орточо калың шрифт менен, ачкыч сөздөр калың эмес шрифт менен жазылат. Аннотация текстинен кийин тийиштүү тилде жайгаштырышат. Сөздөрдү ташымалдоого болбойт. Сөздөр үтүр менен ажыратылышы керек.

- Макаланын тексти үч тилдин биринде берилиши керек.
- Макалада колдонулган адабияттардын тизмеси камтылышы керек. Сөздөрдү ташымалдоого болбойт.
- Макала электрондук вариантта Times New Roman №12деги тексттин көчүрмөсү менен, компьютер аралыгы 1,5 интервал, абзацтын чегинүүсү 1,25;
- Чектери: сол, оң, өйдө, ылдый - 2 см.
- Шилтемелер [5, б. 67] түрүндө болушу керек, б.а. адабияттардын тизмесиндеги булактын номери жана ушул булактагы баракчанын номери көрсөтүлүшү керек.
- Кол жазманын жалпы көлөмү, анын ичинде адабияттар, таблицалар жана иллюстрациялар 5 беттен 12 бетке чейин болушу керек.

Ар бир макала Антиплагиат тарабынан текшерилет, уникалдуулугу 75%дан кем эмес болушу керек.

Колдонулган адабияттар макаланын аягында келтирилген ирээтинде жазылышы керек. Колдонулган адабияттардын тизмеси макаланын текстинен кийин жайгаштырышат жана макаланын текстинде эскерүү же цитаталоо иретинде түзүлөт (алфавиттик иретте эмес!). Колдонулган адабияттар - 5тен кем эмес жана 15тен ашык эмес булак болушу керек. Редакция макалаларды кыскартууга жана редакциялоого укуктуу.

Толук маалымат «<https://www.bhu.kg/vestnik>»

email:vestnik@bhu.kg

ТРЕБОВАНИЯ К СТАТЬЯМ

Редакция принимает статьи, набранные в текстовом редакторе Word, статьи должны быть представлены в электронном виде. Иллюстрации (рисунки, таблицы, графики, диаграммы и т.п.) дополнительно предоставляются в отдельных файлах, вложенных в авторскую электронную папку. Все рисунки публикуются в черно-белой гамме.

В левом верхнем углу, в начале статьи, указывается номер по Универсальной десятичной классификации (УДК).

В правом верхнем углу приводятся:

- Фамилии, инициалы авторов в именительном падеже (фамилию следует указывать до инициалов имени и отчества: Ташматов П. С., Петров С. И., Кадыров И. П.; шрифт не жирный, выравнивание справа); указание места работы и занимаемой должности в именительном падеже. Если в написании статьи принимали участие авторы из разных учреждений, информацию о каждом из них следует представлять в том же порядке по очереди (шрифт не жирный, выравнивание справа).
- По центру название статьи на трех языках: кырг., русск., англ. (название статьи нужно печатать заглавными буквами, шрифт жирный, выравнивание по центру). Название пишется первым на том языке, на котором написана статья.
- Аннотация. Пишется шрифтом Times New Roman 12, через 1 интервал, слово «Аннотация» -полужирным шрифтом, текст аннотации - нежирным шрифтом. Не допускается перенос слов. Размещаются после названия статьи на соответствующем языке. Аннотация (100 слов), пишется на 3-х языках: кырг., русс., англ.;
- Ключевые слова должны составлять 10 слов или словосочетаний. Слова «Ключевые слова» пишутся полужирным шрифтом, сами ключевые слова - нежирным шрифтом. Размещаются непосредственно после текста аннотации на соответствующем языке. Не допускается перенос слов. Слова следует перечислять через запятую.
- Текст статьи представляется на одном из трех языков.
- Статья должна содержать список литературы. Не допускается перенос слов.
- Статья представляется в электронном варианте с распечаткой текста шрифтом Times New Roman №12, компьютерный 1,5 интервала, абзацный отступ 1,25;
- Поля: слева, справа, верх, низ - 2 см.
- Ссылки должны иметь вид [5, с. 67], т.е. указывается номер источника в списке литературы и номер страницы в этом источнике.
- Общий объем рукописи, включая литературу, таблицы и иллюстрации - от 5 до 12 страниц.

Каждая статья проходит проверку через Антиплагиат, уникальность должна составлять не менее 75%.

Цитируемая литература приводится в конце статьи в порядке цитирования. Список литературы располагается после текста статьи и оформляется в порядке упоминания или цитирования в тексте статьи (не в алфавитном порядке!). Список литературы - не менее 5 и не более 15 источников. Редакция оставляет за собой право на сокращение и редактирование статей.

Подробная информация на сайте «<https://www.bhu.kg/vestnik>» email: vestnik@bhu.kg

REQUIREMENTS FOR ARTICLES

The Editorial Board accepts articles typed in the text editor Word, articles should be submitted in electronic form. Illustrations (figures, tables, graphs, diagrams, etc.) are additionally provided in separate files attached to the author's electronic folder. All figures are published in black and white.

In the upper left corner, at the beginning of the article, the Universal Decimal Classification (UDC) number is given.

In the upper right corner are:

- Surnames and initials of the authors in the nominative case (the last name should be given before the initials of the first and middle names: Tashmatov P. S., Petrov S. I., Kadyrov I. P.; font is not bold, alignment to the right); indication of the place of work and the position held in the nominative case. If authors from different institutions took part in writing the article, information about each of them should be presented in the same order in turn (non-bold font, alignment to the right).
- Center the title of the article in three languages: Kyrgyz, Russian, English (the title of the article should be typed in capital letters, bold font, center alignment). The title should be written first in the language in which the article is written.
- Abstract. An abstract should be typed in Times New Roman 12, 1 spacing, word «Abstract» in bold, text in non-bold. It is not allowed to hyphenate words. They are placed after the title of the article in the appropriate language. Abstract (100 words), should be written in 3 languages: Kyrgyz, Russian, and English;
- Key words should be 10 words or word combinations. The words «Key words» are written in bold, the key words are written in non-bold. They should be placed immediately after the text of the abstract in the appropriate language. Words may not be transposed. Words should be listed, separated by commas.
- The text of the article is presented in one of three languages.
- The article must contain a list of references. Word hyphenation isn't allowed.
- The article is submitted in electronic version with a printout of the text in Times New Roman font #12, computer 1.5 spacing, paragraph indent 1.25;
- Margins: left, right, top, bottom - 2 cm.
- References should have the form [5, p. 67], i.e. indicate the number of the source in the list of references and page number in this source.
- The total length of the manuscript, including literature, tables and illustrations - from 5 to 12 pages.

Each article is checked through Anti-Plagiarism, the uniqueness should be not less than 75%.

The cited literature is given at the end of the article in citation order. The list of references is placed after the text of the article and is designed in the order of mentioning or citing in the text of the article (not in alphabetical order!). The list of references should be no less than 5 and no more than 15 sources. The editorial board reserves the right to reduce and edit articles.

For more information, see the «<https://www.bhu.kg/vestnik>» email: vestnik@bhu.kg

Редакция оставляет за собой право на сокращение и редактирование статей.

Редакторы: Мурзахмедова Г.М., Абдырахманов А.Д.

Тех. редактор: Абдырахманов А.Д.